

Reg. nr.:
Reg. data :

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
CIVILINĖS TEISĖS IR CIVILINIO PROCESO KATEDRA

Neakivaizdinio skyriaus studentės
Asta Povilauskienė

Magistrinis darbas

Bendrovių grupės: sąvoka, rūšys ir veiklos reglamentavimo ypatumai

Darbo vadovas: asist. M. Žolynas
Darbo recenzentas: asist. J. Greičienė

Vilnius
2007

TURINYS:

Ižanga.....	3
I. Bendrovės formavimosi genezė ir raida.....	4
II. Bendrovių grupių reiškinių ir jo teisinio reglamentavimo reikšmė.....	7
III. Bendrovių grupių požymiai, sąvoka.....	17
IV. Bendrovių grupių rūšys.....	21
V. Bendrovių grupių reglamentavimo ypatumai.....	38
V.1. Reglamentavimas, skirtas akcininkų ir kreditorių interesų apsaugai.....	38
V.2. Informacijos atskleidimas.....	45
V.3. Bendrovių grupių mokestinių klausimų reglamentavimas.....	49
V.5. Bendrovių grupių monopolinės veiklos reglamentavimas.....	53
Išvados.....	58
Santrauka lietuvių kalba.....	60
Santrauka anglų kalba.....	61
Naudota literatūra.....	62

Ižanga

Bendrovių grupių teisinis reglamentavimas įvairiose valstybėse narėse yra labai skirtingas. Kai kuriose valstybėse šis klausimas teisės aktuose visiškai ignoruojamas ir priešingai, Vokietijoje galioja labai sudėtingos kodifikuotos teisės normos dėl bendrovių grupių, kuriomis siekiama ginti bendrovių grupių akcininkų bei kreditorių interesus. Tai, kad nėra bendro Europos Bendrijos teisės akto bendrovių grupių klausimu, vertintina kaip viena iš didžiausių spragų harmonizavimo programoje, ypač atsižvelgiant į faktą, kad keletas priimtų direktyvų grindžiamos bendrovių grupių egzistavimo prielaida reglamentuojant konkrečius su tokiomis grupėmis susijusius reikalus: pvz., kai kurios su kapitalo palaikymu susijusios Antrosios direktyvos nuostatos, Trečiosios direktyvos nuostatos, reglamentuojančios pirminių bendrovių ir jų antrinių įmonių susijungimus, Septintoji direktyva dėl suvestinių ataskaitų bei Tryliktosios direktyvos dėl perėmimų projektas.

Šio darbo tikslas apibrėžti bendrovių grupių sąvoką bei požymius, aptarti pagrindines jų rūšis bei reglamentavimo ypatumus.

Šiame darbe kaip jo objektą bus bandoma kuo išsamiau išanalizuoti bendrovių grupes tiek nacionaliniu, tiek Europos Bendrijos lygmeniu, apžvelgti šių teisės normų aiškinimą Lietuvoje ir Europos Bendrijos šalyse.

Nagrinėjama tema yra aktuali tiek teorijai, tiek praktikai. Temos reikšmė teorijai pasireiškia tuo, kad bendrovių grupių problema yra viena iš labiausiai nereguliuotų Europos Sąjungos harmonizavimo programoje. Temos reikšmė praktikai pasireiškia vis didėjančia bendrovių grupių reikšme šiuolaikinėje ekonomikoje, jos sudaro didžiąją dalį komercinių subjektų, pagrindinė pasaulinė prekyba vyksta bendrovių grupių viduje.

Norint pateikti kuo aiškesnį ir tuo pačiu išsamesnį bendrovių grupių apibūdinimą, šiame darbe bus stengiamasi išsiaiškinti:

- 1) bendrovės ir bendrovių grupės sąvoką;
- 2) bendrovių grupių rūšis;
- 3) kas sukelia daugiausiai problemų reglamentuojant bendrovių grupes;
- 4) kokia yra susiformavusi doktrina ir teismų praktika aiškinant šias aplinkybes;
- 5) išnagrinėti Europos Bendrijos teisės poziciją reglamentuojant bendrovių grupes ir įvertinti teisinį bendrovių grupių reglamentavimą ir jo trūkumus Lietuvoje.

Darbo tikslams pasiekti bus naudojami šie tyrimo metodai: lingvistinis (aiškinant teisės aktuose įtvirtintas nuostatas), įstatymų leidėjo ketinimų, sisteminis (analizuojamos teisės aktų normos, atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį), lyginamasis (analizuojama Lietuvos ir Europos

Bendrijos šalių padėtis nagrinėjama tema), precedentinis (nagrinėjami teismo sprendimai konkrečiose bylose) ir kt.

Darbe bus panaudoti nacionaliniai (Lietuvos Respublikos įstatymai) ir Europos Bendrijos (direktyvos) norminiai aktai, Lietuvos ir Europos Teisingumo Teismo praktika, specialioji literatūra.

I. Bendrovės formavimosi genezė ir raida

Jau seniausiais Romos gyvavimo laikais buvo pastebėta, kad būna tokių atvejų, kai civilinės subjekcinės teisės priklauso ne tik konkretiems fiziniams asmenims, bet ir jų junginiams – korporacijoms ir panašiai. Juridinio asmens, kaip civilinės teisės subjekto, ūkinio gyvenimo savarankiško vieneto idėja priklauso romėnų teisininkams, kurie ją iškėlė ir, nors nesuformavo juridinio asmens sąvokos, praktiniame gyvenime plačiai taikė. Romėnų teisės nuopelnas, kad ši juridinė forma atsirado naujoje Europos teisėje ir su fizinio asmens sąvoka buvo plačiai taikoma tiek teorijai, tiek praktinei veiklai. Gajaus liudijimu, jau Dvylikos lentelių įstatymuose yra nuostatų, leidžiančių jungtis į privačias korporacijas, jeigu tik jos neprieštarauja viešosios teisės normoms [II, 10]. Dvylikos lentelių įstatymai mini įvairias religines kolegijas, amatininkų profesines sąjungas ir panašiai [II, 11]. Tačiau seniausiu Romos valstybės laikotarpiu dar nebuvo tokių ekonominių, socialinių sąlygų plačiau plėtoti teisinius institutus ir pagrįsti jų dalyvavimą civilinėje apyvartoje. Respublikos laikotarpiu tokių fizinių asmenų junginių pradėjo sparčiai daugėti, atsirado naujų korporacijų, jungiančių asmenis pagal profesiją, bendrus tikslus ir t.t. Šios korporacijos iš pradžių dar neturėjo bendro turto, nebuvo organizacinės vienybės, visus jų reikalus tvarkė pavieniai nariai savo, bet ne korporacijos vardu. Tačiau gana greitai Romos teisininkai paskelbė, kad tam tikrais atvejais turtas priklauso ne paviniams fiziniams asmenims, bet jų junginiui. Nors tuo metu dar nebuvo aiškiai formuluojama juridinio asmens, kaip teisės subjekto, sąvoka, panašios daugelio teisininkų nuomonės leidžia manyti, kad tada jau pradėjo formotis abstraktus požiūris į asmenį, kaip teisės subjektą. Iš jų turinio galima daryti išvadą, kad romėnų teisininkai tokiems fizinių asmenų junginiams pripažino tam tikras teises ir pareigas. Plėtojantis ekonominiam gyvenimui, teisės kategorijos, kuriomis remiantis tenkinami civilinės apyvartos poreikiai, pasirodė nepakankamos ir vis labiau ryškėjo būtinybė sukurti savarankiško ekonominio vieneto kategoriją [II, 13, p. 94]. Jis turėjo būti atskiras nuo kitų civilinės apyvartos subjektų, fizinių asmenų, būti teisnus bei veiksnus ir galėti savarankiškai dalyvauti civilinėje apyvartoje.

Romoje pripažinus korporacijų teisinį statusą ir jas laikant juridiniais asmenimis didelę reikšmę turėjo korporacijos nuosavybės teisinis apibrėžimas. Pradžioje korporacijos turtas buvo

bendra visos korporacijos narių nuosavybė. Tačiau siekiant išlaikyti korporacijos pastovumą, jos įstatuose numatyta, jog šis turtas nedalomas ir atskiri korporacijos nariai, pasitraukdami iš jos, negali reikalauti jį atidalyti. Vienų korporacijos narių pasitraukimas ir kitų įstojimas įtakos bendrovės turtui neturėjo. Tai praktiškai įtvirtino korporacijos turto atskirumo principą, vieną iš svarbiausių bendrovės egzistavimo principų.

Taigi nors juridinio asmens sąvokos romėnų teisės teorija ir nesukūrė, vis dėlto jai priklauso šios teisinės konstrukcijos idėjos prioritetas. Romos teisininkai ne tik išklė juridinio asmens idėją, bet ir suteikė jai praktinę išraišką, pagrindė juridinio asmens teisnumo ir veiksnumo sąvokas, pagrindinius juridinių asmenų tipus: *universitas personarum* ir *universitas rerum*. *Universitas personarum* – tai fizinių asmenų bendrija, turinti savo atskirą turtą, nepriklausantį ją sukūrusiems asmenims, ir teisnumą. *Universitas rerum* – tai turtas, skirtas tam tikram tikslui: pavyzdžiui, švietimui, mokslui, paramai ir panašiai. Šiam turtui taip pat suteikta tam tikrų teisės subjekto savybių.

Ilgo ir sunkaus juridinio asmens plėtojimosi rezultatas, kad klasikinė teisė pripažino pagrindinius šio teisės subjekto bruožus:

1. civilinių teisinių santykių atžvilgiu korporacijos prilyginamos fiziniams asmenims;
2. pavienių asmenų pasitraukimas iš susivienijimo neturi įtakos jos teisiniam statusui;
3. korporacijos turtas nėra nei bendra ją sudarančių asmenų nuosavybė, nei konkrečių jos asmenų turtas;
4. korporacija savo vardu gali būti kai kurių civilinių teisinių santykių su fiziniais asmenimis dalyvė per savo atstovus – fizinius asmenis, nustatyta tvarka įgaliotus atlikti tam tikrus veiksmus [II, 13, p.97].

Tuo tarpu likusioje Europos dalyje minėtu laikotarpiu nebuvo daug pasiekta šioje srityje. Aiškesni bendrovių bruožai čia pradeda ryškėti tik XIV - XVIII amžiuje.

Anglijoje jau viduramžiais paplito aktyvi prekyba, ėmė kurtis įvairios prekybos draugijos ir bendrovės, ilgainiui virtusios akcinėmis bendrovėmis, kurių XVIII a. jau buvo daugybė [II, 11, p. 293].

Civilinio teisinio santykio subjektu 1804 m. Prancūzijos civilinis kodeksas tepripažino vien fizinį asmenį XIX a. pradžios ūkio gyvenimo figūra dar buvo pavienis žmogus, individas, o gamybos ir kapitalo koncentracijos ir centralizacijos tendencija visiškai atsiskleidusi dar nebuvo. Bet tai nereiškia, kad prancūzų teisė juridinių asmenų tada dar apskritai nežinojo. Akcinės bendrovės šioje šalyje kūrėsi jau ikirevoliuciniais laikais, bet jakobinų buvo griežtai reglamentuojamos ir joms steigiantis reikalauta specialaus Vyriausybės leidimo. Juridiniai asmenys Prancūzijoje buvo visiškai įteisinti 1867 m. bendrovių įstatyme, leidusiame jas steigti be išankstinio vyriausybės leidimo ir nustačiusiame jų veiklos pagrindus [II, 11, p.336].

1900 m. Vokietijos civilinis kodeksas civilinio teisinio santykio subjektu greta fizinio asmens ne tik pripažino juridinius asmenis, bet ir skyrė jiems išties daug dėmesio.

Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (nuo XIV a. pabaigos iki XVI a. vidurio) amatininkai buvo susijungę į cechus. Pašaliniais verstis amatais amatininkų privilegijos draudė, kad apsaugotų nuo konkurencijos. Luominės monarchijos laikotarpiu (nuo XVI a. iki XVIII a. pabaigos) svarbiausi prekių gamintojai buvo cechų amatininkai, nes įmonių miestuose buvo nedaug. Pirkliai organizuodavosi į bendrijas. Tapti pirkliais buvo gana sunku. Miesto pirklių organizacija buvo uždara ir naujų narių neįsileisdavo. Bendrija rėmė savo narius kreditais, organizavo jų apsaugą mieste ir už jo ribų, gynė jų reikalus magistratė ir seimuose.

Nepriklausomos Lietuvos (1918 – 1940 m.) civiliniai įstatymai didelę reikšmę skyrė bendrovės sutarčiai. Įstatymų sąvadas skelbė, kad bendrovė susidaro iš asmenų, susijungusių į vieningą organizaciją ir veikiančių bendru vardu (2126 str.). Galėjo būti steigiamos prekybos, draudimo, transporto, įvairių gamybos šakų bendrovės. Jos buvo steigiamos pagal sutartis, laikantis įstatyme numatytų taisyklių.

Įstatymas išvardijo keturias bendrovių rūšis: pilnąją, patikimąją (indėlių), darbo, dalininkų (akcinę) bendrovę. Pilnoji bendrovė – tai asmenų, už bendrovės sandorius atsakančių visu savo turtu susivienijimas. Patikimoji bendrovė buvo asmenų (bendrininkų), atsakančių visu savo turtu, ir asmenų (indėlininkų), kurių atsakomybė buvo ribojama tam tikru įnašu, junginys. Darbo bendrovė susidarydavo tam tikriems darbams arba verslams pačių dalyvių darbu, lėšomis bei solidaria atsakomybe. Išskirtinė padėtis buvo akcinių bendrovių, susidedančių vien iš asmenų, kurių turtinė atsakomybė buvo ribojama tam tikru jų įmoku, padarytų įgijant akcijas, dydžiu. Iš pradžių akcinės bendrovės Lietuvoje veikė pagal Rusijos įstatymus [VŽ. 1925. Nr. 179]. Akcinių bendrovių kapitalas pagal šį įstatymą negalėjo būti mažesnis nei 100 tūkstančių litų. Akcinės bendrovės steigimą tvirtino finansų ministras (akcinių bankų – Ministrų kabinetas) ir apie tai buvo skelbiama “Vyriausybės žiniuose” [II, 12, p.199].

Kapitalo koncentracijai plačiai buvo naudojamos kooperatinėmis bendrovėmis – smulkaus kredito, vartotojų, žemės ūkio, pieno perdirbimo ir k.t. Tai buvo laisvas, neriboto žmonių skaičiaus, formaliai savivaldus susivienijimas bendriems ūkiniam reikalams tvarkyti. Formaliai visi kooperatyvo nariai turėjo lygias teises, asmeniškai jame dalyvavo ir materialiai atsakė už kooperatyvo įsipareigojimus, paprastai įmokėto pajaus dydžiu, nors ta atsakomybė galėjo būti ir didesnė. Kooperatyvai buvo steigiami ir veikė pagal Kooperacijos bendrovių ir sąjungų įstatymą [LVŽ. 1919. Nr. 4 priedas]. Vėlesniu įstatymo pakeitimu [VŽ. 1929. Nr. 212] buvo gerokai išplėsta kooperacijos valstybės priežiūra [II, 12, p. 200].

II. Bendrovių grupių reiškinių ir jo teisinio reglamentavimo reikšmė

Juridinio asmens, ypač ribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens, samprata egzistuoja jau nuo senovės Romos laikų. Bėgant metams ji tik tobulėjo. Dabar tam tikros įmonių grupės suskaidytos į daugelį juridinių asmenų ir formaliai teisiškai susideda iš daugelio atskirų subjektų, bet ekonomiškai jos lyg priklausytų vienam savininkui. Tačiau būtent juridinių asmenų išskaidymas dabar yra pagrindinis ekonomikos variklis. Esant ribotai juridinio asmens civilinei atsakomybei verslininkai gali apriboti savo veiklos riziką. Verslo pagrindinis variklis būtent ir yra ribota paskirstyta rizika. Efektyvus rizikos ribojimas dabar yra įmanomas tik per juridinio asmens sąvoką, o paskirstymas per juridinių asmenų grupės sąvoką. Todėl stambusis verslas tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu yra plėtojamas ribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų (bendrovių) grupių lygmeniu. Ribota akcinių bei uždarų akcinių bendrovių civilinė atsakomybė yra esminis akstinas, skatinantis investicijas ir verslą. Akcinė bendrovė yra labai patogi ūkio valdymo forma. Pasitelkiant stambias bendroves, kurias sudaro bendrovių grupės (korporacijos) galima lanksčiai, tikslingai ir planingai organizuoti gamybą, pajėgumų paskirstymą, finansinių išteklių panaudojimą. Suprantama, kad šiuolaikinės stambios ekonominės programos kosmoso, aviacijos, karo pramonės, aplinkosaugos, mokslo, sveikatos apsaugos ir kitos panašaus pobūdžio programos neįmanomos vien privataus kapitalo pagrindu. Tam tikslui turi būti skiriama lėšų iš valstybės biudžeto ir tarptautinių fondų, o akcinės bendrovės ir jos grupių forma privataus ir viešojo kapitalo apjungimui yra tinkamiausia. Įstatymų rengėjai, vyriausybės, stambių korporacijų (akcinių bendrovių grupių) vadovybės, bankai ir kitos finansinės institucijos, lanksčiai manipuluodamos kapitalo srautais, prognozuodamos ir valdydamos rinką šalies ir tarptautiniu mastu, sugeba laviruoti, pakreipti gamybą ir paskirstymą reikiama ar pageidautina linkme, sparčiai perskirstyti kapitalą ir investicijas atskiroms gamybos ir pramonės šakoms ir ekonominės įtakos sferoms.

Tčiau nors dėl bendrovių (akcinių ir uždarųjų akcinių bendrovių – ribotos atsakomybės bendrovių) kapitalo ir narystės jose pobūdžio jas teisiškai nesunku įtraukti į grupę, dėl kontroliuojančio subjekto veiksmų ir ribotos atsakomybės jų kreditoriai gali patirti nuostolių: tai ypač aktualu, kai kalbama apie kontroliuojamas atvirąsias akcines bendroves (dėl jų veiklos masto), nors lygiai taip pat kreditorių interesai gali nukentėti ir santykiuose su kontroliuojamomis uždarosiomis akcinėmis bendrovėmis. Būtent šiose bendrovėse reikia apsaugoti ir narius, kurie, būdami mažuma, pagal bendrąsias bendrovių teisės taisykles patys sunkiai apsigintų. Todėl teisinis reglamentavimas pirmiausia turi būti skirtas joms: tai patvirtina

Direktyvos dėl bendrovių grupių projektas, planuotas taikyti tik toms grupėms, kurių kontroliuojamos bendrovės yra ribotos atsakomybės (akcinės bendrovės), o kontroliuojanti bendrovė būtų galėjusi turėti bet kokią teisinę formą.

Lietuvos teisė iš esmės niekada nedraudė atsirasti įmonių grupėms, leisdama steigti dukterines ir bendras įmones, įmones skaidyti, įgyti kontrolinį akcijų paketą, bendrai vadovauti, sudaryti akcininkų sutartis ir panašiai. Šį procesą bendrojoje rinkoje gerai rodo oficiali Europos Bendrijos institucijų nuomonė, perteikta Direktyvos 94/45/EB preambulėje: veikiant vidaus rinkai vyksta tokie procesai kaip įmonių koncentracija, skirtingų valstybių subjektų susijungimai, kapitalo išsigijimas, bendros įmonės ir kaip šių procesų rezultatas, įmonių ir įmonių grupių transnacionalizacija..." [I, 26].

Tačiau tai rodo tik neutralią Lietuvos poziciją, tuo tarpu faktiniai santykiai lėmė poreikį reglamentuoti šiuos santykius dviem kryptimis. Pirmiausia dėl ekonominių priežasčių reikėtų skatinti tokių grupių kūrimąsi. Tai ypač aktualu Europos Bendrijos teisei, iš anksto deklaravusiai palankumą ir ketinimą skatinti įmonių grupių formavimą šalinant kliūtis: EB sutarties *ex* 52, 53 ir 58 straipsniai užtikrina bendrovių teisę įsisteigti kitose valstybėse narėse ne tik steigiant padalinius ir atstovybes, bet ir kontroliuojamas įmones [I, 29].

Kita vertus, bendrovių grupė sukuria galimybę perkelti vieno subjekto atsakomybę kitiems ir taip piktnaudžiauti grupei priklausančių subjektų ribota atsakomybe kreditorių atžvilgiu, o kontrolė gali būti panaudota prieš kontroliuojamo subjekto narius. Todėl reikia sukurti taisykles, tokiais atvejais apsaugančias šių asmenų interesus.

Kiekvienu atveju tiek visų kreditorių, tiek darbuotojų, tiek visų kitų sąžiningų trečiųjų asmenų interesai yra ginami per bendrovių, kaip atskirų juridinių asmenų, įstatinį kapitalą, kitas teisės normas, bankroto procedūras. Galiausiai kiekvienas subjektas, tapdamas tokių santykių dalyviu, prisiima dalį rizikos. Akivaizdu, kad nuo piktnaudžiavimų negali apsaugoti jokia teisė. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso norma, teigianti, kad „kai juridinis asmuo negali įvykdyti prievolės dėl juridinio asmens dalyvio nesažiningų veiksmų, juridinio asmens dalyvis atsako pagal juridinio asmens prievolę savo turtu subsidiariai“ (CK 2.50 str.) gali būti vertinama kaip vienas iš saugiklių. Ribotos civilinės atsakomybės esmė – skatinti investicijas. Kodėl pasaulinėje praktikoje stambus kapitalas neinvestuojamas į individualiąsias įmones, tikrąsias ūkines bendrijas ar panašius darinius, turinčius neribotą civilinę atsakomybę? Todėl, kad nė vienas verslininkas nenori prisiimti neribotos turtinės atsakomybės. Tai yra kertinis ribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens tikslas ir pagrindas, kuris praktiškai nekinta jau du tūkstančius metų. Kiekviena rinka turi susikurti konkurencinį pranašumą. Pažymėtina, kad net ir esant ribotai juridinių asmenų civilinei atsakomybei yra sukuriama teisinė priemonė, ginančios sąžiningų trečiųjų asmenų, darbuotojų, interesus. Valstybė iš darbdavių, surenka

pinigus į Garantinį fondą, kad esant pažeidimui būtų kompensuota nukentėjusiai trečiajai šaliai – darbuotojui. Paprastų verslo kontrahentų atžvilgiu teisės normos nustato daug kitų teisinių priemonių, kurių pagalba galima mažinti kredito riziką.

Ne vienoje valstybėje jau pripažįstama korporacinė atsakomybė. Pavyzdžiui, Šveicarijoje jau įtvirtinta pagrindinių įmonių atsakomybė už antrinių įmonių veiksmus. Latvijos teisės aktuose (Įmonių grupių įstatyme) taip pat yra nuostata apie atsakomybę už antrinės įmonės veiksmus [II, 2]. Lietuvos mokestiniuose įstatymuose įstatymų leidėjas stengiasi spręsti šias problemas valstybės lygmeniu. Europos Sąjungos teisė taip pat pripažįsta aiškia ūkio subjektų atsakomybę. (Šie procesai vyksta ne vien Lietuvoje, tai pakankamai globalus reiškinys ir civilinėje, ir administracinėje teisėje). Tačiau galima ir kita pozicija, kad jei iš juridinių asmenų grupės vienos bendrovės (vieno struktūrinio elemento) lėšų būtų išieškomos skolos už kitos tos pačios įmonių grupės padarytus prievolių pažeidimus, nukentėtų pastarojo juridinio asmens sąžiningi kontrahentai, sąžiningi darbuotojai. Visi dalyvaujantys versle dalijasi rizika. Klausimas kaip kiekviena šalis apriboja savo riziką? Bankai riboja savo riziką hipoteka, įkeitimu, čekiais, vekseliais, akredityvais, inkaso. Darbuotojus gina darbo įstatymai. Juridinio asmens civilinės atsakomybės ribojimas yra atėmimas iš verslininko vieno rizikos ribojimo veiksnio kito verslo subjekto arba valstybės naudai. Galima sakyti, kad civilinės atsakomybės pasidalijimas yra subalansuotas, istoriškai natūraliai nusistovėjęs. Verslininkas tam ir steigia kelis juridinius asmenis, kad jo rizika būtų paskirstyta. Arba verslininkas tam ir steigia keletą uždaryjū akcinių bendrovių, kad išvengtų atsakomybės. Taip verslininkas, aptikus vienoje iš jų pažeidimą, sėkmingai gali tęsti pažeidimus kitose uždarysiose akcinėse bendrovėse. Tokiu atveju būtina, kad atsakytų visa įmonė *in corpore* už pažeidimus, daromus viename iš jos struktūrinių elementų. Taigi sukurta struktūra turi būti ne formali, o ekonomiškai naudinga. Ji turėtų būti natūrali, nulemta verslo konkrečiame verslo sektoriuje sąlygų.

Teisė, kaip ekonominio poreikio atspindys, suteikia akcininkui, įmonei laisvę pasirinkti savo veiklos struktūrą. Verslas nėra tobulas ir neįmanoma dirbtinėmis priemonėmis sukurti jame tobulybės. Tačiau reikia atsižvelgti ir į socialinį aspektą, o ne vien kalbėti apie laisvą verslą ir laisvąją rinką. Turi būti užtikrinta sąžiningų trečiųjų asmenų, įskaitant ir valstybę, tinkama gynyba. Nors, kaip minėjau, veiklos skaidymas į atskirus asmenis yra būdingas ir mažosioms įmonėms, tačiau daugiau problemų kelia ir didesnę įtaką ekonomikai daro toks bendrovių skaidymas tarptautinių korporacijų ir didelių ūkio subjektų lygiu, veikiančių tiek nacionalinėje, tiek tarptautinėje rinkoje. Šią situaciją puikiai iliustruoja prekybos tinklų veikla. Kažin ar būtų blogiau vien dėl to, kad pripažintume, jog atsakingas yra ne tik vienas ekonominio subjekto struktūrinis elementas, bet ir kitas. Tai tiesiog padidintų jų korporacinę atsakomybę ir jie turėtų atsakingiau vykdyti savo veiklą.

Ūkio subjektų pasirinkta organizacinė struktūra negali paveikti jos santykių su trečiaisiais asmenimis ir kontrahentais. Kaip pavyzdys galėtų būti nusistovėjusi teismų praktika dėl vienos įmonės likvidavimo ir kitos įsteigimo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas prilygina tai įmonės reorganizavimui. Todėl, nepaisant atskiros juridinio asmens atsakomybės ir atskiros juridinio asmens doktrinos, yra pripažįstamas veiklos tęstinumas. Visose teisės šakose yra žiūrima į santykių esmę, o ne į formalius kriterijus. Juridinio asmens atsakomybė šioje doktrinoje yra išimtis. Ji ekonomiškai naudinga tik vienam subjektui, t.y. tam, kuris pasirenka tokią struktūrą (nepamirštant visų privalumų ir naudos, kurią toks subjektas gali sukurti būdamas būtent tokios teisinės formos). Yra įvairių rizikos ribojimo priemonių, tačiau administracinės teisės arba deliktinės atsakomybės atveju kitokių rizikos ribojimo priemonių kaip tik ekonominių vienetų atsakomybės pripažinimas būtų sunku surasti.

Vertinant teisinį bendrovių grupių reglamentavimą, reikėtų išskirti keletą jo ypatumų: vidaus rinkoje nustatytus bendrus principus ir reglamentavimo fragmentiškumą, atsiskleidžiantį per nesistemingą reglamentavimą, skirtingus subjektus, kuriems taikomos teisės normos, ir paplitusį nevienodą reglamentavimą įvairiose teisės srityse.

Ypač svarbūs yra Europos Bendrijos sutartyje įtvirtinti tam tikri įmonių grupių traktavimo principai (43 (ex 52) str. 1 ir 2 dalys bei 294 (ex 221) str.) [I, 29]. Jie skirti panaikinti diskriminaciją, dėl to valstybės narės, kurioje yra kontroliuojama įmonė, teisė turi suteikti kontroliuojančiam subjektui, esančiam kitoje valstybėje narėje, tokias pačias teises kaip ir jos teritorijoje esantiems kontroliuojantiems subjektams. Byloje *Marks & Spencer* (2005 m. gruodžio 13 d. Sprendimas, C-446/03) į Teisingumo Teismą buvo kreiptasi su prašymu priimti prejudicinį sprendimą dėl EB 43 ir 48 straipsnių išaiškinimo [III, 2]. Bendrovė *Marks & Spencer*, Jungtinės Karalystės rezidentė, yra bendrovių, kurios užsiima didmenine prekyba gatavų drabužių, maisto produktų, namų apyvokos reikmenų ir finansinių paslaugų srityje grupės patronuojanti bendrovė. Jai priklauso Jungtinėje Karalystėje ir keliose kitose valstybėse narėse, būtent Vokietijoje, Belgijoje ir Prancūzijoje, įsteigtos dukterinės įmonės. 2001 m. ji nutraukė savo veiklą žemyninėje Europos dalyje dėl nuostolių, kurie buvo įregistruoti devintojo dešimtmečio viduryje. 2001 m. gruodžio 31 d. Prancūzijoje jos įsteigta dukterinė bendrovė buvo perleista tretiesiems asmenims, o Belgijoje ir Vokietijoje įsteigtos dukterinės bendrovės nutraukė savo prekybos veiklą.

2000 m. ir 2001 m. *Marks & Spencer* Jungtinės Karalystės mokesčių administratoriui pateikė prašymą taikyti grupės mokestinę lengvatą dėl jos Belgijoje, Vokietijoje ir Prancūzijoje įsteigtų dukterinių bendrovių patirtų nuostolių. Jungtinės Karalystės mokesčių teisės aktai (1988 m. Įstatymas dėl fizinių asmenų pajamų ir bendrovių pelno mokesčių, *Income and Corporation Tax Act 1988, ICTA*) leido esant tam tikroms sąlygoms grupės patronuojančioms bendrovėms

savo pelnu kompensuoti dukterinių bendrovių patirtus nuostolius. Tačiau šie prašymai buvo atmesti remiantis tuo, kad teisėta grupės lengvatos sistema nėra taikoma dukterinėms bendrovėms, kurios nėra Jungtinės Karalystės rezidentės ir nevykdo joje ekonominės veiklos. *Marks & Spencer* šį atsisakymą apskundė *Special Commissioners of Income Tax* (pirmosios instancijos mokesčių teismas), kuris ieškinį atmetė. Dėl šio sprendimo ieškovė pateikė apeliacinį skundą *High Court of Justice (England & Wales), Chancery Division*, kuris nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Teisingumo Teismą. Jungtinės Karalystės teismas klausė dėl Jungtinės Karalystės teisės aktų, kurie neleidžia patronuojančiai bendrovei, Jungtinės Karalystės rezidentei, iš savo apmokestinamojo pelno atskaityti kitoje valstybėje narėje įsteigtos dukterinės bendrovės toje valstybėje patirtų nuostolių, atitiktis įsisteigimo laisvę reglamentuojantiems EB 43 ir 48 straipsniams.

Pirmiausia Teisingumo Teismas priminė, kad nors tiesioginių mokesčių sistemos reguliavimas priskirtinas valstybių narių kompetencijai, tačiau nacionalinės valdžios institucijos privalo ja naudotis laikydamosi Bendrijos teisės.

Dėl Jungtinės Karalystės teisės aktų Teisingumo Teismas nusprendė, kad pažeisdami EB 43 ir EB 48 straipsnius jie apriboja įsisteigimo laisvę, nes mokesčių prasme nevienodai traktuojami dukterinių bendrovių, rezidenčių, ir dukterinių bendrovių, ne rezidenčių, patirti nuostoliai. Tai patronuojančias bendroves sulaiko nuo dukterinių bendrovių steigimo kitose valstybėse narėse.

Vis dėlto Teisingumo Teismas pripažino, kad toks apribojimas leistinas, jeigu juo buvo siekiama Sutartį atitinkančio teisėto tikslo ir jis pateisinamas privalomais bendrojo intereso pagrindais. Tokiu atveju reikalaujama, kad šis apribojimas būtų tinkamas užtikrinti atitinkamo tikslo įgyvendinimą ir neviršytų to, kas būtina jį pasiekti.

Nagrinėdamas, ar Jungtinės Karalystės teisės aktai pateisina juose numatytą nevienodą traktavimą, Teisingumo Teismas pakartojo atitinkamus šioje byloje valstybių narių nurodytus objektyvius kriterijus. Šie pateisinantys kriterijai yra, pirma, tolygaus teisės apmokestinti tarp suinteresuotų valstybių narių paskirstymo užtikrinimas, kad pelnas ir nuostoliai pagal tą pačią mokesčių sistemą būtų vertinami simetriškai, ir, antra, tai, jog įstatyme numatoma vengti pavojaus, kad nuostoliai būtų naudojami du kartus, kuris atsirastų, jei į juos būtų atsižvelgiama patronuojančios ir dukterinių bendrovių valstybėse narėse. Galiausiai paskutinis kriterijus – išvengti mokesčių slėpimo pavojaus, kuris kiltų, jei į nuostolius nebūtų atsižvelgta dukterinių bendrovių valstybėse narėse. Nuostolių perkėlimą bendrovių grupės viduje buvo galima organizuoti taip, kad visi nuostoliai būtų perkeliama bendrovėms, įsteigtoms valstybėse narėse, kurios taiko didžiausią mokesčio tarifą ir kuriose nuostolių vertė mokesčių požiūriu yra didžiausia.

Atsižvelgdamas į šiuos kriterijus, Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad Jungtinės Karalystės teisės aktai siekia EB sutartį atitinkančių teisėtų tikslų, kuriuos apima privalomo *bendrojo intereso* pagrindai.

Vis dėlto Teisingumo Teismas nusprendė, kad Jungtinės Karalystės teisės aktais nesilaikoma *proporcijumo principo* ir jie viršija tai, kas būtina pasiekti tikslus, siekiamus situacijoje, kai dukterinė bendrovė, ne rezidentė, išnaudojo galimybes atsižvelgti į valstybėje, kurios rezidentė ji yra, mokestiniu laikotarpiu, dėl kurio pateiktas prašymas taikyti lengvatą, bei ankstesniais mokestiniais laikotarpiais patirtus nuostolius ir kai nėra galimybės valstybėje, kurios rezidentė ji yra, jai ar trečiajam asmeniui, kai pastarajam perleidžiama dukterinė bendrovė, vėlesniais apmokestinimo laikotarpiais atsižvelgti į užsienio dukterinės bendrovės nuostolius.

Todėl Teisingumo Teismas nusprendė, kad jeigu patronuojanti bendrovė, valstybės narės rezidentė, šioje valstybėje mokesčių administratoriui įrodo, kad šios sąlygos įvykdytos, atsisakymas leisti jai iš savo šioje valstybėje narėje apmokestinamojo pelno atskaityti savo dukterinės bendrovės, ne rezidentės, patirtus nuostolius, prieštarauja įsisteigimo laisvei.

Tokiu atveju kyla grėsmė atsirasti "atvirkštinei diskriminacijai", nes kontroliuojamos įmonės buvimo valstybės teisė gali nustatyti pareigas tik jos, o ne kitos valstybės narės teritorijoje esantiems kontroliuojantiems subjektams. Todėl tokių privalomai suteikiamų teisių ir nustatomų pareigų balansas turėtų būti išlygintas, t.y. kitoje valstybėje narėje esančiam subjektui esamų pranašumų pasinaudojimo sąlyga būtų priešinių įsipareigojimų gerbimas: leidimas tik nacionaliniams kontroliuojantiems subjektams naudotis nacionalinės teisės suteikiamais pranašumais būtų labai sunkiai suderinamas su EB sutarties ex 52 straipsnio antrąja dalimi. Analogiškas taisyklės turėtų būti taikomos Lietuvoje ES valstybių narių subjektams.

EB bendrovių teisėje susiklostė paradoksali situacija: deklaruojanti bendrosios rinkos pranašumus ir skatinanti įmonių grupes, ji vienodai nereglamentuoja šių klausimų, o dėl skirtingo reglamentavimo valstybių narių teisėje kyla didelių problemų ūkio subjektams. Vienintelis mėginimas EB teisės aktais reglamentuoti įmonių grupes buvo nesėkmingas, nes dėl 1984 m. pasiūlytos Direktyvos dėl bendrovių grupių (Devintoji direktyva) projekto net nebuvo pradėtos oficialios priėmimo procedūros. Penktosios bendrovių teisės direktyvos projekte šie klausimai apskritai nereglamentuojami (šią spragą greičiausiai turėjo užpildyti Devintoji direktyva), o Reglamento dėl Europos bendrovės įstatų projekto preambulėje siūloma šią problemą spręsti pagal bendruosius tarptautinės privatinės teisės principus. Vis dėlto tam tikrų įmonių grupių reglamentavimo aspektų galima rasti kai kuriuose EB bendrovių teisės aktuose (pvz., kontrolės sąvoka, savų akcijų įsigijimo ribojimai ir išimtys, informacijos apie kontrolės įsigijimą atskleidimas, supaprastintos bendrovių jungimosi ir skaidymosi taisyklės ir pan.), nors

tai tik patvirtina fragmentiško reguliavimo faktą. Panašią situaciją galima pastebėti ir Europos teisingumo teismo (ETT) jurisprudencijoje [I, 29].

Europos Bendrijos teisė, kaip ir beveik visų Europos Sąjungos valstybių narių bei Lietuvos teisė pasižymi fragmentišku, o ne kompleksiniu bendrovių grupių klausimų reglamentavimu: kaip turinčias atskirus ir specialiai įmonių grupėms skirtus teisės institutus galima išskirti tik Latviją, Portugaliją ir Vokietiją, turinčią įžymų *Konzernrecht*. Reglamentavimo fragmentiškumui būdinga ne tik tai, kad taikomos atskiros, nesukuriančios bendros sistemos, nuostatos, kad tokios nuostatos taikomos ne vienodai visiems subjektams, kuriems jas privalu taikyti. Netgi Vokietija, kuri laikoma viena pažangiausių pasaulyje dėl šios srities teisinio reglamentavimo, priėmusi teisės normas iš esmės tik tų grupių atžvilgiu, kuriose kontroliuojami subjektai yra atvirosios akcinės bendrovės [II, 9].

Kitose teisės srityse taip pat pastebima nemažai bendrovių grupių reglamentavimo aspektų. *Konkurencijos teisėje* ypač nedaug dėmesio kreipiamą į subjekto teisinę formą, nes jai reikšmingesni faktiniai ir ekonominiai, o ne vien teisiniai aspektai. Todėl joje vyrauja ekonominio vieneto, o ne atskiro subjekto koncepcija, naikindama skirtumus tarp padalinių ir kontroliuojamų įmonių [II, 9]. Tai pastebima tiek draudžiamų susitarimų srityje, kur keletas savarankiškų subjektų priklausomai nuo integracijos laipsnio gali būti vertinami kaip vienas ekonominis vienetas, tiek nustatant dominuojančios padėties faktą ar apskaičiuojant bendrąsias pajamas ir rinkos dalį koncentracijos atveju [I, 7].

Bendrovių grupių vaidmuo nėra vienareikšmis. Kapitalo ir gamybos integracija bei centralizacija turi daug privalumų ir yra visuotinė žmonijos ekonominės raidos tendencija. Integruota veikla ir kapitalas leidžia sparčiau kelti darbo našumą, gerinti produkcijos kokybę, mažinti gamybos kaštus ir gaminių kainas. Tik didelės ir galingos bendrovių grupės gali plėtoti sudėtingos ir brangiai kainuojančios produkcijos gamybą, skirti reikiamas lėšas naujoms technologijoms, moksliniams bei taikomiesiems tyrimams, kitoms stambioms programoms įgyvendinti. Tik stambūs ūkiniai dariniai pajėgūs sukurti ir išlaikyti techninę pažangą skatinančias infrastruktūras: skaičiavimo centrus, konstravimo biurus, projektavimo institutus, kvalifikacijos kėlimo įstaigas ir kt. Tik nepaprastai dideli ir galingi bendrovių grupių dariniai gali supirkti veikiančias ar statyti naujas gamyklas, atidaryti prekybos ar kredito įstaigas bei jų filialus, samdyti darbo jėgą (darbininkus, tarnautojus, valdymo personalo darbuotojus), realizuoti savo produkciją ir atlikti visapusišką pirkėjų aptarnavimą. Taigi tik dideli ūkiniai dariniai gali sėkmingai integruotis į tarptautines ūkines struktūras, turėti ne tik vienos valstybės ribose, o ir pasauliniu mastu paskirstytą savo gamybos bazę, savo atstovybes, siųsti savo specialistus į tarptautines konferencijas, parodas, mugės ar kitaip sekti ūkinės-komercinės raidos tendencijas pasaulinėje rinkoje. Šiuo metu jau visuotinai pripažįstama, kad tokio tipo bendrovių grupių

dariniai pasaulyje yra pagrindinė techninės pažangos varomoji jėga ir svarbiausias materialinio gerbūvio veiksnys. Jų super dideliuose prekybos, paslaugų, bei pramogų centruose, organizuojamose parodose ir kituose komerciniuose renginiuose vartotojas randa labai platų pačios geriausios kokybės produkcijos bei paslaugų pasirinkimą. Tačiau kartu tokie gigantiški ir galingi dariniai kelia ir daug ekonominių, teisinių grėsmių.

Kadangi šių tipų jungtinės veiklos darinių steigėjai savo pelno siekius iš esmės įgyvendina kapitalo ar/ir gamybos koncentravimo, veiklos ar/ir rinkų pasidalinimo ir kitais dominavimo komercijoje būdais, teisės doktrinoje ir komercinėje praktikoje jie dažnai vadinami *monopolinės veiklos* komercinės teisės subjektais. Monopolinė veikla turėdama daug privalumų, turi ir visuotinai pripažintų trūkumų, pagrindinis kurių yra konkurencijos ribojimas. Konkurencija gali ilgą laiką egzistuoti tik tada, kai ją saugo įstatymai. Be tinkamos teisinės bazės bendrovės siektų monopolistinių pozicijų. Prekių ir paslaugų skaičius sumažėtų, jų kokybė pablogėtų ir galiausiai jos pabrangtų, o tai atsilieptų ir techninei pažangai ir būtų ekonomiškai nenaudinga vartotojui.

Visos Europos Sąjungos valstybės narės nacionaliniu mastu priėmė griežtas konkurencijos taisykles. Tačiau dabar veikianti konkurenciją reguliuojanti teisinė bezė turi nemažai spragų bei nesureguliuotų dalykų. Taip yra todėl, kad stengimasi suderinti labai skirtingas, o dažnai ir prieštaringas įvairių valstybių teises nuostatas, be to ir pats konkurencijos kaip vertybės ir monopolinių darinių teikiamos naudos pusiausvyros klausimas nėra vienareikšmis. Dažnai vienu metu skirtingai vertinami tie patys reiškiniai ES lygmeniu, o ką jau kalbėti apie pasaulinį. Kai taikomi skirtingi metodai, jų kombinacijos, vienas principas papildomas kito principo nuostatomis dažnai sukuriama teisinis neaiškumas, susidaro neapibrėžtumo jausmas. Pavyzdžiui, JAV draudimo principas taikomas ne visiems rinkos monopolizavimo atvejams. JAV draudžiamas: suderintų kainų nustatymas, pardavimo kainų derinimas, rinkos pasidalijimas tarp konkurentų, boikoto organizavimas, "susietų" sutarčių sudarymas. Visi kiti monopoliniai veiksmai ir aktai gali būti pripažinti neteisėtais, tačiau tik "protingų taisyklių" pagrindu įvertinus poveikį konkurencijai rinkoje, kai Europos Sąjungoje daugelis jų yra savaimė draudžiami.

Konkurencijos ribojimas nėra vienintelis bendrovių grupių reglamentavimo probleminis klausimas, ne mažiau svarbus yra ir bendrovių grupių veiklos vidinis sureguliuojimas, siekiant apsaugoti akcininkų, kreditorių, investuotojų interesus. Priimta daugybė direktyvų ir kitų teisės aktų vykdant Europos Bendrijos harmonizavimo politiką, bet neprieita vienos nuomonės ir nėra priimto jokio teisės akto, skitro apibrėžti ir sureguliuoti bendrovių grupių klausimui nors beveik visos priimtose direktyvos daugiau ar mažiau kalba apie jas (ypač Antroji su kapitalo palaikymu susijusi direktyva [I, 16] , Trečioji direktyva susijusi su pirminių

bendrovių ir antrinių įmonių susijungimais [I, 17], Septintoji direktyva dėl suvestinių ataskaitų [I,20], Tryliktoji direktyva dėl perėmimų [I, 24]), tačiau tai yra tik fragmentiški pasisakymai.

Pagrindinis dalykas, dėl kurio išsiskyrė valstybių narių nuomonės derybose dėl Septintosios direktyvos (dėl konsoliduotos finansinės atskaitomybės), buvo tai, ar konsolidacijos kriterijumi turėtų būti ekonominio vieneto egzistavimas, ar teisinės galios kontroliuoti egzistavimas. Prancūzija ir Vokietija kartu su kitomis kontinentinėmis valstybėmis narėmis pasisakė už ekonominę grupės apibrėžimą, grindžiamą sprendimų priėmimo vieningumu: jeigu skirtingi dariniai faktiškai yra valdomi kaip bendras ekonominis darinys, jie turi būti laikomi sudarančiais grupę. Jungtinė Karalystė ir Airija, kita vertus, pasisakė už apibrėžimą, grindžiamą tuo, ar egzistuoja teisinė galia kontroliuoti. Šie priešingi principai geriausiai išryškėja panagrinėjus atitinkamų direktyvos nuostatų priėmimą: nuo "ekonominio" požiūrio pirminiame pasiūlyme iki "teisinio" požiūrio, kuriuo grindžiamos svarbiausios galutinės direktyvos versijos nuostatos [II, 6, p.169]. Todėl galutiniame variante (kaip ir kitais atvejais) sąvokos "grupė" buvo atsisakyta iš esmės dėl to, kad nebūtų trukdoma darbui. Vietoj to Septintojoje direktyvoje sudarytas ryšių tarp bendrovių sąrašas, kuriems esant atsiranda pareiga rengti suvestines ataskaitas. Taip susijusių bendrovių grupė direktyvoje įvardijama kaip "bendrovės, kurios turi būti konsoliduotos kaip visuma", nors turėtų būti vartojama labiau priimtina sąvoka "grupė". Prielaidos išnyko ir vietoj "ekonominio vieneto" koncepcijos buvo inkorporuota keletas objektyvių teisinių ryšių. Tačiau tai problemos neišsprendė, o tik atidėjo jos sprendimą.

Bendrovių grupių klausimą turėjo sureguliuoti Devintoji Direktyva, tačiau jos projektas net nebuvo oficialiai pateiktas (1977, 1980, 1984 metais Komisija nagrinėjo pasiūlymo projektą, tačiau persvarstyti tekstai, kuriuos Komisija laikė vidaus darbo dokumentais net nebuvo paskelbti). Europos Komisija 1984 m. parengtame bendrovių teisės Devintosios direktyvos projekte, buvo siūloma sureguliuoti grupių (patronuojančių ir dukterinių bendrovių) valdymo klausimus. Jo svarstymo metu paaiškėjo, kad dauguma valstybių narių neparėmė šio projekto, kadangi toks reguliavimas joms nežinomas, o verslo sektorius išreiškė nuomonę, kad toks reguliavimas yra varžantis ir nelankstus. Be to, grupės įvairiais būdais gali sukelti riziką akcininkams ir kreditoriams. Dėl šių priežasčių Europos Komisija, kaip pažymėta 2003 m. gegužės 21 d. Europos komisijos komunikato dėl bendrovių teisės modernizavimo (COM 2003) 284 final) projekte, išreiškė nuomonę, kad netikslinga atnaujinti Devintosios direktyvos projekto svarstymą. Todėl Lietuvos teisėje grupių reglamentavimas, anot LR Seimo ekonomikos komiteto, taip pat nėra tikslingas [I, 28], nors nereguliavimas šio klausimo Europos Bendrijos lygmeniu turėtų reikšti, kad jis gali ir turi būti sureguliuotas konkrečios valstybės lygmeniu (pvz. Latvija turi įstatymą, reguliuojantį bendrovių grupių klausimą).

Mokesčių teisėje įmonių grupė taip pat dažnai traktuojama kaip vienas ekonominis vienetas, o jai taikomos taisyklės leidžia išvengti kontroliuojamos įmonės pelno dvigubo apmokestinimo, paskirstyti grupės viduje pelną ir nuostolius, reglamentuoti turto "vidinio" perleidimo atvejus [I, 3]. Finansinės atskaitomybės srityje konsoliduotomis ataskaitomis suteikiama informacija, padedanti įvertinti visos įmonių grupės pelną ir nuostolius [I, 12; I, 13]. *Darbo teisėje* taip pat pastebima įmonių grupės fenomeno įtaka, pavyzdžiui, Vokietijos Darbuotojų dalyvavimo įmonių valdymo organuose įstatymas (*Mitbestimmungsgesetz*), reikalaujantis nustatant darbuotojų atstovų skaičių ir jų pasiskirstymą stebėtojų tarybose skaičiuoti visos grupės darbuotojus [II, 8, p. 90-91] arba ES Tarybos direktyva 94/45/EB, nustatanti Europos darbų tarybos ar informavimo ir konsultavimo procedūrų įvedimą "Bendrijos masto įmonių grupėse" [II, 8]. Šie santykiai padarė įtakos ir bankroto teisei, kai bendrovei skelbiamas bankrotas tik įvertinus visos grupės turtą ir įsipareigojimus [II, 8, p. 286], laisvam duomenų judėjimui, numatant griežtų ES teisės reikalavimų išimtis, kai duomenys perduodami grupės viduje, jų randama ir kitose srityse [II, 8, p. 292-293].

Atsižvelgdamos į akcinės bendrovės ir jos darinių (bendrovių grupių) ypatingą reikšmę visos šalys nuolat skiria dėmesį jų veiklai, tobulina ir keičia įstatymų nuostatas, reglamentuojančias bendrovių veiklą. Lietuvos Respublikos teisės aktuose bendrovių valdymo institutas daugiausia reglamentuojamas Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme, Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatyme [I, 12], Lietuvos Respublikos įmonių konsoliduotos finansinės atskaitomybės įstatyme [I, 13] ir kituose vadinamuosiuose įmonių apskaitos ir audito klausimus reglamentuojančiuose teisės aktuose. Svarbu paminėti ir tuos teisės aktus, kuriuose nors ir yra įtvirtintos kai kurios su įmonės valdymu susijusios teisės nuostatos, tačiau kurie reguliuoja ne tik įmonių teisę, bet ir kitus klausimus. Šiuo atveju ypatingai svarbus Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas [I, 2], nustatantis *inter alia* juridinių asmenų organų kompetenciją ir funkcijas, pareigas, atsakomybę ir kt. Visus šiuos teisės aktus būtina suderinti su Europos Bendrijos įmonių teisės aktais. Tačiau visuose šiuose teisės aktuose bendrovių grupių klausimas reguliuojamas tik fragmentiškai, nėra nuoseklumo, aiškios koncepcijos.

Globalizuojantis ekonomikai ir įmonėms bei jų dariniams vis dažniau peržengiant vienos valstybės sienas, įmonių teisėje įtvirtintos taisyklės, kad bendrovės ir jų dariniai yra ne tik atskiri ir savarankiški juridiniai asmenys, o jų ribota atsakomybė apsaugo bendrovės dalyvius nuo trečiųjų asmenų reikalavimų, absoliutumas pradėjo kelti abejonių tuo požiūriu: ar tai atitinka šiandieninius faktinius santykius, rinkos dalyvių interesus ir teisės raidą. Bendrovių grupės atsiradimas leidžia teigti, kad šalia šios taisyklės susiklostė faktiniai santykiai, gal ne neigiantys ją, tačiau reikalaujantys teisinio reguliavimo išimčių. Ribotos atsakomybės juridinio asmens

doktrina leidžia piktnaudžiauti ribota atsakomybe, dėl ko gali nukentėti sąžiningi komercinėje veikloje dalyvaujantys asmenys, o tai ypač aktualu bendrovių grupių atveju nes ne tik nauda bet ir rizika smarkiai išauga. Todėl labai svarbu rasti pusiausvyrą tarp ribotos atsakomybės ir atsakomybės prieš trečiuosius asmenis dėl tyčinių, nesąžiningų ar piktnaudžiaujamų bendrovių grupių dalyvių veiksmų.

Apibendrinant galima pasakyti, kad bendrovių grupių reglamentavimas yra reikšmingas bendrovių valdymo, mokesčių, konkurencijos teisei.

III. Bendrovių grupių požymiai, sąvoka

Bendrovių grupių klausimams ypatingą dėmesį skiria įvairių valstybių mokslininkai, analizuodami nacionalinės teisės nuostatas, tai problema, tampanti pagrindiniu teisinių diskusijų ir teisminių ginčų objektu bendrovių teisės srityje. Jai spręsti taikomos skirtingos teisinės koncepcijos, valstybės naudoja įvairias priemones. Europos Sąjungoje ši problema turi savų ypatumų, atskleidžiančių ne tik poreikį reglamentuoti, tačiau ir skirtingų koncepcijų suderinamumo problemą.

Dabartinėje situacijoje sunku pateikti bendrą bendrovių grupės apibrėžimą. Vien EB teisės aktuose, nekreipiant dėmesio į Europos teisingumo teismo jurisprudenciją, galima surasti nemažai skirtingų apibūdinimų, ką jau kalbėti apie tai, kad bendrovių grupės apibrėžimas įmonių teisės požiūriu, įskaitant esminį klausimą – ar egzistuoja bendrovių grupė – vis dar priklauso valstybių narių kompetencijai. Tačiau bendrų principų ir taisyklių galima surasti.

Teisiniam reglamentavimui įmonių grupė svarbi, kai kontroliuojami subjektai yra bendrovės, turinčios ribotą atsakomybę. Būtent dėl šios priežasties EB bendrovių teisėje dažniausiai vartojamas terminas “bendrovių grupė” (*group of companies*), o terminas “įmonių grupė” – tais atvejais, kai grupės subjektų teisinė forma nėra svarbi teisiniam reglamentavimui [II, 9].

Akcinės bendrovės veikia privataus (asmeninio) kapitalo, valstybinio kapitalo, mišraus kapitalo – privataus ir valstybinio, nacionalinio ir užsienio kapitalo pagrindu. Dėl šios priežasties akcinių bendrovių veikla yra nuosekliai ir griežtai reglamentuojama visose šalyse. Be to, akcinės bendrovės steigimas, funkcionavimas, turtiniai santykiai reiškiami per vertybinius popierius, yra priskiriami komerciniams teisiniams santykiams. Tai patogi forma kapitalui perskirstyti, panaudoti gyventojų santaupas investicijoms ir ekonomikos plėtrai [II, 14, p. 47]. Taigi **bendrovių grupę sudarančių bendrovių ribota civilinė atsakomybė yra vienas iš bendrovių grupės požymių.**

Apibrėžiant bendrovių grupę, akivaizdu, kad ją turi sudaryti keletas subjektų, kurie iš esmės turi būti savarankiški. **Bendrovių grupę sudarančių subjektų savarankiškumas, būtų kitas bendrovių grupės požymis.** Grupės nebus, kai yra tik įmonė ir jos padaliniai. Tokių subjektų turi būti nors du, o maksimalus jų skaičius teoriškai neturi ribų, o praktiškai gali būti be galo didelis ir skaičiuojamas šimtais. Subjektų, esančių grupėje, teisinė forma grupės egzistavimui, kitaip nei teisiniam reglamentavimui, tiesioginės įtakos neturi. Įmonių grupė nėra naudojama vien tik didžiųjų bendrovių, jas pakankamai dažnai naudoja ir mažosios įmonės, ypač bendrovės, nors jos vis dėlto ypač populiarios tarp atvirųjų akcinių bendrovių [II, 8, p. 142]. Dažnai į grupes integruojami ir civilinės teisės subjektai (*societesciviles*), taip pat įvairių formų partnerystės, jai gali priklausyti ir kiti teisės subjektai, pavyzdžiui, ekonominių interesų grupės (*Groupement d'interet economique*) [II, 8, p.143] arba savo ruožtu Europos ekonominių interesų grupė, netgi pelno nesiekiančios asociacijos, leidžiant joms įsteigti įmones ar asociacijas [II, 8, p. 143; 14]. Sudėtingiau yra kai kalbama apie fizinius asmenis ir valstybę. Neabejotina, kad jie negali būti kontroliuojamais subjektais įmonių grupėje, tačiau ar jie gali būti pripažįstami kontroliuojančiais? Analogiškas "tik" įmonių grupei efektas gali būti sukurtas, kai fizinis asmuo ar jų grupė kontroliuoja keletą įmonių arba kai įmonę kontroliuoja įmonė ir fizinis asmuo kartu [II, 8, p. 285]. Panaši situacija įmanoma ir kai yra vadinamosios "auksinės akcijos", kai valstybė kontroliuoja keletą privatizuotų įmonių. Jei pirmuoju atveju gali būti pripažįstama, kad toks darinys sudaro įmonių grupę ir iš to išplaukia visi teisiniai padariniai, tai į antrąjį klausimą nei Europos Bendrijos įmonių teisė, nei daugeliu atvejų nacionalinė teisė neturi atsakymų.

Dar vienas bendrovių grupės požymis būtų kontroliuojančio asmens arba asmens galinčio daryti įtaką bendrovių grupėje išskyrimas. Bendrovių grupėje turi būti kontroliuojantis subjektas ir vienas ar daugiau kontroliuojamų subjektų, todėl kyla klausimas, kada yra kontrolė, o kada galėjimas daryti įtaką. Nors tiek kontrolė, tiek galėjimas daryti įtaką gali būti įvairus ir skiriasi įvairiose teisės srityse, pagal Devintosios direktyvos projekto 2 straipsnį ir kitus teisės aktus skiriamos dvi pagrindinės rūšys:

- 1) balsų dauguma kontroliuojamoje bendrovėje;
- 2) teisė paskirti ar nušalinti daugumą kontroliuojamos bendrovės administracijos, valdymo ar priežiūros organų narių.

Ši koncepcija yra detalizuota ir įgyvendinta Lietuvos teisėje. Pagal Vertybinių popierių įstatymo 2 straipsnio 17 punktą [I, 10] kontroliuojama įmonė – įmonė:

- 1) kurioje fizinis ar juridinis asmuo turi daugiau kaip pusę visų įmonės balsavimo teisių (atitinka AB įstatymo 5 straipsnio 1 punktą) arba
- 2) kurioje fizinis ar juridinis asmuo, būdamas įmonės dalyvis, turi teisę skirti arba atšaukti jos vadovą, daugumą valdybos arba stebėtojų tarybos narių. Asmens balsavimo teisėmis,

suteikiančiomis teisę skirti arba atšaukti įmonės vadovus, yra laikomos ir tos balsavimo teisės, kurias kontroliuojamo juridinio asmens dalyvių susirinkime turi kiti pirmojo asmens kontroliuojami juridiniai asmenys (atitinka AB įstatymo 5 straipsnio 4 punktą); arba

3) kurioje fizinis ar juridinis asmuo, būdamas įmonės dalyvis, pagal susitarimus su kitais dalyviais gali spręsti, kaip panaudoti daugiau kaip pusę visų balsavimo teisių dalyvių susirinkime (atitinka AB įstatymo 5 straipsnio 2 punktą); arba

4) kuriai fizinis ar juridinis asmuo gali daryti esminę įtaką (atitinka AB įstatymo 5 straipsnio 5 punktą).

Analizuojant minėtus teisės aktus, matome, kad nėra būtina, kad kontroliuojantis subjektas turėtų balsų, priskirtinų jam, kaip akcininkui, daugumą: užtenka, kad jis gali kontroliuoti tokią balsų daugumą pagal sudarytas akcininkų sutartis ar kitu būdu, netgi nebūdamas akcininku. Balsų, patvirtinančių kontrolės faktą ar lemiančių atitinkamą teisinį reguliavimą, dauguma taip pat neturi bendros kiekybinės išraiškos ir apie ją galima spręsti netgi iš faktinės kontrolės, kuri dažnai priklauso nuo likusių akcijų pasiskirstymo ir laiko veiksnio. Nors turimiems ir kontroliuojamiems balsams nustatyti naudojamos gana sudėtingos taisyklės, tačiau neturėtų būti skaičiuojama kontroliuojamos bendrovės kapitalo dalis, nesuteikianti ar negalinti suteikti balsų.

Kontrolei, pasireiškiančiai teise paskirti ar nušalinti daugumą kontroliuojamos bendrovės administracijos, valdymo ar priežiūros organų narių taikoma papildoma sąlyga – tokią teisę turintis subjektas kartu turi būti kontroliuojamos bendrovės dalyvis (akcininkas) [I, 3; I, 10; I, 20].

Vertinant šiuos požymius, galima teigti, kad kontrolė yra tada, kai viena įmonė kontroliuoja nors vieną kitos bendrovės organą: akcininkų susirinkimą (pirmu atveju) arba antru atveju – administracijos (vienos grandies valdyme struktūros bendrovėse), valdymo arba priežiūros organą (dviejų grandžių). Teisė "daryti lemiamą įtaką", užpildo spragas, kai tam tikrais atvejais subjektas gali faktiškai kontroliuoti priimamus sprendimus dėl, pavyzdžiui sutarties su tokia bendrove, nuosavybės teisių finansinio dalyvavimo ar jai taikomų taisyklių.

Aptartos kontrolės rūšys vadinamos tiesiogine kontrole, tačiau jos gali būti įgyvendinamos ir netiesiogiai. Tokia netiesioginė kontrolė gali būti reglamentuota arba gana detalai [I, 3], arba numatant "faktinę kontrolę". Ji suprantama kaip kontroliuojančio subjekto įtaka galutinei kontroliuojamai bendrovei per kitus tarpinius kontroliuojamus subjektus (arba kartu su jais) bet kuria kontrolės rūšimi (tiek tiesiogine, tiek netiesiogine), esančia tiek tarp kontroliuojančios bendrovės ir tarpinių kontroliuojamų subjektų tiek tarp pastarųjų ir galutinės kontroliuojamos bendrovės [I, 3]. Todėl esant netiesioginei kontrolei, pavyzdžiui, pagal LR akcinių bendrovių įstatymą gali atsirasti nemažai tarpinių subjektų tarp kontroliuojančiojo

subjekto ir galutinės kontroliuojamos bendrovės (5 str. 5 d. 3 p.) [I, 3]. Esant daugiau tarpinių kontroliuojamų subjektų galutinė kontroliuojama bendrovė netampa kontroliuojama pirmojo kontroliuojančio subjekto, nors kai kuriuose teisės aktuose esanti sąvoka "faktiškai kontroliuoja priimamus sprendimus" leidžia tarpinių kontroliuojamų subjektų ratą išplėsti.

Atsižvelgiant į tai, kaip įgyjama ar paskirstoma kontrolė, įmonių grupės gali būti įvairiai klasifikuojamos [II, 8, p. 96-110, p. 283-285]. Remiantis Devintosios direktyvos projektu siūloma išskirti tris grupes: sutartinę, integruotą ir faktinę. Sutartinė grupė sukuriama sutartimi, kurią turi patvirtinti kontroliuojamos bendrovės visuotinis akcininkų susirinkimas balsų dauguma, nustatyta įstatams pakeisti (19 str.). Integruota grupė sukuriama kontroliuojančios įmonės, įsigijusios ne mažiau kaip 90 procentų, kontroliuojamos bendrovės kapitalo, vienašališku pareiškimu, kad ji, kaip kontroliuojanti tokią bendrovę, įsipareigoja išpirkti kitų akcininkų akcijas ir kartu įgyja teisę vadovauti jai (33 str.). Tuo tarpu faktinė grupė sukuriama, kai kontroliuojanti įmonė turi pakankamai didelį kontrolinį akcijų paketą kitoje bendrovėje (bet mažiau kaip 90%), nors sutartis ir nesudaryta, pavyzdžiui, valdymo (dominavimo) ar pelno perleidimo sutartį, tiek *de facto* grupę, kurioje sutartis nesudaroma, tačiau yra faktinė įstatymo apibrėžta kontrolė.

Kitas bendrovių grupės požymis yra apibrėžiamas per bendrovių grupės tikslą. Kam kuriamos bendrovių grupės? Technologinė pažanga, kapitalo koncentracija, projektų įgyvendinimas, darbo efektyvumo didinimas, rinkos užkariavimas ir visi kiti tikslai yra kelias į pagrindinį ekonominį tikslą – pelno siekimą. Taigi **bendrovių grupės tikslas – pelno siekimas yra ir ją išskiriantis požymis.**

Bendrovių grupę sudarančios **savarankiškos ribotos atsakomybės bendrovės yra susietos nuosavybės, bendro valdymo (kontrolės) santykiais bei pelno siekimo tikslu**, tai yra pagrindiniai **bendrovių grupių požymiai**, skiriantys jas nuo kitų ekonominių ar visuomeninių darinių.

Bendrovių grupė – ekonominis ūkinės veiklos subjektų (ribotos atsakomybės bendrovių) susivienijimas, kuriuo siekiama bendrai veikti, koordinuoti tarpusavio veiksmus, sukuriant (teisinės, finansinės) tarpusavio priklausomybės ryšius, kai tokia veikla yra nedraudžiama įstatymais. Šios veiklos pagrindinis tikslas – ekonominis (pelnas). Bendrovių grupę vienija konkrečios bendros veiklos pranašumai, konkurenciniai privalumai, taip pat gali būti svarbus masto efektas. Bendrovių grupė nelaikoma lobistine, visuomeninė organizacija, asociacija, kurių tikslai ir veikla yra nukreipta daugiau į viešąjį sektorių, siekiant ginti savo interesus valdžios ir valdymo institucijų, įstaigų atžvilgiu arba veikti viešame sektoriuje, siekti bendradarbiavimo, įtakos, daryti poveikį formuojant visuomenės nuomonę ir pan.

IV. Bendrovių grupių rūšys

Įmonės, jei tai neprieštarauja Konkurencijos įstatymui, gali jungtis į koncernus, konsorciumus, asociacijas ir kitus junginius. Labiausiai paplitę įmonių junginiai yra koncernai, konsorciumai ir asociacijos. Kadangi asociacijos yra pelno nesiekiančios organizacijos, vykdančios asociacijos narių nustatytus ūkinius, ekonominius, socialinius, kultūros, švietimo, mokslinio tyrimo uždavinius ir funkcijas, jos neturi visų bendrovių grupės požymių. Be koncernų, konsorciumų ir asociacijų, užsienio valstybių įstatymuose įteisintos ir tokios jungtinės veiklos organizavimo teisinės formos, kaip holdingo kompanijos, karteliai, sindikatai, kombinatai, pulai ir kt.

Koncernas (angl. concern – susidomėjimas, interesas, dalyvavimas) yra ūkio struktūrinis vienetas, jungiantis savarankiškas firmas (iš esmės akcines bendroves), kurias sieja bendri interesai, patentų ir licencijų sutartys, bendros mokslinių tyrimų ir gamybinės technologinės programos, glaudi kooperacija. Koncerno dalyviai išsaugo savo teisinį subjektiškumą. Tai vyraujanti firmų susijungimo forma, siekiant joms pelno kapitalo, gamybos ir valdymo centralizavimo, veiklos kooperavimo ir koordinavimo pagrindais, dalyvavimo sistemos pagrindu. Ši sistema yra viena svarbiausių akcinių bendrovių ryšių formų, sudaranti sąlygas kapitalo savininkui, įsigijusiam kitų akcinių bendrovių kontrolinius akcijų paketus, valdyti svetimą kapitalą. Firmų susijungimas į koncernus sudaro sąlygas įgyvendinti vieningą gamybinę, techninę ir ekonominę politiką, centralizuoti finansinius išteklius, kurių visada daug reikia vieningai investicijų politikai vykdyti. Be to, koncernų dalyvius jungia bendri siekiai įtakoti rinkos kainas, ginti savus interesus.

Koncernas yra tokia bendrovių grupė, į kurią įeina:

- patronuojanti įmonė,
- patronuojančios dukterinės įmonės,
- įmonės, kuriose patronuojanti įmonė ar jos dukterinės įmonės dalyvauja,
- įmonė, nors ir nesusijusi ryšiais su kita ar kitomis įmonėmis, tačiau:
 - valdoma bendrai remiantis su šiomis įmonėmis sudarytomis sutartimis ar steigimo dokumentuose esamomis nuostatomis arba
 - jos ir kitos ar kitų įmonių dauguma administracijos, valdymo ar priežiūros organų narių (per finansinius metus iki konsoliduotos finansinės atskaitomybės sudarymo) yra tie patys asmenys.

Ypatinga reikšmė koncerno veikloje teikiama kapitalo investicijoms. Jos įgalina savininkus, įsigijusius kitų akcinių bendrovių (dukterinių firmų) kontrolinius akcijų paketus (o šioms – trečiųjų ir t.t.), sukurti visą pirminių-antrinių (motininių-dukterinių) bendrovių piramidę

ir jas valdyti per investuotą kapitalą. Iš esmės dėl to koncernui dažniausiai vadovauja didžiausia (motininė) akcinė bendrovė (veikianti pagal savo įstatus) arba specialiai koncernui valdyti įsteigta akcinė bendrovė (holdingo kompanija). Prie jos sutarčių pagrindais prisijungia kitos firmos (kai kada bankai, transporto, draudimo kompanijos ir kitos organizacijos). Nors į koncerną įeinančios firmos laikomos savarankiškoms, faktiškai jos yra daugiau ar mažiau priklausomos nuo pagrindinės firmos.

Koncernais kai kada vadinami ir kiti ūkio subjektų junginiai, kuriuose išsiskiria pirmaujanti (motininė) firma, vadovaujanti bei kontroliuojanti antrinių (dukterinių) firmų veiklą per kontrolinį akcijų paketą.

Kaip koncernų subkategorijas galima išskirti:

- pramonės koncernus;
- prekybos koncernus;
- informacinių technologijų koncernus;
- žiniasklaidos koncernus;
- infrastruktūros koncernus;
- žemės ūkio koncernus;
- energetikos koncernus;
- telekomunikacijų koncernus ir k. t.

Kaip matome, koncerno tipo bendrovių grupių dariniai egzistuoja visose ekonomikos srityse.

Koncerno tipo junginiams, kitaip negu kitų rūšių ūkinėms sąjungoms, būdinga tai, kad jų sistemoje paprastai atliekamos visos ar didžioji dalis operacijų, būtinų produkcijai pagaminti ir realizuoti. Vartotojui paprastai pateikiamas visiškai koncerno pagamintas produktas ar atliktas darbas. Koncerno principu veiklos pavyzdys gali būti namų statyba "iki rakto". Šiuo metu plačiai žinoma "General motors", "Ford" ir kitų koncernų gaminama produkcija.

Kai kada yra išskiriami mišrūs bei tarptautiniai koncernai.

Mišrių koncernų atveju, mišrios veiklos kontroliuojančioji (holdingo) įmonė (koncernas) yra patronuojanti įmonė, kita negu prižiūrima įmonė, kuri kartu su savo dukterinėmis įmonėmis, iš kurių bent viena yra prižiūrima įmonė, kuri turi beveik užsienio valstybėje, ir su kitomis įmonėmis sudaro įmonių konglomeratą (koncerną).

Tarptautinis koncernas (t.p. gali būti vadinamas – transnacionalinis koncernas) – ekonomikoje dideli, tarptautiniu mastu veikiantys koncernai, turintys didelę ekonominę galią bei įtaką politiniams sprendimams. Tarptautinis koncernas vadovaujasi globalizacijos privalumais ir savo produkciją bei prekių platinimą organizuoja pasirinkdamas palankiausią ekonominę

aplinką, turi pakankamai išteklių, perkelti gamybą iš vienos valstybės į kitą, disponuoja rizikos kapitalu ir plačiu informaciniu bei atstovybių tinklu.

Kadangi koncerno tipo ūkiniai dariniai yra patogūs kapitalo koncentracijai, jie labai populiarūs ir Lietuvoje. Kiekvienoje iš minėtų ūkio šakų pagrindinę rinkos dalį užima būtent šio tipo bendrovių grupių junginiai.

AB „Mažeikių nafta“ – energetikos koncernas Lietuvoje, kuriame dirba apie 3500 darbuotojų. Nuo 2006 m. gruodžio mėn. 84,36% įmonės akcijų valdo Lenkijos koncernas „PKN Orlen“. 2005 m. „Mažeikių nafta“ (remiantis IFRS) uždirbo 885,714 mln. litų grynojo audituoto pelno.

2003 06 04 įsteigta UAB „Mažeikių naftos prekybos namai“, kuri yra prekybinė organizacija, kurios 100% akcijų priklauso AB „Mažeikių nafta“. UAB „Mažeikių naftos prekybos namai“ sukurta atskyrus „Mažeikių naftos“ marketingo padalinio vykdytas gaminamos produkcijos pardavimo funkcijas. UAB „Mažeikių naftos prekybos namai“ naftos produktus Latvijoje, Estijoje ir Lenkijoje parduoda per savo dukterines įmones.

Pagrindinėmis rinkomis, kuriose plėtojama bendrovės veikla galima įvardinti tris Baltijos valstybes: Latviją, Estiją bei Lenkiją. Šių rinkų bendras naftos produktų suvartojimo potencialas siekia 21,1 mln. tonų per metus. UAB „Mažeikių naftos prekybos namai“ 2003 metais įsteigė dukterines bendroves Latvijoje, Estijoje ir Lenkijoje, kurios tiekia AB „Mažeikių nafta“ gamybos produktus į šias rinkas.

„Vikonda“ – lietuviško kapitalo koncernas, uždaro ciklo daugiaprofilinė infrastruktūra: ją sudaro įmonės, susijusios su maisto produktų gamyba ir sudarančios baigtinį ciklą nuo pasėto grūdo iki mažmeninės prekybos prekystalio. Koncerną sudaro 40 įmonių, dirba 3000 darbuotojų.

„SBA“ – lietuviško kapitalo koncernas. „SBA“ grupė – viena didžiausių grupių Lietuvoje – jungia baldų, aprangos ir nekilnojamojo turto įmones. „SBA“ grupės pagrindinės veiklos sritys – baldų gamyba ir mažmeninė prekyba bei aprangos gamyba ir mažmeninė prekyba. Koncernas taip pat vysto nekilnojamojo turto verslą bei naftos verslą.

„Pieno žvaigždės“ – viena didžiausių Lietuvoje pieno perdirbimo grupių, vienijanti „Mažeikių pieninę“, „Kauno pieninę“, „Pasvalio sūrinę“ ir bendrovę „Panevėžio pienas“. Šiuo metu įmonės vertė rinkoje – apie 236 mln. litų.

„Rubicon group“ – Lietuvos koncernas, jungiantis daugiau kaip 30 šalyje veikiančių bendrovių, kuriose dirba per 1400 darbuotojų. „Rubicon group“ šiuo metu vienija devyniuose Lietuvos miestuose (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje, Alytuje, Kėdainiuose, Kazlų Rūdoje, Kelmėje) veikiančias bendroves. „Rubicon group“ veikia šiuose sektoriuose: komunalinių paslaugų; pramonės; nekilnojamojo turto; pramogų; žiniasklaidos; atliekų, antrinių žaliavų; energetikos.

„MG Baltic“ – vienas didžiausių koncernų Lietuvoje. Konsoliduota koncerno apyvarta 2005 metais pasiekė 995 mln. Lt. Pagrindiniais veiklos sektoriais koncernas laiko mažmeninę prekybą, nekilnojamąjį turtą, žiniasklaidą ir plataus vartojimo prekių gamybą bei prekybą. „MG Baltic“ priklauso tokios bendrovės kaip: AB „Apranga“, UAB „LNK“, UAB „NEO-PRESS“, UAB „Mitnija“, AB „Mineraliniai vandenys“, AB „Stumbras“, logistikos bendrovė „Tromina“ bei kitos.

„Hanner“ – vienas didžiausių Lietuvos nekilnojamojo turto koncernų. Koncernas „Hanner“, kuriam priklauso 26 antrinės įmonės, veikia Lietuvoje, Latvijoje, Rumunijoje, Ukrainoje. Įgyvendina gyvenamosios ir komercinės paskirties nekilnojamojo turto projektus. 2005 m. „Hanner“ turtas siekė 542 mln. Lt. Įmonė įgyvendino tokius projektus, kaip verslo ir prekybos centras „Europa“ Vilniuje, prekybos centrai „Savas“ Kaune bei „Arena“ Klaipėdoje.

UAB Koncernas "Alga" įstatinis kapitalas 14013936 Lt., bendrovėje dirba 252 žmonės. Pagrindinė veikla – aliuminio ir plastiko konstrukcijos.

„Hermis Capital“ – investicijų bendrovė, lietuviško kapitalo koncernas, investuojantis į bendrovių akcijas bei užsiimantis nekilnojamo turto projektų vystymu, įmonių restruktūrizavimu bei verslo plėtra. 2005 m. Koncernas „Hermis Capital“ Lietuvoje investavo apie 30 mln. Lt, užsienyje – 124,7 mln. Lt. Investicijų bendrovės valdomų įmonių apyvarta siekė 1,12 mlrd. Lt. Per 2005-2008 metus Lietuvoje ketinama investuoti 450 mln. litų (planuojamas gyvenamųjų namų kvartalas); Latvijoje – iki 200 mln. litų (gyvenamųjų bei komercinių objektų statyba). Koncernas Hermis Capital taip pat turi atstovybę Kijeve; Ukrainos rinkoje ketinama investuoti apie 300 mln. Lt.

Aktyvią veiklą įmonė pradėjo 2000 metais įsigydama AB „Lietkabelis“ (emaliuotų, instaliacinių laidų ir kabelių gamintojas) bei AB „Vilniaus vingis“ (vienas didžiausių elektronikos gamintojų Europoje) kontrolinius akcijų paketus. Nuo tada grupės investicinis portfelis pasipildė keliomis naujomis investicijomis, t.y. AB „Snaigė“ (šaldytuvų bei šaldiklių gamintoja), AB „Kelmės pieninė“ (šviežio pieno produkcija), UAB „Kautra“ (keleivinio transporto paslaugos) ir kt.

„Hermis Capital“ investicinių įmonių grupę sudaro šios antrinės bendrovės: „Hermis fondų valdymas“, „Vinvesta“, „Survesta“, „MP Investicija“ bei „HC ir R-IV projektai“.

Penki „Hermis Capital“ partneriai yra pagrindiniai grupės akcininkai. Apie 1/4 grupės akcijų priklauso didžiausiai Lietuvoje didmeninės prekybos ir logistikos įmonei "Sanitex".

UAB „Lukoil Baltija“ – rusiško kapitalo energetikos koncernas, koordinuojantis Pabaltijyje veikiančių „LUKoil“ grupės įmonių veiklą. Grupė jungia 3 bendroves, registruotas Lietuvoje („Lukoil Baltija“), Latvijoje („Lukoil Baltija R“) ir Estijoje („Lukoil Esti“). Kiekvienos grupės bendrovės veikla yra specializuota.

Pagrindinės veiklos kryptys yra: prekyba naftos žaliava; bunkeruotė (laivų užpildymas degalais); mažmeninė ir didmeninė prekyba naftos produktais, suskystintom dujom ir tepalais per naftos bazines ir degalines; naftos bazių, degalinių ir autotransporto parko eksploatacija.

Visų bendrovių valdymas yra vykdomas iš centrinės holdingo bendrovės – UAB „Lukoil Baltija“.

Iš pateiktų pavyzdžių matyti koncernų paplitimas ir svarba Lietuvos ekonomikai. Tai dižiulės kapitalo koncentracijos pagrindinėse Lietuvos ekonomikos pramonės bei paslaugų šakose. Šių bendrovių grupių susidarymas ir veikla ženkliai prisidėjo prie Lietuvos ūkio augimo.

Pagal Lietuvos įstatymus ir valstybinės bei valstybinės akcinės įmonės gali steigti koncerno tipo ūkio struktūras tam reorganizavusios į akcines bendroves (t.y. valstybės kapitalo dalį pavertus akcijomis, priklausančiomis valstybei).

Holdingas (angl. holding – valdymas, turėjimas nuosavybėje) – tai specifinis firmų ir kitų ūkio subjektų junginys, steigiamas įstatų pagrindu. Holdingas yra koncerno atmaina, bendrovė, valdanti antrines įmones [II, 5, p. 254]. Holdingas (kontroliuojančioji bendrovė, holdingo bendrovė) – tokia įmonė (rečiau – įstaiga, organizacija), kuri kontroliuoja kitas įmones, turi jų akcijų daugumą ar žymią dalį, kad galėtų įtakoti įmonės veiklą bei valdymą. Holdingo kaip kontroliojančio subjekto valdomos organizacijos gali būti ne tik ūkinės veiklos subjektai, bet ir kiti asmenys (įstaigos). Holdingo junginiui suteikiamas juridinio asmens statusas [II, 15, p. 146]. Jo organizacinės-teisinės formos pagrindą paprastai sudaro akcinė bendrovė ar ribotos atsakomybės bendrovė. Holdingo principu kartais organizuoja savo veiklą ir kai kurių individualių firmų savininkai.

Holdingo kompanija paprastai siekia įsigyti (išpirkti) kitose firmose ar bankuose kontrolinius akcijų paketus ir kontroliuoti bei valdyti juos per savo kapitalo dalyvavimą (kontrolinį akcijų paketą). Yra gryniesi holdingai, steigiami specialiai kitoms firmoms kontroliuoti bei valdyti, (kartais holdingas yra suprantamas kaip koncernas, apimantis visas valdomas įmones (įmonių visuma)) ir mišrieji holdingai, užsiimančys ir komercine veikla (gamyba, prekyba, transporto operacijomis, kreditavimu ir pan.).

Kaip minėjau, holdingo bendrovės steigiamos siekiant optimizuoti valdymą bei kontrolę, taip pat dėl mokestinės, teisinės, politinės ar kitokios aplinkos tam tikroje valstybėje, siekiant maksimizuoti pelną, sumažinti išlaidas arba užtikrinti gyvybinius įmonės interesus.

Tarp holdingo kompanijos, kuri turi kitų ūkio subjektų kontrolinius akcijų paketus ir pastarųjų (t.y. jai pavaldžių firmų) susidaro pagrindinių-antrinių (motininių-dukterinių) firmų santykiai, kuriuos holdingo kompanija panaudoja pelno tikslams per dividendus už įdėtą kapitalą ir tų firmų veiklos kontrolę. Turėdama kontrolinį akcijų paketą, holdingo kompanija įgyja teisę ir galimybę nustatyti valdomų firmų veiklos kryptis, spręsti valdybų sudėties klausimus ir kitaip

diktuoti savo valią. Dažnai reikšmingą vietą holdingų veikloje užima bankai ir kitos finansinės institucijos, kadangi jos nesukurdamos atskiro produkto, bet panaudodamos turimą intelektualinį bei finansinį potencialą gali tinkamai valdyti bei koordinuoti bendrovių grupės turimus resursus ir pasiekti geriausių rezultatų atitinkamoje rinkoje.

Lietuvoje ši bendrovių grupių susijungimo rūšis, kaip ir koncernai, yra gan plačiai paplitusi nors ne visada yra įvardijama kaip holdingo bendrovė. Lietuvių kalbos specialistai vietoje žodžių junginio “holdingo bendrovė” rekomenduoja vartoti “kontroliuojanti bendrovė”. Taigi, kiekvienos bendrovių grupės patronuojanti bendrovė bus holdingo arba kontroliuojanti bendrovė šia prasme.

Holdingo pavyzdžiu Lietuvoje galėtu būti “**Rokiškio sūris**”. Tai didžiausia pagal pajamas Lietuvos pieno perdirbimo bendrovių grupės, holdingo bendrovė. “Rokiškio sūrio” grupei priklauso „Utenos pienas“ ir „Ukmergės pieninė“. „Rokiškio sūrį“ kontroliuoja įmonės vadovų įsteigta investicijų bendrovė „Pieno pramonės investicijų valdymas“.

Rusiško kapitalo energetikos koncerno „LUKoil Baltija” – dukterinių bendrovių valdymą vykdo centrinė holdingo bendrovė – **UAB „Lukoil Baltija”**.

Bendrovių grupės – kartais bendrovių grupės nėra priskiriamos prie tam tikrų įvardytų įmonių susivienijimų, o paprasčiausiai įvardijamos pagal veiklos kryptį (finansų grupė, pramonės grupė, finansų pramonės grupė). Pagal savo organizacinę struktūrą, tikslus ir valdymą, tai būtų tie patys koncernai bei holdingai. Taip besivadinančių koncernų Lietuvoje bene daugiausia.

Įmonių grupė vadinama **finansų grupe**, kai ją sudaro finansų sektoriaus įmonės, dažnai susijusios tarpusavio pavaldumo ryšiais (kaip ir koncernas). Finansų grupę vienija vienas motininis bankas, turintis dukterines kredito įstaigas, draudimo, lizingo bendroves. Finansų grupė diversifikuoja savo veiklą ir nėra prisirišusi prie vienos veiklos rūšies. Taip pat gali būti steigiami investicijų bendrovė, investiciniai fondai, finansų maklerio įmonės.

AB bankas „Hansabankas” – didžiausios Baltijos šalyse finansų grupės „Hansabank Group” bankas Lietuvoje. „Hansabanko” grupei priklauso keletas finansų sektoriaus bendrovių – UAB „Hansa Lizingas“, UAB „Hansa gyvybės draudimas“, UAB „Hansa draudimo brokeris“, UAB „Hansa investicijų valdymas“ ir kt. „Hansabank” grupė – finansų grupė, valdanti apie trečdalį Baltijos šalių finansų rinkos. Grupė koncentruojasi į paslaugų teikimą savo klientams – Baltijos ir Skandinavijos šalių bei Rusijos įmonėms. Grupė aptarnauja beveik 4 mln. klientų (apie 2 mln. Lietuvoje). Joje dirba 6000 darbuotojų (apie 2500 – Lietuvoje).

„Parex” grupė (angl. Parex Group) – daugiausia Baltijos šalyse veikianti latviško kapitalo finansų grupė (Šiuo metu 100 proc. „Parex” banko akcijų priklauso Latvijos bankui AS „Parex banka”, kuris yra vienas didžiausių bankų Latvijoje ir visoje Baltijos rinkoje, nuolat plečia savo paslaugų spektrą). „Parex” grupė turi atstovybes bei dukterines bendroves Europos

Sąjungos valstybėse kaip Vokietija, taip pat Rusijoje, Ukrainoje bei Baltarusijoje. „Parex“ grupės bendrovės Lietuvoje yra „Parex bankas“, „Parex faktoringas ir lizingas“, „Baltic Polis“, „Parex investicijų valdymas“. AB „Parex“ banko veikla orientuota į privačių ir verslo klientų aptarnavimą. Bankas siūlo mokėjimo korteles, kreditus, šiuolaikines elektroninės bankininkystės paslaugas, mokėjimo pavedimus į kitas šalis, aktyvų valdymą ir investicinės veiklos konsultacijas.

„Medicinos banko“ grupė – lietuviško kapitalo įmonių grupė, valdoma per kelias bendroves (kaip „Western Petroleum“, „SK-Impeks“ įmonių grupę). Medicinos banko bendrovių grupę sudaro: „Medicinos bankas“, „Medicinos banko lizingas“, „Medicinos banko investicijų valdymas“.

Finansinė pramoninė grupė – įmonių grupė, privačių kredito įstaigų bei pramonės įmonių susivienijimas tam tikrose ekonomikos šakose ar pošakiuose. XX a. paskutiniajame dešimtmetyje finansinės pramoninės grupės susiformavo kaip priešprieša ankstesniam biudžetiniam finansavimui ir centralizuotam valdymui atskirose ekonomikos sektoriuose, siekiant „kompleksinio“ bei darnaus ekonominio vystymosi, plėtos planinės ekonomikos valstybėse. Finansinių pramoninių grupių vadovai užsiėmė aktyviu lobizmu visuose valdžios sluoksniuose bei lygiuose, įtakojo ir netgi išitraukdavo į teisėkūros procesą. Finansinių pramoninių grupių įtaka sumažėjo kartu su demokratizacijos plėtra bei visuomenės įtaka verslo procesuose. Finansinės pramoninės grupės labai populiarios Rusijoje, didžiausios žinomos „Lukoil“, „Interros“, „Evraz“, „Alfa“ (grupė), „Logovaz/Sibneft“. Veiklos sritys – naftos gavyba ir naftos perdirbimas, mineralinės žaliavos, informacinės technologijos, finansų sektorius, juodoji metalurgija.

Lietuvoje žinomiausia yra finansinė pramoninė grupė – UAB „Status finansinė pramoninė grupė“. Ji teikia: tarpininkavimo paslaugas, perkant, parduodant, nuomojant nekilnojamąjį turtą; nekilnojamojo turto valdymo paslaugas.

Pramoninė grupė – pramonės įmonių grupė. Priklausomai nuo susiformavimo pagrindų ir priežasčių pramonės grupė gali peraugti į kitas įmonių grupes kaip klasteris, konsorciumas, finansinė pramoninė grupė. Pramoninė grupė skirtingai nuo klasterių jungia daugiausiai stambias pramonės sektoriaus įmones, kartais – ir vidutines bei smulkias. Pramoninės grupės tikslai gali būti įvairūs – bendra gamyba, bendras žaliavų tiekimas, koncernų aptarnavimas ir paslaugų jiems teikimas. Pramoninės grupės kūrimas iš esmės yra naujos organizacijos kūrimas, todėl atsiranda papildomi kaštai. Payvzdžiui, Lietuvoje žaliavą tiekiančių įmonių suvienijimo į vieną baldų pramonės grupę kaina yra apie 1,2 mln. litų. Tačiau didžiosios baldų pramonės įmonės inicijuoja pramoninės grupės steigimą. Jau šiemet Lietuvos baldų pramonėje turėtų būti sukurta pramoninė grupė, vienijanti įmones nuo miško perdirbimo iki

drožlių plokščių gamintojų. Išsiaiškinus, ką reikia optimizuoti, kad būtų pasiekta didžiausia ekonominė nauda, įmonės, nuo miško perdirbėjų iki baldinės plokštės gamintojų, galėtų būti sujungtos apie 2008 metų pradžią. Grupei priklausys didžiausios baldų gamybos įmonės („Vilniaus baldai“, „Baltijos baldų grupės“ bendrovės ir kt. stambūs gamintojai), tačiau šios bendrovės kvies jungtis ir smulkesnes įmones. Galutinai suformuotoje baldininkų pramoninėje grupėje turėtų dalyvauti miškininkai, pirminio medžio apdorojimo, medžio drožlių plokščių gamintojai, baldininkai, baldų komponentų gamintojai, transporto, pardavimo ir rinkodaros paslaugų bei informacijos valdymo įmonės.

Konglomeratas (lot. conglomeratus – sukauptas, surinktas) yra įvairių rūšių, dažniausiai smulkiųjų ir vidutinio dydžio firmų junginys [II, 15, p.148]. Į jį kai kada apsijungia ūkiniai dariniai, neturintys tarpusavyje tamprių gamybinių, technologinių funkcijinių ryšių. Kaip ir kartelis, konglomeratas steigiamas savanoriško susitarimo pagrindu. Jo dalyviams išlieka visiškas juridinis ir ūkinės-finansinės veiklos savarankiškumas. Pagal teisinę formą jį sudaro atvirosios akcinės bendrovės, kurių akcijomis prekiaujama fondų biržose.

Konglomeratų steigimu dažniausiai būna suinteresuotos firmos, gaminančios sudėtingą ir brangiai kainuojančią techniką. Jų veikloje dažnai dalyvauja komerciniai bankai, draudimo ir investicijų firmos. Apjungto kapitalo, bendros veiklos bei komercinės rizikos pasidalijimo pagrindu konglomerate dalyvaujančios firmos užsitikrina sau pelną per išplėstinę produkcijos gamybą, dominuojančią tam tikrų prekių gamybos bei realizavimo padėtį, naujų rinkų užvaldymą ir kitais veiklos plėtros būdais. Konglomeratai labai paplitę Japonijoje (čia jie vadinami keiretsu, zaibatsu). Visame pasaulyje gerai žinomi: „Mitsubishi“, „Nissan“, „Hitachi“, „Sony“, „Yasuda“, „Toyota“, „Honda“, „Daihatsu“ konglomeratai.

Konglomerato tipo firmų junginiai šiais laikais sudaromi retai. Tačiau konglomerato principu organizuoja savo veiklą kai kurie kiti firmų junginiai. Pvz., didžiausias pasaulyje koncernas "**General Electric**", kitaip nei kiti koncernai, nesukoncentravo savo veiklos, veikia kaip milžiniškas konglomeratas, susidedantis iš energetikos, medicinos technikos bei turbinas gaminančių firmų, televizijos stočių ir kitokių subjektų – veiklos barų junginys. Konglomeratas – įmonių susivienijimas, kurį sudaro įmonės, veikiančios skirtingose ekonomikos šakose; taip pat koncernas (holdingas).

Konglomeratais vadinamos įmonių grupės sparčiai besivystančiose Azijos (kaip Indija, Kinija, Rusija), Lotynų Amerikos šalyse (kaip Brazilija ir kt.).

Igyvendinant Europos Sąjungos teisės aktus (2002 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/87/EB, nustatanti papildomą priežiūrą kredito įstaigoms, draudimo įmonėms ir investicinėms firmoms, priklausančioms finansiniam konglomeratui, ir iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvas 73/239/EEB, 79/267/EEB, 92/49/EEB, 92/96/EEB,

93/6/EEB ir 93/22/EEB bei Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 98/78/EB bei 2000/12/EB), Lietuvoje 2005 metais buvo priimtas „Įmonių, priklausančių finansų konglomeratui, papildomos priežiūros įstatymas“. Šio įstatymo tikslas – nustatyti papildomos priežiūros reikalavimus kredito įstaigoms, draudimo įmonėms ir finansų maklerio įmonėms, priklausančioms finansų konglomeratui, siekiant, kad finansų sistema būtų stabili ir patikima [I, 30]. Šis įstatymas taikomas nustatyti, ar Lietuvos Respublikoje įsteigtos prižiūrimos įmonės priklauso finansų konglomeratui, bei nustato Lietuvos Respublikoje įsteigtų prižiūrimų įmonių teises ir pareigas vykdant papildomos priežiūros reikalavimus, Lietuvos Respublikos kompetentingų institucijų teises ir pareigas atliekant papildomą priežiūrą bei kitų Europos Sąjungos valstybių narių kompetentingų institucijų teises Lietuvos Respublikoje įsteigtų prižiūrimų įmonių, priklausančių finansų konglomeratui, atžvilgiu atliekant papildomą priežiūrą. Jeigu bendrovių grupė atitinka įstatyme numatytus finansų konglomerato nustatymo kriterijus (pagrindiniai kriterijai – reikšminga veikla finansų sektoriuje), yra paskiriamas koordinatorius (kompetetinga institucija), atsakinga už papildomos priežiūros vykdymą.

Įmonėms, kurioms taikoma papildoma priežiūra, taikomi šie veiklos riziką ribojantys reikalavimai:

- 1) kapitalo pakankamumo;
- 2) rizikos koncentracijos ribojimo;
- 3) grupės vidaus operacijoms;
- 4) vidaus kontrolei ir rizikos valdymui.

Už šio įstatymo nesilaikymą 18 straipsnyje [I, 30] numatytas poveikio priemonių taikymas.

Konsorciumas (lot. consortium – bendras dalyvavimas) – tai laikina juridškai savarankiškų pramonės firmų, bankų ir kitų ūkio subjektų (privatų ir valstybinių) susijungimas [II, 15, p. 147]. Konsorciumas – gamybinės partnerystės reiškinys, t.y. laikinas savanoriškas įmonių junginys konkrečioms uždaviniam spręsti, dideliems projektams ar programoms įgyvendinti. Konsorciumas formuojamas sutarties pagrindu, siekiant koordinuoti komercinę veiklą ir sutelkti finansinius, materialinius bei fizinius išteklius konkrečioms stambioms ekonominiams projektams įgyvendinti. Sutartyje numatoma vedančioji firma (dažniausiai ja būna bankas), kuri koordinuoja konsorciumo veiklą, nustatomos dalyvių įsipareigojimų bei atsakomybės užsakovams ribos. Atskirų konsorciumo narių dalyvavimas projekto įgyvendinime dažniausiai pasireiškia finansavimu (paskolų suteikimu) ir tiesioginiu tam tikrų darbų (mokslinio tyrimo, inžinerinių-techninių ir kt.) atlikimu.

Konsorciumui nesuteikiamos juridinio asmens teisės. Išsaugodami visišką juridinį savarankiškumą, konsorciumo dalyviai tuo pat metu tampa pavaldūs jų bendrai sudarytam organui, tačiau tik tiek, kiek to reikia junginio tikslams įgyvendinti. Šią firmų sujungimo formą

dažnai inicijuoja bankai, siekdami pelningiau investuoti savo kapitalą. Ji atveria galimybes efektyviau panaudoti finansinius išteklius bei turimus ryšius, pasidalinti komercinės rizikos našta. Tarptautiniai konsorciumai steigiami, siekiant firmoms padidinti savo konkurencingumą, gauti stambius užsakymus bei juos pasiskirstyti, atlikti stambias finansines operacijas arba plėtoti bendrą gamybą. Tokiais atvejais paprastai jungiasi firmos, turinčios tam tikroje veikloje patirtį ir reikiamus materialinius bei fizinius išteklius.

Pagal Lietuvos įstatymus konsorciumas gali būti steigiamas bendrosios jungtinės veiklos sutarties pagrindu arba kaip tikroji ar komanditinė (pasitikėjimo) ūkinė bendrija. Jis gali būti formuojamas savanoriškumo, ekonominių interesų bendrumo, dalyvių savivaldos pagrindais. Konsorciumo dalyviai gali būti Lietuvos ir užsienio valstybių fiziniai ir juridiniai asmenys nepriklausomai nuo nuosavybės formos. Jų dalyvavimas projekto (programos) įgyvendinime gali pasireikšti įvairiais būdais: kreditavimu (paskolų suteikimu), betarpišku tam tikrų darbų (mokslinio tyrimo, inžinerinių-techninių ir kt.) atlikimu ir kt. Tačiau konsorciumas gali būti sudaromas tik vienam užsakymui ar projektui, o jeigu veikla plečiasi (didėja užsakovų arba projektų skaičius) konsorciumas turi registruotis kaip įmonė (artimiausias statusas ūkinė bendrija).

Lietuvoje kaip sėkmingai veikiančio konsorciumo pavyzdį galima paminėti Klaipėdos uosto bendrovių grupės konsorciumą – TŪB „**Klaipėdos terminalo konsorciumas**“.

Netrukus bus sudarytas Lietuvos energetikos bendrovių konsorciumas, kurį sudarys valstybės valdomi "Lietuvos energija" ir "Rytų skirstomieji tinklai" (RST) bei privati „Skirstomųjų tinklų“ bendrovė „VST“ – užtikrins 8,5 mlrd. litų investicijas į dvi elektros jungtis bei atominės elektrinės statybą. Naujas nacionalinis investuotojas bus atskira bendrovė, kurios 51 proc. akcijų valdys Lietuvos Vyriausybė. Jis gali išsaugoti "**Lietuvos energijos**" pavadinimą. Energetikos bendrovių susiliejimą planuojama įvykdyti išleidžiant naują akcijų emisiją "Lietuvos energijos" įstatiniam kapitalui didinti, o esami akcininkai, įvertinus jų turtą nepriklausomiems vertintojams, atitinkamai galės pasidalinti nuo Vyriausybės likusias savo dalis naujoje bendrovėje. Naujos įmonės akcijas numatoma listinguoti Vilniaus vertybinių popierių biržoje.

Konsorciumai, įsteigti kaip ūkinės bendrijos, savo veiklą vykdo ir likviduojami pagal Ūkinių bendrijų įstatymą.

Klasteris – tarpusavyje ekonomiškai susijusių ir viena kitą palaikančių įmonių, orientuotų į baigtinį skaičių galutinių produktų, visuma. Tai pagal geografinį principą vienoje vietoje sukonzentruotos tarpusavyje sąveikaujančios įmonės, vykdančios bendrą veiklą.

Klasteris yra organinis rinkos darinys. Tai svarbus konkurencingumo didinimo (šakos ar visos šalies mastu) veiksnys. Bendros veiklos rezultatas – daug galutinių produktų. Klasterių kūrimasis vadinamas klasterizacija.

Klasteriai formuojasi dešimtis ar net kelis šimtus metų, apima įvairius industrinius regionus, dirbtinai kurti juos nėra neįmanoma, bet nėra naudinga (išskyrus žinių klasterius) kitiems rinkoms dalyviams bei prieštarauja laisvosios rinkos dėsniams: subsidijos ir netikslinga parama tam tikroms įmonėms iškreipia konkurenciją ir sudaro nelygias sąlygas įvairių subjektų veiklai.

Gali būti nacionaliniai arba tarptautiniai klasteriai. Regioniniai apima smulkųjį verslą, amatus, mažas įmones. Pagal veiklos sritis – pramoniniai klasteriai, žemės ūkio, kompiuterių, biotechnologijų, informacijos technologijų, mašinų gamybos ir kt. Taip pat išskiriami žinių klasteriai.

Klasikiniu žinių ekonomikos klasterio pavyzdžiu laikomas vadinamasis Silicio slėnis Kalifornijoje, JAV. Čia savo veiklą pradėjo ir išplėtojo tokios bendrovės kaip „Eastman Kodak“, „General Electric“, „Intel“, „Fairchild“, „Lockheed“, „Hewlett – Packard“ ir kitos. Apskaičiuota, kad Silicio slėnio kasmetinė verslo apyvarta auga vidutiniškai 35 % sparta. Čia dirba apie 500 tūkst. darbuotojų.

Vienas ryškiausių Europos klasterių yra Šiaurės Italijos kėdžių klasteris: 100 kvadratinių kilometrų plote yra apie 12 000 įmonių, dirba 14 000 žmonių, sukuriama 1,7 mlrd. eurų pridėtinė vertė – čia pagaminama per 70 proc. visų Italijos kėdžių (Italija yra didžiausia pasaulyje kėdžių eksportuotoja).

„Ketler“ (peilių, stalo įrankių gamyba) klasteris yra vienas seniausių (gyvuoja per 500 metų): formavosi tarpusavio ryšių, giminystės pagrindu ir netgi tapo Italijos kultūros dalimi.

Lietuvos įmonės taip pat stengiasi integruotis į (tarptautinius) klasterius: **“Vilniaus Vingis”** – į „Samsung“, „Philips“ ir kitus. Žinomi ir Lietuviško kapitalo klasteriai kaip **Lietuvos geležinkelio ir Klaipėdos uosto** klasteris. Inicijuojamas **Saulėtekio klasteris** - mokslo ir studijų įstaigų, aukštųjų technologijų įmonių, šalies ir vietos valdžios institucijų dinamiškos partnerystės suformuota palankiausia Lietuvoje inovacijoms ir verslumui aplinka, kurioje kuriami aukštos pridėtinės vertės ir pasaulio rinkose konkurencingi produktai bei paslaugos. Tikimasi, kad jis padės didinti Vilniaus ir Lietuvos konkurentiškumą bendroje Europos, o taip pat ir kitose pasaulio rinkose, keliant jame esančių universitetų mokslo tyrimų ir studijų kokybę, skatinant inovacijų diegimą bei aukštųjų technologijų verslo plėtrą. Pagrindiniai šio klasterio tikslai: sutelkti perspektyvias ir sparčiai augančias aukštųjų technologijų įmones; pritraukti užsienio ir šalies investicijas universitetų plėtrai, būtinos infrastruktūros (pastatų, laboratorijų, auditorijų ir pan.) kūrimui bei studijų tobulinimui; pritraukti užsienio ir šalies investicijas šiame branduolyje atliekamiems mokslo tyrimams; pritraukti užsienio ir šalies investicijas kuriant rizikos kapitalo infrastruktūrą; sukurti palankias sąlygas inovacijų kūrimui, technologijų perdavimui bei naujų, sparčiai augančių novatoriškų įmonių atsiradimui; plėtoti mokslinių tyrimų komercializavimui

palankią aplinką; steigti naujas darbo vietas, pirmiausia – universitetus baigiantiems aukštos kvalifikacijos specialistams.

Šiandien daugelio valstybių viena regioninės politikos formavimo pagrindų yra klasterių teorija, apjungianti klasterių sudarančių kompanijų tarpusavio bendradarbiavimą ir konkurenciją bei regionų ekonominę vystymąsi. Klasteriai sudaro konkurencijos ir kooperacijos kombinaciją. Arši konkurencija pastebima kovoje už vartotojus, jų užkariavimą ir išlaikymą. Tačiau daugelyje sričių egzistuoja kooperacija, vertikalčiai įtraukianti giminingas pramonės šakas ir organizacijas. Konkurencija ir kooperavimas egzistuoja dėl to, kad vyksta skirtingose plokštumose ir tarp skirtingų subjektų. Susijungimas vienoje srityje palengvina sėkmingai konkuruoti kitoje srityje.

Dažniausiai klasteriai apima gatavų produktų arba paslaugų kompanijas, specializuotų gamybos komponentų, įrengimų bei aptarnavimo paslaugų tiekėjus, finansines institucijas, giminingas pramonės šakas atstovaujančias kompanijas. Klasteriai apjungia su tiekimo ir realizavimo kanalais dirbančias įmones, šalutinių produktų gamintojus, infrastruktūros kūrimo kompanijas, vyriausybines bei kitas organizacijas, užtikrinančias specialų apmokymą (paruošimą), švietimą, informacijos teikimą, mokslinių tiriamųjų darbų vykdymą, techninę pagalbą bei standartų kūrimą. Vyriausybės agentūros, įtakojančios klasterių veiklą, yra jų sudedamoji dalis.

Klasteriai egzistuoja tiek išvystytose ekonomikos, tiek ir besivystančiose ekonomikos sąlygomis. Ekonomiškai stipriuose regionuose klasteriai būna išsivystę daug geriau ir apima labiau išplėstas pramonės šakų sritis. Klasterių ribos kinta priklausomai nuo naujų įmonių, organizacijų bei pramonės šakų atsiradimo, sumažėjimo arba išnykimo. Jų ribas taip pat sąlygoja ir normatyviniai aktai.

Klasterio teikiami pranašumai naujam verslui formuoti gali įtakoti greitą inovacinio proceso diegimą klasteryje. Naujo verslo atsiradimas dažnai skatina klasterius plėstis ir augti gilyn, kas dar labiau sustiprina jų pranašumus, todėl klasteryje išlikusios kompanijos gali žymiai sustiprinti savo pozicijas prieš konkurentus kitose vietovėse.

Tam tikrame regione egzistuojantys klasteriai yra ilgalaikio ekonominio vystymosi ir regiono klestėjimo šaltinis. Jie regionui suteikia ypatingą konkurencinį pranašumą tam tikrame versle. Klasteriai aprėpia svarbius tarpšakinius ryšius, technologijų ir inovacijų diegimą, informaciją, koordinuoja veiksmus ir suderina skirtingus interesus nesukeliant konkurencijos, užtikrina efektyvų dialogą tarp giminingų kompanijų bei jų tiekėjų su Vyriausybe ir kitomis institucijomis. Tokie ryšiai yra svarbiausi konkurencinėje kovoje, siekiant padidinti darbo našumą, užtikrinti naujų verslų atsiradimą ir inovacijų diegimą regione. Todėl Lietuvos Respublikos Ūkio ministro patvirtintose gairėse, siekiant gauti Europos Sąjungos struktūrinių

fondų finansinę paramą yra ne tik aiškiai suformuluotas klasterio apibrėžimas, bet ir akcentuojama klasterių reikšmė bei suteikiami prioritetai klasterį sudarančiom įmonių grupėms [I, 31].

Kartelis (pranc. cartel - popierius, raštas) – draudžiamas monopolinis susivienijimas [II, 5, p. 254], kurio dalyviai išsaugo finansinį, ekonominį ir teisinį savarankiškumą. Karteliai steigiami sutarties pagrindu ir jam nesuteikiamos juridinio asmens teisės. Kartelio steigimo sutartyje gali būti numatytos užsakymų ir pelno pasiskirstymo sąlygos. Karteliniais susitarimais siekiama riboti konkurenciją. Jie yra draudžiami ir negalioja nuo jų sudarymo momento, įskaitant susitarimus: 1) tiesiogiai ar netiesiogiai nustatyti (fiksuoti) tam tikros prekės kainas arba kitas pirkimo ar pardavimo sąlygas; 2) pasidalyti prekės rinką teritoriniu pagrindu, pagal pirkėjų ar tiekėjų grupes ar kitu būdu; 3) nustatyti tam tikros prekės gamybos ar pardavimo kiekius, taip pat riboti techninę pažangą ar investicijas; 4) panašaus pobūdžio sutartyse taikyti nevienodas (diskriminacines) sąlygas atskiriems ūkio subjektams ir taip sudaryti jiems skirtingas konkurencijos sąlygas; 5) iš kitų ūkio subjektų reikalauti papildomų įsipareigojimų, kurie pagal savo komercinį pobūdį ar paskirtį nėra tiesiogiai susiję su sutarties objektu; 6) konkurentų susitarimus dalyvauti ar nedalyvauti arba pateikti suderintus pasiūlymus viešajam pirkimui, konkursui ar kitiems panašaus pobūdžio pirkimams. Europos Komisija yra įgaliota bausti už šių taisyklių pažeidimus piniginėmis baudomis. Tačiau tam tikromis aplinkybėmis Komisija gali taikyti individualias ar grupines išimtis. Tokiais atvejais pirmiausiai yra patikrinama ar priimtas sprendimas bus naudingas vartotojui.

Už kartelinio susitarimo ribų sąjungos dalyviams išlieka visiškai komercinės ir gamybinės veiklos savarankiškumas. Karteliniuose susitarimuose kartais aptiriamos ir kitokios jų dalyvių bendradarbiavimo formos: pasikeitimai patentais, technologijomis bei standartais, taip pat informacija apie gaunamus pasiūlymus ar užsakymus (paprastai stambiams sandoriams), pasidalijimo gamybinėmis paslaptimis, "know-how" ir kitos sąlygos. Šiuo metu kartelinio tipo sąjungos skirstomos į nacionalines ir tarptautines, į eksporto ir importo. Nacionaliniai karteliniai susitarimai dažniausiai sudaromi tarp vienos kurios nors ūkio šakos smulkiųjų ir vidutinių firmų, siekiant joms reguliuoti prekių eksportą ar importą nacionalinėse arba tarptautinėse rinkose. Į tarptautinius kartelius dažniausiai jungiasi stambios firmos.

Karteliniai susitarimai paprastai sudaromi 5-10 metų laikotarpiui [II, 15, p. 147]. Terminui pasibaigus, jie paprastai pratęjami. Tačiau tam tikrose rinkose dėl nuolatinės konkurencijos karteliniai susitarimai neretai nutraukiami terminui nepasibaigus.

Sindikatas (gr. syndikos – veikiantis bendrai, išvien) – tai taip pat kartelinio tipo gamybinių firmų sąjunga, įsteigta sutarties pagrindu, siekiant pelno bendrai realizuojant produkciją [II, 15, p. 149]. Sindikate susijungusioms firmoms išlieka visiškai gamybinis ir

juridinis savarankiškumas. Tačiau, kitaip negu kartelyje, jos netenka teisės savarankiškai plėtoti komercinę veiklą (pačios realizuoti savo prekes). Tam reikalui sindikatas steigia bendras produkcijos realizavimo struktūras (dažniausiai akcines bendroves ar ribotos atsakomybės kompanijas (bendroves), kai kada biurus, agentūras), kurioms suteikiami platūs komercinės veiklos įgaliojimai (pvz., nustatinėti prekių kainas, spręsti produkcijos realizavimo klausimus ir kt.). Be to, jos paprastai aprūpina sindikato dalyvius žaliavomis ir kitais reikmenimis.

Ši firmų susijungimo forma plačiau praktikuojama Jungtinėse Amerikos Valstijose [II, 15, p. 149].

Finansų terminologijoje sindikatas vartojamas kaip žodžio „konsorciumas“ sinonimas. Tokiu atveju tai yra ne kas kita kaip bankų susivienijimas dėl kokios nors veiklos. Žinomi tokie sindikatai kaip „**Vakarų bankų**“ krediotavimo sindikatas, „**Eggborough**“ bankų sindikatas, „**TPL**“ bankų sindikatas.

Sindikatas publicistikoje kalbant apie kokių nors asmenų ar interesų grupių (neformalias) organizacijas vartojamas neigiama (nuvertinamąja) prasme.

Prancūzų kalba žodis vartojamas kalbant apie profsąjungas, plačiaja prasme kaip trestas, kartelis ar apibūdinant kitą kokį nors verslo susivienijimą; taip pat žinomas nusikaltėlių sindikatai.

uropos Sąjunga savo aktuose įtvirtino, kad sindikatas atsiranda, kai kartelio atveju esama bendro prekių ar paslaugų pirkimo/pardavimo.

Trestas (angl. trust – pasitikėjimas) holdingo porūšis [II, 5, p. 255], įmonių (individualių ir/ar sąjungų) įmonių grupių susivienijimas, atsiradęs sutarties pagrindu, kurio dalyviai praranda gamybinį komercinį, komercinį ir teisinį subjektiškumą. Trestą valdo patikėtiniai, siekdami jo dalyviams pelno per kapitalo, valdymo ir gamybinės veiklos koncentravimą bei produkcijos bendrą realizavimą. Pagrindiniai kapitalo sujungimo būdai yra šie: 1) tiesioginis kelių firmų ar jų junginių kapitalo sujungimas su pagrindinės firmos aktyvais; 2) pagrindinė firma įsigyja kitų firmų akcinio kapitalo dalį; 3) atskiroms firmoms priklausančios gamybos priemonės sujungiamos į vieną stambų kompleksą. Tačiau treste dar nėra baigta kapitalo centralizacija. Nuosavybės teisė į turtą išlieka jį sudarančioms firmoms. Tresto tikslai – palengvinti, sumažinti arba eliminuoti konkurenciją, sudaryti dominuojančią grupę, užimti padėtį rinkoje, siekti monopolio, susitarti ir išlaikyti tam tikrą kainų lygį.

Į trestą įeinančios firmos netenka tik gamybinio, komercinio, o iš dalies ir teisinio savarankiškumo [II, 15, p. 150]. Tai reiškia, kad anksčiau savarankiškai veikusių firmų turtas, jų valdymas bei veiklos kontrolė sutarties pagrindu perduodama bendram centrui. Juo gali būti pagrindinė (vedančioji) firma, holdingo kompanija arba iš valdymo ir kitų specialistų sudaryta patikėtinių taryba. Trestą sudarančioms firmoms centras diktuoja savo valią: nustato sudaromų

sandorių sąlygas, pirkimo ir pardavimo kainas, gamybos apimtį, paskirsto kvotas, prekių realizavimo rinkas ir kt., tačiau jo veiklos rezultatai nepriklauso jam (pvz., pelnas yra gaunamas tiesiogiai atitinkamų tresto šalių bendrovių). Iki susijungimo savarankiškai veikusios firmos tampa tresto pajininkės (akcininkės), o akcininkai savo akcijas perduoda patikėtiniams, gaudami sertifikatus. Jiems išlieka teisė tik į dividendus, bet negali dalyvauti tresto valdyme.

Bendras tresto pelnas paskirstomas priklausomai nuo firmos-pajininkės dalyvavimo bendrame pelno kapitale. Tuo tresto organizacinė-teisinė forma artima holdingo kompanijai ir kitiems koncerno tipo dariniams.

Trestas kaip ir koncernas siekia panašių tikslų, tik šie siekia jų veiksmingiau, kadangi dukterinės bendrovės nėra savarankiškos, ir yra galimybės kontroliuoti jų veiklą bei nukreipti norima linkme.

Trestas priešingai nei susiliejamų atveju atsiranda ne apjungus bendrus išteklius ir kapitalą, bet sutarties pagrindu, neįvardijant investicijų, kapitalo skirstymo bendrai veiklai.

Nekilnojamojo turto vystymo įmonių grupės „**Turto ir nuosavybės trestas**“ („Turto trestas“) apyvarta per 2006 metus buvo 7,5 mln. Lt, o ikimokestinis pelnas siekė 2,1 mln. Lt. Pagal pardavimų pelningumą bendrovė pateko į pirmąjį trejetuką Lietuvos įmonių, užsiimančių nekilnojamojo turto vystymu, o pagal pelningumą bendrame šalies verslo bendrovių sąrašė užėmė dvyliktąją vietą.

Korporacija – organizacinis, korporuotas darinys; tokia organizacija, susidedanti iš atskirų asmenų, veikiančių tam tikroje veiklos srityje. Nevyriausybiniam sektoriuje tai gali būti bet kuri organizacija. Versle korporacijomis yra vadinamos (paprastai stambios, didelės, tarptautinės) bendrovės, ieškančios išteklių (fizinių, darbo, žmogiškojo kapitalo), rinkų, veiksmingumo, strateginių vertybių, palankesnės teisinės, politinės aplinkos.

Korporacijos dažnai sudaro labai didelius bendrovių grupių darnius, dėl savo dydžio vadinamus **daugianacionalinėmis**, **multinacionalinėmis** ar **transnacionalinėmis korporacijomis**. Taip vadinamos korporacijos, paprastai yra labai stambios (gigantiškos) bendrovių sąjungos (koncernas, kartelis, sindikatas ar kitas junginys). Korporacijos turi savo aktyvus (antrines firmas, filialus, skyrius) įvairiose šalyse ir didžiąją dalį pelno gauna iš gamybinės – komercinės veiklos užsienyje. Šiuo metu JAV ir Didžiosios Britanijos galingiausių naftos korporacijų 50-80 proc. aktyvų yra užsienyje. Pvz., „Exxon Corporation“, „Standard Oil Company of California“, „Texaco Incorporated“ ir „Mobil Oil Corporation“ apie 75 proc. naftos išgauna ir perdirba ne JAV teritorijoje, o „British Petroleum Company Ltd“ išgauna ne Didžiojoje Britanijoje beveik 100 procentų naftos produktų. Šios rūšies firmos kai kada vadinamos „multinacionalinėmis“, „tarpnacionalinėmis“, „supernacionalinėmis“, „tarptautinėmis“ korporacijomis ar koncernais [II, 15, p. 150]. Teisės doktrinoje tokie dariniai kartais vadinami

tarptautiniais juridiniais asmenimis. Labiau negu kitos ekonomikos šakos yra monopolizuotas naftos ūkis. Čia dominuoja daugiau kaip 10 transnacionalinių naftos korporacijų.

Gerai žinomų korporacijų pavyzdžiai yra: „Nokia“, „Microsoft“, „IBM“, „Ford“, „Apple computer“, „Google“, „Nestle“, „McDonald’s“ ir daugybė kitų.

Plati kapitalo ir gamybos integracija bei centralizacija turi daug privalumų ir yra visuotinė žmonijos ekonominės raidos tendencija. Integruota veikla ir kapitalas leidžia sparčiau kelti darbo našumą, gerinti produkcijos kokybę, mažinti gamybos kaštus ir gaminių kainas. Tik didelės ir galingos korporacijos (kompanijos) gali plėtoti sudėtingos ir brangiai kainuojančios produkcijos gamybą, skirti reikiamas lėšas naujoms technologijoms, moksliniams bei taikomiesiems tyrimams, kitoms stambioms programoms įgyvendinti. Tik stambūs ūkiniai dariniai pajėgūs sukurti ir išlaikyti techninę pažangą skatinančias infrastruktūras: skaičiavimo centrus, konstravimo biurus, projektavimo institutus, kvalifikacijos kėlimo įstaigas ir kt. Užsienyje transnacionalinės korporacijos superka veikiančias ar stato naujas gamyklas, atidaro prekybos ar kredito filialus, samdo darbo jėgą (darbininkus, tarnautojus, valdymo personalo darbuotojus), realizuoja savo produkciją ir atlieka porealizacinį pirkėjų aptarnavimą. Taigi tik dideli ūkiniai dariniai gali sėkmingai integruotis į tarptautines ūkinės struktūras, turėti užsienyje ne tik savo gamybos bazę, bet ir savo atstovybes, siųsti savo specialistus į tarptautines konferencijas, parodas, muges ar kitaip sekėti ūkinės-komercinės raidos tendencijas pasaulinėje rinkoje. Šiuo metu jau visuotinai pripažįstama, kad transnacionalinės korporacijos pasaulyje yra pagrindinė techninės pažangos varomoji jėga ir svarbiausias materialinio gerbūvio veiksnys. Jų hiper ir supermarketuose, universamuose, parodose ir kituose prekybos centruose bei komerciniuose renginiuose vartotojas randa labai platų pačios geriausios kokybės produkcijos pasirinkimą.

Kadangi šių tipų jungtinės veiklos darinių steigėjai savo pelno siekius iš esmės įgyvendina kapitalo ar/ir gamybos koncentravimo, veiklos ar/ir rinkų pasidalinimo ir kitais dominavimo komercijoje būdais, teisės doktrinoje ir komercinėje praktikoje jie dažnai vadinami monopolinės veiklos komercinės teisės subjektais.

Lietuvoje taip pat veikia nemažai stambių bendrovių grupių – korporacijų, jos dar neperaugo į minėtas gigantiškas struktūras, bet kai kurios jau prie jų prisijungė.

Kaip lietuviško kapitalo korporaciją galima paminėti **“Vakarų Lietuvos pramonės ir finansų korporaciją”**. Per dešimt metų šios korporacijos valdomų įmonių apyvarta pasiekė beveik 7,5 mlrd. litų. Į biudžetą buvo sumokėta apie 1 mlrd. litų mokesčių. Investicijoms skirta beveik 500 mln. litų. Per visą veiklos laikotarpį Korporacijos valdomos įmonės paramai ir įvairiems labdaros projektams skyrė maždaug 5 mln. litų. 2003 metais buvo baigta Korporacijos įmonių grupės valdymo reorganizacija. Anksčiau visą įmonių grupę bendrai valdė keturi

valdybos nariai, po reorganizacijos įmones valdo tiesiogiai pagal veiklos šakas: statyba, energetika, medienos pramonė, transportas. Taip buvo įgyvendintas strateginis sprendimas siekiant efektyvinti valdymą ir pritraukti daugiau investicijų. Ši korporacija jungia tokias bendroves kaip AB „Klaipėdos kartonas“ (didžiausias kartono produkcijos gamintojas Baltijos šalyse), AB „Suskystintos dujos“ (didžiausia didmeninės ir mažmeninės prekybos suskystintomis dujomis automobiliams ir buitiniams gyventojų reikmėms įmonė), Lietuvos ir JAV UAB „Itera Lietuva“ (gamtinių dujų tiekimas ir prekyba), AB „Klaipėdos kranai“ (viena didžiausių įmonių, teikiančių įvairių tipų statybinių kranų nuomos ir remonto bei sunkvežimių autoserviso paslaugas, geležinkelio kelių tiesimo ir remonto paslaugas, metalo konstrukcijų gamybos paslaugas), AB „Gargždų statyba“ (pramoninių ir civilinių objektų statyba, vidaus ir išorės inžinerinių tinklų įrengimas, medienos apdirbimas, betono gaminių gamyba), medicinos centras „Lorna“. Visa tai parodo korporacijos gigantiškumą ir akivaizdžią įtaką Lietuvos ekonomikai.

Korporacijos paplitusios ir akademinėje bendruomenėje. Jos steigėsi ir kuriasi taip pat ir Lietuvoje (žinomiausia - Neo Lithuania) tačiau jos jau nebus laikytinos bendrovių grupių dariniu.

Kombinatas (lot. combinatus – suderintas, sujungtas) yra gamybinė ūkio subjektų susijungimo forma, praktikuojama kai kurių šalių ūkio sistemose [II, 15, p. 147]. Tai iš esmės nacionaliniai ūkiniai-komerciniai dariniai. Kombinato paskirtis – siekti didesnio darbo našumo ir didesnio pelno įvairių gamybinių-ūkinių struktūrų sujungimo bei jų veiklos koordinavimo pagrindu. Į kombinatą dažnai susijungia fabrikai, gamyklos bei gamybai talkininkaujančios mokslinio tyrimo, projektavimo, konstravimo, technologinės ir kitos institucijos, ir turinčios juridinio asmens teises, ir jų neturinčios. Neretai į kombinatus susijungusių vienu firmų produkcija būna žaliava ar pusfabrikatis kitoms.

Kombinatuose paprastai išsiskiria juridinio asmens teises turinti pagrindinė firma, kurios valdymo aparatas tvarko viso junginio gamybinę veiklą. Visam jungtinės veiklos dariniui vadovauja bei jo atskirų struktūrų veiklą koordinuoja ir kontroliuoja kombinato direktorius, direkcija ar kitas specialiai sudarytas vadovaujantis organas. Be to, kombinate iš atskirų padalinių atstovų gali būti sudaroma taryba, kuri paprastai svarsto gamybinius veiklos klausimus. Kombinato teisinį statusą nustato jo steigiamieji dokumentai (įstatai).

Pulas (angl. pool – bendras fondas) yra kartelio tipo kelių firmų sąjunga, sudaryta sutarties pagrindu, siekiant pelno iš bendros veiklos [II, 15, p. 149]. Jo dalyviai, išsaugodami savo juridinį bei ūkinį savarankiškumą, susitaria bendrai plėtoti tam tikrą veiklą ir tuo tikslu iš anksto sureguliuoja pelno pasiskirstymo bei atsiradusių išlaidų padengimo tvarką. Pulo dalyvių, kitaip negu kartelio, pajamos iš pradžių patenka į bendrą fondą, o po to jos pasidalijamos pagal sutartyje nustatytas kvotas ir tvarką.

Pulo formos junginiai neretai praktikuojami oro transporte (pvz., aviacijos kompanijos susitaria bendrai eksploatuoti tam tikras oro linijas). Pulo sutarties pagrindu veikia, šiuo metu Skandinavijos oro linijų (SAS) sąjunga. Sudaromi kai kada dar ir šie pulai: 1) biržų (finansinės lėšos sujungiamos, siekiant pakelti arba sumažinti akcijų kursą fondų biržoje ir spekuliuoti kursų skirtumu); 2) prekių (dalyviai susitaria dėl kurios nors prekės kaupimo ir laikymo sandėliuose tol, kol bus pelningiausia ją parduoti didesnėmis kainomis, sudarius dirbtinį deficitą); 3) patentų (susitariama bendrai panaudoti patentus kurioje nors pramonės šakoje arba kurios nors prekės gamyboje); 4) draudimo (susitariama bendrai vykdyti tam tikras draudimo operacijas, pvz., apdraudžiant branduolinės energetikos objektus ir kt.) [II, 15, 149].

V. Bendrovių grupių reglamentavimo ypatumai

Kaip jau minėjau, bendrovių grupių reglamentavimas yra ypač reikšmingas šiose srityse:

- bendrovių valdymo (būtent akcininkų ir kreditorių interesų apsaugos);
- mokesčių;
- konkurencijos ribojimo.

Manau būtų tikslinga bendrovių grupių reglamentavimo klausimą panagrinėti būtent šiais aspektais. Kadangi informacijos atskleidimas yra bendras visoms minėtoms sritims ir dėl ypatingos jo reikšmės verta jį aptarti atskirai.

V.1. Bendrovių grupių reglamentavimas, skirtas akcininkų ir kreditorių interesų apsaugai

Aptariant bendrovių grupių akcininkų ir kreditorių interesams galinčius kilti pavojus, akivaizdu, kad daugiausiai problemų kyla dėl bendrovių grupės interesų galimos priešpriešos su kontroliuojamos bendrovės interesais. Neabejotina, kad kontrolė įgyjama ir bendrovių grupės kuriamos tam, kad veiktų pagrindinio, kontroliuojančio, grupės subjekto arba visos bendrovių grupės interesais. Todėl šiuo tikslu gali būti aukojami kitų grupės subjektų interesai. Vargu ar būtų pagrįsta teigti, kad juridinio asmens ir jo vienintelio dalyvio interesai bei tikslai skiriasi ir nesutampa [II, 1, p. 255].

Tokia nuomonė susiduria su dar viena esmine įmonių teisės taisykle, pagal kurią bendrovė laikoma savarankišku subjektu ir todėl ji privalo veikti tik savo interesais. Tai pirmiausia taikytina visiems valdymo organams, dėl ko nėra aišku, kaip jie turėtų elgtis – ar tik

savo bendrovės naudai, ar, vykdydami kontroliuojančio subjekto nurodymus turi priimti jai nenaudingus, tačiau visos įmonių grupės interesais pateisinamus sprendimus (pvz., tarp grupės įmonių perleisti turtą mažesne nei rinkos kaina, suteikti paskolą mažesnėmis nei rinkos palūkanomis ir pan.). Anglijos teisėje net ir visiškai kontroliuojama bendrovė yra savarankiškas asmuo, todėl jos interesai negali būti aukojami kieno nors kito, netgi kontroliuojančios bendrovės, naudai, ir dėl to teisės teorija prasilenkia su faktiniais santykiais [II, 8, p. 291]. Kol bendrovė yra moki, bendrovės interesai beveik visada sutampa su akcininkų interesais, todėl jei akcininkai neturi pretenzijų, tai visiškai kontroliuojamos bendrovės interesai galėtų būti subordinuoti grupės interesams. Tačiau kai bendrovė tampa nemoki ar turi reikšmingų kreditorių, pripažįstama, kad akcininkų interesus pakeičia kreditorių interesai [II, 8, p. 295] ir tokiu atveju bendrovės interesų subordinavimas grupės interesams, net ir esant akcininkų pritarimui, galėtų iškelti atsakomybės klausimą. Įmonės socialinė paskirtis, dėl kurios jos veikla suinteresuoti ne tik akcininkai, bet ir kreditoriai bei darbuotojai, neleidžia jos veikos traktuoti vien kaip privatų įmonės vidaus reikalą [II, 1, p. 308].

Devintosios direktyvos dėl bendrovių grupių projektas, pateikia alternatyvią grupės interesų koncepciją: sutartinės ir integruotos grupės kontroliuojantis subjektas įgyja teisę valdyti kontroliuojamą bendrovę ir šią teisę įgyvendina visos grupės interesais (25 str.). Tačiau toks interesų subordinavimas visada sukelia kontroliuojančio subjekto pareigą akcininkams ir kreditoriams.

Lietuvos teisėje įmonių grupės interesų koncepcija nežinoma. Akcinių bendrovių įstatyme [I, 3] minimi tik akcininkų ar bendrovės, o ne bendrovių grupės interesai: tai akcininkų teisė kreiptis į teismą su ieškiniu dėl bendrovei padarytos žalos, susidariusios dėl bendrovės vadovo ir valdybos narių pareigų, nustatytų šiame ir kituose įstatymuose, taip pat bendrovės įstatuose, nevykdymo ar netinkamo vykdymo (16 str. 1 d. 4 p.), bendrovės valdymo organų pareiga veikti tik bendrovės ir jos akcininkų naudai (19 str. 8 d.), valdybos narių pareiga atlyginti bendrovei padarytus nuostolius (35 str. 14 d.). Į bendrovių grupės interesus neatsižvelgiama ir kituose teisės aktuose [I, 2].

Bendrovių grupės gali turėti neigiamą poveikį kontroliuojamų subjektų akcininkams (nariams), o atsižvelgiant į kontrolės sampratą – dažniausiai akcininkų mažumai.

Todėl reikia sukurti taisykles, skirtas akcininkų mažumos interesų apsaugai, nes kontroliuojanti įmonė gali piktnaudžiauti savo įtaka tokiems akcininkams nepaisydama jų interesų, pavyzdžiui nenustatydama dividendų ar perkeldama pelną, t.y. subordinuodama kontroliuojamos bendrovės interesus savo ar visos grupės naudai. Europos Bendrijos teisė, kaip savo ruožtu tam tikrų Europos Sąjungos valstybių narių ir Lietuvos teisė, pateikia tam tikrus akcininkų mažumos apsaugos standartus. Deja šie standartai neatitinka Devintosios direktyvos

projekte visų siūlytų reikalavimų. Minėtame projekte buvo reikalaujama, kad kontroliuojanti bendrovė arba grupė kaip visuma prisiimtų atsakomybę už priklausomos bendrovės prievoles. Kitas reikalavimas buvo – skaidrumo reikalavimas, kad būtų laisvai prieinama informacija apie ryšį tarp kontroliuojančios ir priklausomos bendrovių, taip pat, kad būtų numatytos teisinės priemonės tam tikrais atvejais reikalauti nuostolių, kylančių dėl tokio ryšio atlyginimo [II, 6, p. 393].

Viena iš akcininkų ir kreditorių apsaugos priemonių galėtų būti paremta skaidrumo principu – tai informacijos apie kontrolės įgijimą atskleidimas (smulkiau aptarsiu kitoje potėmėje), bet bene veiksmingiausia akcininkų mažumos apsaugos priemonė – **kontrolę įgijusio subjekto pareiga išpirkti akcijas iš kitų akcininkų** (*squeeze-out* teisė). Mėginimai įtvirtinti tokias taisykles Europos Bendrijos teisėje buvo nesėkmingi, nes pateikti pasiūlymai kol kas neįgyvendinti. Paskutinis Tryliktosios direktyvos variantas atspindi naujausias Europos Bendrijos teisės tendencijas ir šios srities principus. Šis projektas kaip geriausia akcininkų apsaugos priemonė remiasi Jungtinės Karalystės koncepcija, pagal kurią, turi būti kuo mažiau kliūčių kontrolę norinčiam įgyti subjektui, kartu kompensuojant pareiga pateikti oficialų pasiūlymą išpirkti kitų akcininkų akcijas. Todėl alternatyvi Vokietijos, kuri, kaip ir Nyderlandai, ne visais atvejais taikė privalomą akcijų išpirkimą ir vietoj jo siūlė kitas “lygiavertes“ priemones, koncepcija galėtų būti taikoma tik kaip papildoma akcininkų mažumos apsauga [II, 9]. Pagrindinis principas – subjektui ar jų grupei įgijus kontrolę, privaloma pateikti pasiūlymą (*privalomas pasiūlymas*) išpirkti visų kitų akcininkų visas akcijas (atsisakant atskirose ES valstybėse narėse esančio ir ankstesniuose Tryliktosios direktyvos projektuose buvusio dalinio išpirkimo, kurio dydis turėjo būti ne mažesnis kaip 70 proc. visų akcijų) už teisingą kainą. Nors ir palikta nuostata, kad nebūtina atsiskaityti už išperkamas akcijas vien tik pinigais, tačiau kartu su siūlymu atsiskaityti nelikvidžiu turtu turi būti pateikiama alternatyva atsiskaityti pinigais. Tai nedraudžia atsiskaityti likvidžiais kontrolę įgyjančios ar kitos bendrovės vertybiniais popieriais [I, 24]. Visas šias garantijas sutvirtina numatyta atsakingos nacionalinės institucijos priežiūra ir galimybė ginti savo interesus teisme.

Privalomu pasiūlymu užtikrinant akcininkų mažumos apsaugą, Direktyvos projektas taip pat pateikia kompromisines nuostatas - bendrovės ir akcininkų teisė pasipriešinti kontrolės įgijimui ribojimą, taip siekiant apsaugoti kontrolę įgyjančių subjektų interesus. Tokiu atveju valdyba savarankiškai be išankstinio akcininkų susirinkimo sutikimo (duoto ne anksčiau kaip 18 mėnesių iki privalomo pasiūlymo pradžios) negalės padidinti akcinio kapitalo: taip užkertama jai galimybė ignoruoti akcininkų interesus [II, 9]. Nors ir kritikuojama, tačiau kaip viena iš akcininkų mažumos interesų apsaugos ir pasipriešinimo kontrolės įgijimui priemonė galėtų būti maksimalaus balsų skaičiaus suteikimas vienam akcininkui.

Kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse narėse taikomos skirtingos akcininkų mažumos apsaugos koncepcijos, kurių skirtumus Tryliktosios direktyvos projektas iš dalies turėtų panaikinti. Lietuvoje įtvirtinta privalomo oficialaus pasiūlymo koncepcija [I, 10], todėl daugiau kaip 95 proc. balsų įgijęs subjektas ar jų grupė privalo supirkti likusius vertybinius popierius. Nei dalinis išpirkimas, nei apmokėjimas turtu nenumatytas, kaip ir draudimas bendrovei imtis “gynybinių” priemonių, nors šis, klausimas nėra aktualus vien dėl to, kad tik akcininkų susirinkimas (o ne kitas valdymo organas) turi teisę padidinti įstatinį kapitalą.

Be šios akcininkų mažumos apsaugos priemonės ir atsisakymo EB teisėje "kitų lygiaverčių priemonių" dar būtinos papildomos nuostatos, taip pat papildomos akcininkų mažumos apsaugos priemonės ir būtinos apsaugos priemonės tiems akcininkams, kurie remdamiesi kontrolę įgyjančio subjekto informacija nepasinaudojo pasiūlymu parduoti akcijas ir liko bendrovėje.

Viena iš jų – **draudimas bendrovei savo vardu ar panaudojant savo lėšas** (šias nuostatas taikant visai bendrovių grupei) **įsigyti savo akcijas** [II, 9]. Papildoma, tačiau labai svarbi priemonė – kartu su privalomu pasiūlymu nurodyti jo finansavimo šaltinius, išsvengiant atvejų, kai akcijoms išpirkti naudojamos įsigyjamoms bendrovės lėšos. Antroji priemonė – **akcininkų teisė “išeit iš bendrovės” jau pasibaigus privalomo pasiūlymo terminui**. Ji numatyta Devintosios direktyvos projekte (11 str.). Lietuvos Respublikos civilinio kodekso Antrojoje knygoje tokia teisė taip pat numatyta, nors ji su ribojančiomis sąlygomis (2.123 str.), kartu teisė reikalauti priverstinio akcijų pardavimo (IX skyrius) [I, 2]. Gana glaudžiai su šia teise susijusi ir akcininkų mažumos **teisė reikalauti likviduoti bendrovę**. Ji ypač paplitusi Jungtinėje Karalystėje, kur teismams suteikta plati teisė priimt tokį sprendimą “dėl nesąžiningo ir šališko elgesio” [II,9], taip pat kaip viena iš priemonių ginant akcininkų mažumos interesus ji galima ir pagal Lietuvos teisę (2.131 str.) [I, 2].

Kiti akcininkų mažumos gynimo būdai ir priemonės turėtų būti perkelti iš bendrovės į bendrovių grupių lygmenį. Kitaip tariant, **kontroliuojamos bendrovės akcininkų mažumai reikėtų suteikti dalį neturtinių teisių kontroliuojančiai bendrovei, kokias įstatymas ar jos įstatatai suteikia tokios bendrovės akcininkams**. Nors kyla atvirkštinės diskriminacijos grėsmė, tačiau tam tikrų teisių suteikimas iš tikrųjų būtų pateisinamas.

Tai galėtų būti akcininko teisė reikalauti pateikti informaciją iš jo bendrovę kontroliuojančio subjekto, teisė paskirti nepriklausomą ekspertą ir atlikti tyrimą ne tik bendrovėje, kurios narys jis yra, bet jo teises liečiančiais klausimais ir kontroliuojančioje bendrovėje [I, 2; II, 8, p. 156-159], įpareigoti kontroliuojančią įmonę pateikti kiekvienais finansiniais metais ataskaitą, kurioje nurodomi grupės “vidiniai” sandoriai ir esant įtarimui – teisę kreiptis į teismą prašant paskirti nepriklausomą ekspertą padėčiai išsiaiškinti. Greta jų esant

tokioms akcininkų teisėms, pavyzdžiui, teisei kreiptis į teismą dėl valdymo organų narių atšaukimo, jei jie neveikia bendrovės interesais, uždrausti vykdyti prisiimtus įsipareigojimus, jei tai kenkia kontroliuojamai bendrovei, turėtume pakankamai veiksmingų priemonių sistemą – akcininkų mažumai apginti.

Nagrinėjant šį klausimą susiduriame su ta pačia kontroliuojamos bendrovės, kaip savarankiško ribotos atsakomybės subjekto, bei **interesų subordinavimo** bendrovių grupės naudai problema. Ši problema glaudžiai susijusi ir su bendra ribotos atsakomybės panaikinimo problema, t.y. klausimais, kokiomis aplinkybėmis bendrovės nariai turi atsakyti už bendrovei atsiradusius įsipareigojimus tretiesiems asmenims (kreditoriams). Jeigu kontroliuojama bendrovė veiktų savarankiškai ir savo naudai, kiekvienas kreditorius turėtų įvertinti įprastą riziką ir pasikliauti tokios bendrovės akciniu kapitalu bei finansine informacija (kurie vertinami kaip kreditorių interesų apsaugos priemonė). Tačiau kai bendrovė priima sau nepalankius, tačiau grupės mastu pateisinamus sprendimus ir dėl to kreditoriai patiria nuostolių, kyla klausimas, ar tokios bendrovės ribota atsakomybė gali apsaugoti kontroliuojantį subjektą nuo kreditorių reikalavimų. Situacija tampa dar labiau problemiška, kai padaroma **žala**, nes šiuo atveju, kitaip nei kaip prievolės sutartinės, iš anksto neįmanoma reikalauti jokių papildomų apsaugos priemonių. Didesnių problemų neturėtų kilti, kai nemokia tampa kontroliuojanti bendrovė, nes kreditoriams atitenka kontroliuojamų bendrovių akcijos, kuriomis jie gali disponuoti savo nuožiūra (išskyrus toliau aptariamą atvejį, kai kontroliuojama bendrovė būtų įsigijusi kontroliuojančios bendrovės akcijas). Tokiais atvejais kyla ir kontroliuojančios bendrovės vadovų, veikusių kontroliuojamų bendrovių naudai, ar kontroliuojamos bendrovėse vadovų, kurie nepriima savarankiškų sprendimų, atsakomybės klausimas.

EB teisė mėgino šiuos klausimus spręsti pasitelkusi Devintosios direktyvos projektą, tačiau mėginimas, kaip minėta, buvo nesėkmingas. Pasirinktas Vokietijos teisėje įtvirtintas modelis, nors pripažįstamas kaip geriausiai apsaugantis kreditorių interesus, nebuvo ta priemonė, kuri galėjo būti kompromisu tarp atskirose Europos Bendrijos valstybėse narėse nusistovėjusių koncepcijų ar pakeisti atskirų valstybių teisinės tradicijas [II, 9]. Vokietijos *Konzernrecht*, pagal kurią įmonių grupė vertinama kaip vienas ekonominis vienetas, kai kontroliuojamas subjektas yra atviroji akcinė bendrovė, išskiria keletą įmonių grupių, kurių reglamentavimas ir kontroliuojančio subjekto atsakomybė skiriasi. Sutartinėje grupėje kontroliuojančiam subjektui suteikiamos atitinkamos valdymo ir/ar pelno skirstymo teisės, dėl kurių jis privalo kompensuoti nuostolius akcininkams ar padengti kontroliuojamos bendrovės metinį nuostolį, tuo pačiu šiam tikslui sudaryti rezervą. Tokia sutartis turi būti viešai atskleidžiama, o ją nutraukiant suteikiamos papildomos garantijos kontroliuojamos bendrovės kreditoriams. ***De facto grupėje kontroliuojantis subjektas privalo kompensuoti kontroliuojamai bendrovei nuostolius dėl***

visų jai nepalankių sandorių. Kontroliuojamos bendrovės valdyba turi parengti metinę ataskaitą apie visus šios grupės subjektų ryšius. Tokios grupės kontroliuojama bendrovė turi įrodyti, kad kontroliuojantis subjektas įpareigojo ją sudaryti nenaudingą sandorį ir dėl to buvo patirta žala. Todėl tais atvejais, kai yra sudaromas kontroliuojančio ir kontroliuojamo subjektų susitarimas, pirmasis visiškai atsako už antrojo nuostolius. Nesant tokio susitarimo, kontroliuojantis subjektas turi atlyginti kontroliuojamai bendrovei žalą, kurią sukėlė jo veiksmai. Dėl kontroliuojamų ribotos atsakomybės bendrovių pagal Vokietijos precedentinę teisę pripažįstama sąlyginė *de facto* grupė, kurios kontroliuojantis subjektas atsako tada, kai visiškai kontroliuoja bendrovę, todėl neteisėti veiksmai ir žala preziumuojami ir jų nereikia įrodinėti, nors pagal paskutinių metų teisminę praktiką tokia kontroliuojančio subjekto atsakomybė atsiranda tik kai jo elgesys kontroliuojamos bendrovės lygiu yra vykdomas ne jos interesais ir yra piktnaudžiaujantis.

Devintosios direktyvos projektas (26 ir 29 str.) nustato, kad **sutartinės ar integruotos grupės kontroliuojantis subjektas atsako už kontroliuojamos bendrovės įsipareigojimus kreditoriams.** Tačiau jei kontroliuojantis subjektas sugeba įrodyti, kad kreditoriai patyrė nuostolius ne dėl jo vykdytos įtakos kontroliuojamai bendrovei, tokiu atveju jis atleidžiamas nuo atsakomybės. Tai yra jau nebe kaltės, tačiau priežastinio ryšio klausimas. Tuo tarpu faktinėje grupėje, kurioje kontroliuojantis subjektas veikė kaip faktinis kontroliuojamos bendrovės veiklos administratorius, jis atsako už nuostolius kaip atsakytų tokios bendrovės valdymo organų nariai [II, 9].

Pagal Jungtinės Karalystės koncepciją, kurioje įtvirtintas kiekvienos grupės bendrovės, kaip atskiro juridinio asmens, principas, ir principas, pagal kurį ribotą atsakomybę galima panaikinti tik išimtiniais atvejais – kai yra tyčinė apgaulė ar siekimas išvengti teisinės pareigos, teismai laikosi pagrindinės taisyklės, pagal kurią kontroliuojantis subjektas atsako tik už savo įsipareigojimus, o ribota atsakomybė naikinama tik kai reikia pasiekti teisingumą [II, 8, p. 308]. Taip pasiekama, kad kontroliuojantis subjektas nepanaudotų kontroliuojamos bendrovės taip, kad įgytų pranašumų, kurių kitu būdu jis teisėtai negalėtų gauti, jog kontroliuojamos bendrovės ribota atsakomybė nebūtų naudojama neteisėtiems ar netinkamiems tikslams. Tokia teisė suteikta teismams, kurie ir formuoja sąrašą aplinkybių, kada bendrovės ribota atsakomybė gali būti panaikinama ją perkeliant akcininkams. Apibendrinant galima teigti, kad tai nėra automatinis kontroliuojamos bendrovės atsakomybės perkėlimas kontroliuojančiajam subjektui, o galimybė, priklausanti nuo faktų.

Be šių bendrųjų principų, taikomų atskirų Europos Sąjungos valstybių narių teisėje reglamentuojant kontroliuojančio subjekto atsakomybę kontroliuojamos bendrovės kreditoriams, Europos Sąjungos valstybių narių ir Europos Bendrijos teisėje galima rasti ir kitų, fragmentinių

nuostatų, skirtų aptariamiems tikslams. Nemažai jų galima pavadinti bendromis priemonėmis, taikomomis bendrovės kreditorių apsaugai, tačiau, perkeltos į bendrovių grupės lygmenį, jos taip pat atlieka, šią funkciją.

Nustatymas **minimalaus akcininkų (steigėjų) skaičius** irgi galėtų būti apsaugos priemonė. Netgi Europos Bendrijos bendrovių teisėje įtvirtinus nuostatas, leidžiančias vienam asmeniui įsteigti uždarąją akcinę bendrovę (ribotos atsakomybės bendrovę), valstybėms narėms buvo leista nacionalinėje teisėje nustatyti specialias nuostatas arba sankcijas tais atvejais, kai fizinis asmuo yra vienintelis kelių bendrovių (vieno asmens bendrovių) savininkas arba kai vieno asmens bendrovė ar kitas juridinis asmuo yra vienintelis kitos vieno asmens bendrovės steigėjas (akcinikas). Tokiu būdu valstybėms narėms buvo palikta teisė priimti nuostatas, padedančias išvengti piktnaudžiavimo ribota atsakomybe.

Galima paminėti ir vieną specifinį atvejį, skirtą kreditorių apsaugai įmonių grupės atžvilgiu. Europos teisingumo teismas byloje *Parfums Rotschild*, aiškindamas 1968 m. Briuselio konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose 5 straipsnį, patvirtino, kad atsakovą galima paduoti kitoje nei jo domicilės valstybėje, ne tik tais atvejais, kai ginčas kyla dėl toje valstybėje esančio filialo, atstovybės ar kitokio padalinio veiklos (tokios buvo Konvencijos 5 str. nuostatos), tačiau ir tada, kai toje valstybėje yra savarankiška bendrovė, jei ji yra kitos bendrovės veiklos pratęsimas, ypač atsižvelgiant į tai, kad naudojamas bendras vardas, bendrai vadovaujama, kontroliuojanti bendrovė sudaro kontroliuojamos bendrovės naudai sutartis [II, 9].

Lietuvoje iš esmės nėra teisės nuostatų, kurios leistų panaikinti kontroliuojamos bendrovės ribotą atsakomybę ir perkelti ją kontroliuojančiajam subjektui, nors toks atvejis įmanomas kontroliuojančiam subjektui taikant atsakomybę, numatytą valdymo organams, t.y. visuotiniam akcininkų susirinkimui [II, 1, p. 291].

Teisingai suregulius bendrovės valdymo organų atsakomybę ir pripažinus kontroliuojantį subjektą faktiniu kontroliuojamos bendrovės vadovu, jam būtų galima pritaikyti atsakomybę reglamentuojančias taisykles, o tai jau būtų papildomas saugiklis akcininkų ir kreditorių interesų apsaugai. Taip pat šiuo atveju reikėtų formuoti ir aplinkybes, kurių esant atsiranda kontroliuojamo subjekto atsakomybė kontroliuojamos bendrovės kreditoriams. Tai galėtų būti nepakankamas įstatinis kapitalas, nepagrįstas per didelių dividendų išmokėjimas, dėl kurių bendrovė lieka be pakankamų fondų, neteisingas faktų pateikimas, atitinkamų rezervų nesuformavimas, įmonių grupės pristatymas kaip vieno subjekto, teisės aktų nuostatų apėjimas naudojant kontroliuojamą bendrovę ir pan.

Akcinės bendrovės būdingas bruožas tas, kad ji privalo turėti nustatyto dydžio įstatinį kapitalą. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 2 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad steigiamos akcinės bendrovės įstatinis kapitalas negali būti mažesnis kaip 150 tūkst. litų.

Įstatinis kapitalas turi veiklos, garantijos ir dalyvavimo funkcijas. Nagrinėjamu klausimu svarbiausia **įstatinio kapitalo funkcija** – užtikrinti bendrovės išpareigojimus. Įstatymai numato, kad akcinei bendrovei reikia išlaikyti tam tikro lygio kapitalą. Jei bendrovės nuosavas kapitalas tampa mažesnis nei įstatuose numatytas įstatinis kapitalas, pagal Akcinių bendrovių įstatymą privaloma sušaukti akcininkų susirinkimą. Jame turi būti sprendžiamas klausimas dėl įstatinio kapitalo sumažinimo, bendrovės likvidavimo ar skirtumo padengimo akcininkų papildomais įnašais. Įdomu tai, kad dabartinis Lietuvos akcinių bendrovių įstatymas papildytas: akcininkų, norinčių prisidėti prie bendrovės įstatinio kapitalo, nepiniginiai įnašai turi būti peržiūrėti kvalifikuotų turto vertintojų [I, 3, 8 str.]. Šios papildomos garantijos atsiradimą lėmė tam tikra problema: dažnai bendrovės kapitalas yra formalus, nei kreditoriams, nei akcininkams neatliekantis jokios užtikrinančios funkcijos.

Privalomo minimalaus akcinio kapitalo nustatymas ir jo keitimo taisyklės gali būti vertinamos kaip viena iš kreditorių teisių apsaugos priemonių [I, 16]. Būtent akcinis kapitalas laikomas universalia kreditorių apsaugos priemone, kuri naudojama ir Lietuvoje. Su juo glaudžiai susijusios nuostatos, ribojančios kontroliuojamo subjekto teisę įsigyti kontroliuojančios bendrovės akcijų, arba įpareigojančios suformuoti atitinkamus rezervus [I, 16]. Dar viena priemonė, esanti EB teisėje, - **vidinių sandorių kontrolė**, t.y. atvejų, kai bendrovė įsigyja turtą iš savo steigėjų (akcininkų), reglamentavimas [I, 16]. Nors ji taikoma apskritai bendrovėms, tačiau ir grupėje ji vaidintų apsauginį vaidmenį: skirtumas tarp nepriklausomo eksperto pateiktos vertės ir įsigijimo kainos yra gera informacija ir piktnaudžiavimo įrodymo faktas.

V. 2. Informacijos atskleidimas

Informacijos atskleidimas yra viena efektyviausių bendrovių teisės įgyvendinimo priemonių, užtikrinanti bendrovių valdymo skaidrumą, sukurianti galimybes tretiesiems asmenims vertinti bendrovės valdymo sistemą ir galinti pakeisti imperatyvias įstatymų normas [II, 7, p.35]. Europos Sąjungoje bendrovių duomenų ir dokumentų atskleidimo teisinių reikalavimų derinimas pradėtas 1968 m. kovo 9 d. priėmus Pirmąją Tarybos direktyvą [I, 15], vėliau buvo priimtos su šiuo klausimu susijusios Antroji [I, 16], Trečioji [I, 17], Ketvirtoji [I, 18], Septintoji [I, 20] bei Dvyliktoji [I, 23] Tarybos direktyvos. Išvardytas direktyvas Lietuvos nacionalinėje teisėje įgyvendina Civilinio kodekso [I, 2] antrosios knygos II dalies „Juridiniai asmenys“ normos; Akcinių bendrovių įstatymas [I, 3], Juridinių asmenų registro nuostatai,

patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr. 1407 [I, 32]. Kalbant apie Ketvirtosios ir Septintosios direktyvos reikalavimų įgyvendinimą Lietuvoje reikia paminėti Įmonių finansinės atskaitomybės įstatymą [I, 12] ir Įmonių konsoliduotos finansinės atskaitomybės įstatymą [I, 13].

Bendrovių grupių valdymo sistema turi užtikrinti savalaikį ir tikslių informacijos apie visus materialinius reikalus susijusius su bendrovių grupe, jos finansine situacija, veikla, nuosavybe ir valdymu pateikimą.

Griežta atskleidimo tvarka, skatinanti bendrovių grupės veiklos skaidrumą – ypač svarbią akcininkų bei kreditorių teisių įgyvendinimo prielaidą. Šalių, kuriose egzistuoja plati ir aktyvi akcijų rinka, patirtis patvirtina, kad informacijos atskleidimas, gali labai įtakoti bendrovės elgesį akcininkų, kreditorių, investuotojų teisių atžvilgiu. Griežti reikalavimai informacijos atskleidimui gali padėti pritraukti kapitalą ir užtikrinti pasitikėjimą bendrovių grupe kapitalo rinkose. Ir priešingai, silpni reikalavimai, bendrovių grupės informacijos atskleidimui ir neskaidrios veiklos praktika, gali sąlygoti neetišką elgesį ir neigiamai paveikti rinkos integralumą. Tai nuostoliai ne tik pačiai bendrovių grupei, tačiau ir ekonominei sistemai kaip visumai.

Tiek esami bendrovių ir bendrovių grupių akcininkai, kreditoriai, tiek potencialūs investuotojai reikalauja galimybės susipažinti su reguliaria, patikima ir galimybę palyginti suteikiančia informacija, kad galėtų priimti pagrįstus sprendimus. Netiksliai, neaiškiai ir miglotai situaciją atspindinti informacija gali kliudyti tinkamam rinkos funkcionavimui, didinti kapitalo kaštus ir sąlygoti neteisingą resursų pasiskirstymą.

Informacijos atskleidimas, be kita ko, padeda gerinti visuomenės supratingumo laipsnį ir padeda jai suvokti konkrečių įmonių veiklą, bendrąją bendrovių valdymo politiką, ir jos įgyvendinimą, vadovaujantis aplinkos ir etikos standartais bei bendrovių santykiais su bendruomene, kuriose bendrovės veikia. Kadangi bendrovių grupės yra bendrovių darinys, kurių reglamentavimas yra sudėtingas, informacijos atskleidimas yra ypač svarbus nes padeda susidaryti bendram visos grupės ir konkrečios bendrovės vietas toje grupėje vaizdai.

Užtikrinant pakankamą informacijos atskleidimą nesiekama apsunkinti bendrovių nepagrįstomis administracinėmis ar kitokio pobūdžio išlaidomis. Taip pat nesitikima, kad bendrovės atskleis informaciją, silpninančią jų konkurencinę poziciją, nebent toks atskleidimas yra būtinas, kad investuotojai galėtų priimti tinkamą sprendimą ir nebūtų suklaidinti. Nustatant minimalią atskleistiną informaciją, daugelyje šalių taiko materialumo koncepciją. Materialinė informacija gali būti apibūdinta kaip informacija, kurios nepaisymas ar klaidingas supratimas gali įtakoti ekonominius tokios informacijos gavėjų sprendimus.[II, 2]

Europos ekonominio bendradarbiavimo organizacijos (EBPO), kuri siekia pagerinti gero įmonių valdymo teisinės, institucinės ir reguliacinės sąlygas bei apibrėžti svarbiausias įmonių valdymo tobulinimo kryptis, principuose išreiškiama idėja, kad visa informacija apie materialinius pasikeitimus, turėtų būti atskleidžiama ir laikotarpiu tarp privalomo informacijos atskleidimo. Taip pat rekomenduojama visus akcininkus informuoti tuo pačiu metu, kad būtų užtikrintas vienodo elgesio su visais akcininkais reikalavimas. Taigi palaikydamos glaudžius santykius su rinkos dalyviais ir investuotojais, įmonės turi imtis atsargumo priemonių, padedančių užtikrinti vienodo elgesio su visais, principą. [II, 2]

Siekiant aptartų tikslų turi būti atskleista tokia informacija:

1. įmonės finansinius ir veiklos rezultatus;
2. įmonės tikslus;
3. stambiausius akcininkus ir balsavimo teises;
4. valdybos narius, administracijos vadovus ir jų atlyginimus;
5. susijusios šalies sudarytus sandorius;
6. numatomus rizikos faktorius;
7. su darbuotojais ir kitais akcijų paketo turėtojais susijusius klausimus.

Metinį auditą turėtų atlikti nepriklausomi, kompetentingi ir kvalifikuoti auditoriai, tam, kad valdybai ir akcininkams būtų pateiktas išorinis požiūris tiksliai atitinkantis įmonės finansinę padėtį ir veiklą visais materialiais aspektais. Išorės auditoriai turėtų būti atskaitingi akcininkams.

Kaip matome, aktualus yra ir valdymo organų narių atskleidimo būtinumas, kurį numato tiek Lietuvos, tiek Europos Sąjungos teisė. Pirmosios direktyvos 2 str. 1 dalies d punkto ii papunktyje numatyta, kad bendrovės turi skelbti duomenis apie asmenis, dalyvaujančius atliekant bendrovės valdymo, priežiūros ar kontrolės darbus. Lietuvos teisėje viešai, t.y. juridinių asmenų registre, skelbti duomenis apie bendrovės valdymo organo narius reikalauja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.66 str. 1 dalies 6 punktas, tačiau neįtvirtina bendrovės pareigos atskleisti priežiūros organo narių duomenis, kadangi kodekso 2.82 str. 2 dalyje kalbama tik apie vieno lygio valdymo struktūrą (valdymo organas be savarankiško priežiūros organo). Šiuo atveju reikia vadovautis Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių 19 str. 2 dalies norma, kurioje numatyta, kad bendrovėje gali būti sudaromas kolegialus priežiūros organas – stebėtojų taryba ir kolegialus valdymo organas – valdyba. Žodžiai „gali būti“ reiškia, kad pati bendrovė gali spręsti ar bus sudaromas savarankiškas priežiūros organas – stebėtojų taryba. Sudarius šį priežiūros organą, jos narių duomenys turi būti atskleisti pagal minėto įstatymo 12 str. 1 dalies 1 punktą.

Pirmojoje direktyvoje taip pat reikalaujama atskleisti ne tik valdymo organų, priežiūros ar kontrolės organų narių duomenis, bet ir tokių asmenų paskyrimą ir atleidimą iš pareigų [II, 3, p. 40]. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.66 str. tokio reikalavimo neįtvirtina. Tai

paaikšintina tuo, kad Lietuvos Respublika pripažįsta steigiamąjį valdymo organų narių registravimą, pagal kurį valdymo organų paskyrimo ir atleidimo datos neturi jokios reikšmės, nes svarbi tik jų registravimo data, nuo kurios naujai paskirtas valdymo organo narys pradeda eiti savo pareigas (LR CK 2.66 str. 5 d.).

Pirmąją direktyvą įvairiose srityse papildė kitos Europos Sąjungos bendrovių teisės direktyvos. Tai Antroji Tarybos direktyva 77/91/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos tokias priemones suvienodinti, reikalauja iš Sutarties 58 str. antroje pastraipoje apibrėžtų akcinių bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, bendroves steigiant, palaikant ar keičiant jų kapitalą koordinavimo, numato ir nuostatas susijusias su bendrovių valdymu. Šios direktyvos 2 str. numatyta, kokia informacija turi būti nurodyta bendrovės įstatuose ar įregistravimo dokumente. Bendrovės įstatuose turi būti skelbiamos „taisyklės, kurios reguliuoja institucijų, atstovaujančių bendrovei jos santykiuose su trečiosiomis šalimis, narių skaičių ir jų paskyrimo tvarką, bendrovės administravimą, valdymą, priežiūrą ar kontrolę bei įgaliojimų tarp šių institucijų paskirstymą“. Šios taisyklės įstatuose skelbtinos tik tais atvejais, kai nėra teisiškai nustatytos, ir įmonę steigiantys asmenys gali pasirinkti tam tikrus, įstatymo ribų neperžengiančius, variantus.

Kontrolės įgijimo atskleidimas reiškia, kad bet kokia padėtis, sąlygojanti ar galinti sąlygoti grupės susidarymą, būtų žinoma visiems suinteresuotiems asmenims ir pačiai bendrovei (skaidrumo principas). Šį klausimą detalai reglamentuoja tiek Direktyva 88/627/EEB [I, 27], tiek ja remiantis priimti nacionaliniai teisės aktai [I, 10]. Todėl kiekvienas asmuo, kuris įgyja ar padidina bei analogiškai praranda ar sumažina kontrolę peržengdamas nustatytas ribas (paprastai 10 %, 20 %, 1/3, 50 % arba 2/3 balsų) privalo apie tai informuoti bendrovę ir tokį faktą viešai atskleisti.

Ši priemonė, taikoma ne visiems ribotos atsakomybės subjektams: pagal EB teisę ši pareiga atsiranda įgijus kontrolę tik tose atvirosiose akcinėse bendrovėse, kurių akcijos įtrauktos į biržos sąrašus [I, 27], tuo tarpu Lietuvoje ji taikoma visoms akcinėms bendrovėms [I, 10]. Jos netaikymas uždarosioms akcinėms bendrovėms (ribotos atsakomybės bendrovėms) pateisinamas, nes jose įmanoma nustatyti akcijų perleidimo ribojimus [I, 3], kurie, kartu su Lietuvoje ir kai kuriose kitose valstybėse numatyta tokių bendrovių akcininkų pirmumo teise įsigyti perleidžiamas akcijas, sukuria pakankamas apsaugos garantijas. Šiais atvejais galima taikyti ir kitas nuostatas, pavyzdžiui, kad asmuo, įsigijęs visas bendrovės akcijas, taip pat visų akcijų savininkas, perleidęs dalį akcijų, turi apie tai pranešti bendrovei ir Juridinių asmenų registro tvarkytojui [I, 3]. Reikėtų paminėti ir tai, kad Devintosios direktyvos projekte buvo ketinama šią pareigą išplėsti visoms bendrovėms, turinčiom ribotą atsakomybę, kartu nustatyti mažesnes pasirašyto kapitalo (ne balsavimo teisių) ribas (3 str.) [II, 9].

Šios priemonės trūkumas – sudėtingos įgyjamų ir perleidžiamų balsų (balsavimo teisių) skaičiavimo taisyklės, kurios gali sukurti atvejus, kai akcijų paketą įsigijus keliems asmenims jų nurodyta bendra balsų suma viršys 100 %, santykio tarp kapitalo ir balsavimo teisių nebuvimas (informacijos nereikėtų atskleisti, kai tam tikram akcijų (ar akcininkų) skaičiui numatytos balsų ribos, todėl, padidėjus paketui balsų skaičius nepadidėja), painus visų bendrovės išleistų akcijų teikiamų balsų, nuo kurių reikėtų skaičiuoti ribininius dydžius, nustatymas (dalis akcijų išleidžiamos be balsavimo teisės, kuri gali būti joms suteikta, akcijoms gali būti nesuteikta ar atimta balsavimo teisė (neapmokėtos akcijos, akcijos iš kurių balso teisė atimta ar sustabdyta, pavyzdžiui, tinkamai nepateikus informacijos apie paketo įsigijimą, teismo sprendimu), vertybiniai popieriai, suteikiantys balsavimo teisę ateityje) ir galimas tokių turimų balsavimo teisių dinamiškas kitimas, kuris gali ir nepriklausyti nuo akcijų paketo įgijėjo [II, 9].

Šios pareigos nesilaikymas turėtų sukelti balsavimo teisės sustabdymą iki tinkamo tokios informacijos atskleidimo, turėtų būti numatytos baudos ir pasirūpinta šių sankcijų išvengimo negalimumu.

Privalomas viešas tam tikros informacijos, įskaitant ir finansinę, atskleidimas taip pat turėtų būti vertinamas kaip kreditorių apsaugos priemonė ir bendrovių grupėje.

Europos Sąjungos teisė reikalauja, kad bendrovė atskleistų ne tik su jos teisine, bet ir su finansine padėtimi susijusius duomenis – bendrovės kiekvienų finansinių metų balansą ir pelno (nuostolio) ataskaitą (Pirmosios direktyvos 2 str. 1 d. f p.). Toks reikalavimas atsirado siekiant įgyvendinti bendrą pelno mokesčio bazę (Jau 1992 metais Onno Ruding savo pranešime konstatavo būtinybę parengti bendras taisykles mokesčių bazei nustatyti [II, 3]). Atkreiptas dėmesys į tai, kad ši bazė, bendrovių grupių atveju, turi būti konsoliduota.

V. 3. Bendrovių grupių mokestinių klausimų reglamentavimas

Šiai dienai jau yra nemažai nuveikta bendros pelno mokesčio sistemos kūrimo srityje tiek Europos Sąjungos, tiek Lietuvos lygyje. Jau dabar Septintoji direktyva įpareigoja rengti konsoliduotą patronuojančios ir dukterinių bendrovių finansinę atskaitomybę, kuri skelbiama ta pačia tvarka kaip ir metinė finansinė atskaitomybė – kartu su metiniu pranešimu ir audito ataskaita. Ši direktyvos įpareigojimą Lietuva įgyvendina Įmonių konsoliduotos finansinės atskaitomybės įstatymo 11 straipsnio 4 ir 5 dalių normomis.

1978 m. priimta Ketvirtoji direktyva, nustatė minimalius viešai skelbtinos finansinės informacijos apimties teisinius reikalavimus. Jos 2 straipsnis apibrėžia privalomą metinės finansinės ataskaitos turinį ir numato, kad ji susideda iš balanso, pelno (nuostolio) ataskaitos ir paaiškinamojo rašto, taip pat įpareigojamos valstybės narės imtis priemonių, kad bendrovių

metinės ataskaitos ir metinis pranešimas būtų viešai skelbiamas kartu su už ataskaitų auditą atsakingo asmens išvada. Pirmosios ir Ketvirtosios direktyvų nuostatos Lietuvos teisėje buvo įgyvendintos CK 2.66 straipsnio 4 dalyje, kuri įsigaliojo įsteigus juridinių asmenų registrą. Remiantis šia kodekso norma kiekvienais metais per trisdešimt dienų nuo to momento, kai bendrovė įstatymų ir savo įstatuose nustatyta tvarka patvirtina metinę finansinę atskaitomybę, ji pateikiama registru [II, 7, p. 43].

Konsoliduotos finansinės atskaitomybės sukūrimas ypač aktualus bendrovėms, aktyviai veikiančioms kelete valstybių narių. Siekiant užtikrinti optimalų bendros pelno mokesčio bazės sistemos veikimą, būtina sudaryti sąlygas, kad šios bendrovės galėtų pereiti prie vienodos pelno mokesčio bazės ir bendrai skaičiuoti visos bendrovių grupės pelną. Taigi skaičiavimai būtų konsoliduoti. Todėl atsiranda poreikis kurti sistemas, kurios leistų nustatyti, kokią pelno dalį sukūrė kiekviena iš grupę sudarančių bendrovių.

Bendra pelno mokesčio bazė turėtų sudaryti galimybę sumažinti ar net visai panaikinti daugumą kliūčių, su kuriomis susiduria Europos Sąjungos bendrovės, plėtodamos veiklą tarpvalstybiniu mastu. Iš šių problemų galima būtų paminėti:

- dvigubą apmokestinimą,
- vidinės kainodaros taikymą tarpvalstybiniais sandoriais,
- nevienodą požiūrį į skirtingus rezervus, susijungiant bendrovėms, esančioms skirtingose valstybėse,
- pelno ar nuostolių paskirstymą reorganizuojant bendrovių, veikiančių kelete valstybių, grupes,
- įmonės, veikiančios kelete valstybių, patirtų nuostolių kompensavimą, ir
- skirtingas investicijų apmokestinimo taisykles.

1990 m. EBPO pažymėjo, kad 60 % visos pasaulinės prekybos vyksta bendrovių grupių viduje. Todėl nacionalinių apmokestinimo sistemų skirtumai tampa problema, kai jos yra taikomos šioms tarptautinėms korporacijoms [II, 3].

Iki šiol priimtose tik trys direktyvos, reglamentuojančios pelno mokesčio sritį. Patronuojančių ir dukterinių bendrovių direktyva (90/435) nustato, kad dividendai, gaunami iš kitoje šalyje esančios dukterinės bendrovės, nebus apmokestinami patronuojančios bendrovės valstybėje narėje. Tačiau neapmokestinimo statusą gali pakeisti taisyklė, leidžianti mokesčių, sumokėtų dukterinės bendrovės valstybėje, sumą atimti iš mokesčių, mokamų patronuojančios bendrovės valstybėje, sumos.

Jungimosi direktyva (90/434) reglamentuoja apmokestinimą reorganizuojant bendroves. Nors nėra jokio civilinės teisės įstatymo, reglamentuojančio tarpvalstybinį įmonių

įjungiami ir skaidyjami, šios direktyvos nuostatos kol kas neaprepia šios srities. Ši direktyva iš esmės reglamentuoja turto perleidimą vykdant tam tikrą veiklą.

Trečioji direktyva susijusi su palūkanų ir autorinių atlyginimų mokėjimų tarp asocijuotų bendrovių apmokestinimu (2003/49). Direktyva panaikina išskaičiuojamąjį mokestį vykdant tokio pobūdžio tarpvalstybinius mokėjimus.

Norint įvesti konsoliduotos mokesčio bazės sistemą, pagal kurią bendrai skaičiuojamas visos bendrovių grupės pelnas, vėl gi būtina *apibrėžti, kas yra bendrovių grupė*. Kadangi, kaip minėjau, šis klausimas reglamentuojamas tik fragmentiškai, mokesčių požiūriu, egzistuoja dvi tokio apibrėžimo alternatyvos: pagal turimų akcijų dalį kiekvienoje iš grupės priklausančių bendrovių arba pagal kiekvienos grupės bendrovės veiklą, susijusią su patronuojančios bendrovės veikla. Turėtų būti suderinti abu šie kriterijai, nes nėra jokio reikalo įvesti konsoliduotą mokesčių bazę bendrovėms, priklausančioms tiems patiems savininkams, bet veikiančioms skirtinguose sektoriuose.

Pasiekus susitarimą dėl mokesčio bazės, naudojamos skaičiuojant bendrovių pelno mokestį, išlieka konsolidavimo problema – kaip paskirstyti bendrovės, veikiančios kelete valstybių, pelną tarp šių valstybių? Siekiant išvengti apmokestinimo sistemos panaudojimo pelnui perskirstyti, bendros mokesčių bazės nepakanka; dar būtina sukurti paprastą ir logišką sistemą, kurią naudojant būtų galima paskirstyti bendrovės pelną tarp valstybių narių, t. y. tarp valstybių, turinčių skirtingus mokesčių tarifus. Pelnų, kuriuos skirtingose valstybėse gauna verslo vienetai, sudarantys vieną bendrovę, sujungimas neišvengiamai prisideda prie mokesčių administravimo įstaigų bendradarbiavimo plėtojimo.

Kad pelno perskirstymas galėtų veiksmingai funkcionuoti praktiškai, būtina suvienodinti ne tik mokesčio bazės skaičiavimo, bet ir kitas taisykles. Pavyzdžiui, skaičiavimai turėtų būti atliekami kasmet ir mokesčiai visose valstybėse turėtų būti mokami tuo pačiu metu. Taip pat turėtų būti privalomas standartinis elektroninis pinigų pervedimas [II, 3].

Vienas svarbiausių bendros mokesčių bazės įvedimo rezultatų būtų tai, kad sistema būtų skaidri. Bendros konsoliduotos pelno mokesčio bazės principai turi padėti sklandžiai įgyvendinti šį projektą. Vienas iš jų yra tas, kad bendra pelno mokesčio bazė turi būti neutrali įvairių galimų investicijų atžvilgiu ir neiškraipyti konkurencijos tarp sektorių. Sprendimai dėl bendrovės veiklos vietos ir kur techniniu požiūriu būtų nustatoma mokesčių bazė turi būti priimami tik remiantis realiais ekonominiais argumentais. Neutrali mokesčių bazė padeda užtikrinti sąlygas teisingai ir laisvai bendrovių konkurencijai taip pat bet kokios bendros taisyklės visų pirma turi būti paprastos, aiškios ir skaidrios. Siekiant paprastumo, kai kalbama apie mokesčius, turėtų būti nustatyta sąsaja su tarptautiniais apskaitos standartais, kuriuos jau taiko nemaža dalis bendrovių. Paprastesnes sistemas taip pat galima sukurti suvienodinus

taisykles, reglamentuojančias kada ir kaip turi būti atlikti mokėjimai. Apmokestinimas turi būti efektyvus, įskaitant ir nesudėtingą jo kontrolę, kad galima būtų išvengti mokesčių klaidų ir kovoti su sukčiavimu šioje srityje. Labai svarbu, kad apmokestinimo sistemos būtų pastovios. Bendrovės investicijos yra grindžiamos ilgalaikė perspektyva; kadangi mokesčių sistemos yra vienas sprendimą lemiančių veiksnių, jos neturėtų būti pernelyg daug keičiamos. Sistemai turi pritarti tie, kam ji turės tiesioginės įtakos, t. y. socialiniai partneriai, ir apskritai visi gyventojai, nes ji bus naudojama viešajam sektoriui finansuoti. Naudojant bendrą pelno mokesčio bazę apskaičiuoto pelno paskirstymas tarp atitinkamų valstybių narių yra teisingos sistemos pagrindas. Teisingas paskirstymas užtikrina valstybių narių teisę laisvai pasirinkti mokesčių tarifų lygį. Nustatant mokesčio bazę taip pat reikėtų atsižvelgti į tai, kaip šią sistemą pavyks suderinti su trečiosiose šalyse veikiančių įmonių apmokestinimo sistemomis. Siekiant išvengti naujų skirtumų apmokestinimo srityje atsiradimo valstybių narių viduje, optimaliu atveju mokesčių bazės taisyklės turi būti privalomos ir bendrovėms, vykdančioms veiklą tarpvalstybiniu mastu, ir įmonėms, veikiančioms tik vienoje valstybėje. Jei bendra sistema atitiks bendruosius principus ir bendrovė ją įvertins kaip gana paprastą ir konkurencingą, ginčas dėl to, ar ji turi būti privaloma, ar laisvai pasirenkama, bus daugiau teorinis. Taigi pats sistemos pobūdis nulems, ar bus abejojama dėl sistemos privalomumo. Tokiam dideliame pakeitimui kaip bendros pelno mokesčio bazės įvedimas taip pat gali prireikti nustatyti pereinamojo laikotarpio taisykles. Kitas sprendimas galėtų būti laikinoji sistema, kuri užtikrintų didesnę lankstumą diegiant bendrą sistemą. Nors įmonėms reikalinga pastovi, ilgą laiką nesikeičianti apmokestinimo sistema, dėl pasaulyje vykstančių permainų arba siekiant panaikinti sistemos trūkumus būtina numatyti galimybę iš dalies ją keisti. Pavyzdžiui, gali atsitikti taip, kad sistemos veikimo rezultatai bus ne tokie, kokių tikėtasi. Todėl priimant su bendra sistema susijusius sprendimus būtina kartu numatyti taisykles, kurios leistų užtikrinti lankstų būtinų pataisų įgyvendinimą. Naujajame pelno mokesčių įstatyme įvedus susijusių asmenų sąvoką ir suteikus mokesčių administratoriams ypatingas galias koreguoti susijusių asmenų sandorius, yra neišspręstas įmonių grupių valdymo klausimas. Reikia pripažinti, kad tokių įmonių grupių, kurios yra susietos nuosavybės ir bendro valdymo santykiais, Lietuvoje yra nemažai. Akcininkai, siekdami efektyvesnio įmonių valdymo, sukuria įmonių grupę ir valdančiose (kontroliuojančiose) įmonėse koncentruoja aukštos kvalifikacijos darbo jėgą šioms įmonėms valdyti. Tam reikalingi finansiniai resursai, kurių pati kontroliuojanti įmonė neuždirba, ji nieko negamina ir niekuo neprekiauja. Paprastai grupės įmonėms yra įvedamas valdymo mokeskis. Čia iškyla susijusių asmenų konfliktas, su mokesčių administratoriais kyla įvairių ginčų dėl valdymo paslaugų įforminimo bei šių išlaidų pripažinimo valdomose įmonėse sąnaudomis. Manau, visiškai logiška būtų nustatyti, kad tuo atveju, kai įmonės moka tokius pat mokesčius, t.y. dirba tokioje pat mokestinėje bazėje,

sandoriai tarp susijusių įmonių negali būti koreguojami. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad įmonių grupių dariniams dabar galiojanti dividendų apmokestinimo tvarka yra visiškai nepriimtina. Pagal dabar galiojantį pelno mokesčio įstatymą trijų pakopų įmonių grupė nuo mokamų dividendų motininėms įmonėms turi tris kartus apskaičiuoti ir sumokėti pelno mokesť. Visiškai yra neatsižvelgta, kad dalis šių dividendų motininėje įmonėje gali virsti veiklos sąnaudomis, dalis gali būti investuota naujų įmonių kūrimui. Todėl visiškai aišku, kad galiojant tokiai neaiškiai ir nepalankiai dividendų apmokestinimo tvarkai Lietuvą tiek dėl verslo valdymo, tiek dėl dividendų apmokestinimo aplenks potencialūs investuotojai, nes įmonių neįmanoma valdyti per joms keliamus investuoto kapitalo grąžos rodiklius.

Kuriant bendrą pelno mokesčio bazę vadovaujamosi principu: „Niekas nėra aišku tol, kol nepaaiškėja viskas“. Tačiau kai egzistuoja rimtas vilkinimo pavojus, reikėtų nuolat patikrinti, ar nėra galimybės, įgyvendinant antrines direktyvas, laipsniškai pradėti vykdyti dalinių sprendimų, dėl kurių jau yra pasiekti susitarimai.[II, 2]

V. 4. Bendrovių grupių monopolinės veiklos reglamentavimas

Bendrovės jungiasi į grupes siekdamos koncentruoti finansinius, techninius pajėgumus, idėjas, rasti naujas bei plėsti turimas verslo galimybes vienam tikslui – tapti pirmaujančiu ūkio subjektu ne tik konkrečioje valtybės rinkoje, bet ir Europos ar net pasauliniu matu, kad būtų gaunamas maksimalus pelnas. Kitaip tariant bendrovių grupių tikslas yra rinkos užkariavimas, o dažnai ir monopolizavimas. Pasiekus šį tikslą nebelieka būtinybės rūpintis, kad prekės ir paslaugos būtų gaminamos ar teikiamos pačiu efektyviausiu būdu, kad produktas būtų nuolat atnaujinamas ir tobulinamas, nebesirūpinama ir masto ekonomijos nauda. Tokia situacija naudinga tik pelną gaunančiam ūkio subjektui. Siekiant išvengti tokios situacijos valstybės ir tarptautiniu lygiu yra priimami atitinkami teisės aktai.

Monopolijų veiklos ribojimas kaip valstybės politika pirmiausia pasireiškė JAV XIX amžiaus pabaigoje. 1890 metais JAV buvo priimti įstatymai, reguliuojantys monopolijų veiklą. Po Antrojo pasaulinio karo monopolijų veiklos ribojimo keliu pasuko Europos Sąjungos (bendrosios rinkos) šalys, Japonija ir kitos pramoninės valstybės, pasiekusios aukštą ekonominį lygį, bei sparčiai ekonominės plėtros keliu žengiančios šalys [II, 15, p.84].

Europos Bendrijos monopolijų įstatymai apima keturias sritis:

- kartelius,
- bendrovių susijungimo kontrolę,
- liberalizavimą,
- valstybinę pagalbą.

Karteliai yra uždrausti. Bendrovės negali tarpusavyje pasidalinti rinkų ar nustatinėti kainų. Didelėms bendrovėms yra draudžiama taikyti nelygias sąlygas smulkiems tiekėjams ir pirkėjams. Europos Komisija, o dabar ir specialiai tam sukurtos valstybinės institucijos yra įgaliotos bausti už šių taisyklių pažeidimus piniginėmis baudomis. Tačiau tam tikromis aplinkybėmis gali būti taikomos individualios ar grupinės išimtys. Tokiais atvejais pirmiausiai yra patikrinama ar priimtas sprendimas bus naudingas vartotojui.

Bendrovių **susijungimai** ir perėmimai nėra draudžiami, jei jie nelemia vyraujančios pozicijos rinkoje. Komisija yra įgaliota tirti ir, kai reikia, uždrausti tarptautinius bendrovių susijungimus. Be to, bendrovės, kurių valdymo centrai yra už Europos Sąjungos ribų ir kurių apyvarta yra mažiausiai 250 milijonų eurų Europos Sąjungoje arba siekia daugiau nei 5 milijardus eurų visame pasaulyje, apie susijungimus ir perėmimus privalo pranešti Europos Komisijai ir turi būti pasiruošusios prašymo atmetimui [III, 29]. Atitinkamas reglamentavimas numatomas ir valstybės lygmeniu [I, 7].

Rinkų **liberalizavimas** Europoje vyko labai greitai. Keliose srityse, kuriose egzistuoja vadinamoji natūrali monopolija, vartotojus ir konkurentus saugo konkurencijos taisyklės. Kryžminis subsidijavimas yra ypatingai draudžiamas siekiant išvengti monopolistų bandymų kryžminio finansavimo pagalba sužlugdyti konkurenciją srityse, kuriose jie konkuruoja su kitomis bendrovėmis. Bendrovės, kurioms yra suteikta išimtinė teisė teikti viešąsias paslaugas, turi būti pasirenkamos remiantis skaidriomis ir sąžiningomis procedūromis. Sudarant stambius kontraktus būtina taikyti Europos konkursų tvarką.

Valstybės pagalbos teikimas gali sąlygoti rinkos iškraipymą tarp bendrovių, kurių valdymo centrai yra skirtingose valstybėse narėse. Todėl Komisija vykdo subsidijų, mokesčių lengvatų, prekių tiekimo ir paslaugų teikimo lengvatinėmis sąlygomis bei paskolų garantijų stebėseną visose valstybėse narėse. Yra draudžiama teikti pagalbą bendrovėms, kurios be šios pagalbos nebūtų gyvybingos. Trumpalaikė pagalba, siekianti padidinti konkurencingumą, ir pagalba, atitinkanti visos Europos Sąjungos interesus, gali būti leidžiama.

Komisija neapsiriboja draudimais, sąlygų nustatymu bei piniginėmis baudomis ir vis intensyviau siekia savo tikslų. Ji inicijavo kontrolės procesą, paremtą skaidrumo principu, pvz., sudarė viešus paramos sąrašus, kuriuos galima rasti internete.

Europos Parlamento ELP-ED grupė sveikina aiškią Europos Sąjungos sutarčių orientaciją į rinkos ekonomiką ir Komisijos vykdomą konkurencijos politiką. Jau Romos sutartyje rinkos ekonomika buvo esminiu Sąjungos ramsčiu, o ekonomika valstybėse narėse, ypač po bendros rinkos sukūrimo etapo, buvo nereguliuojama valstybių ir liberalizuota daugelyje sričių. Tai išlaisvino pažangias jėgas, paskatino verslininkystę ir sąlygojo žymų valstybės pajamų padidėjimą. Vienas iš pavyzdžių yra monopolijos panaikinimas telekomunikacijų srityje. Vidaus

rinkos ir Europos konkurencijos taisyklės pakeitė neefektyvų ir brangų fiksuoto ryšio tinklą su ilgais prijungimo laukiančių klientų sąrašais ir didelėmis vartojimo išlaidomis, ypač tolimiems pokalbiams, taupesnėmis, produktyvesnėmis ir pigesnėmis paslaugomis. Vėliau buvo sukurtas ypač dinamiškas mobiliųjų telefonų tinklas, kuris remiasi europiniu GSM standartu.

Lietuvoje antimonopolinė veikla reglamentuojama Konkurencijos įstatyme, Vartotojų teisių gynimo įstatyme, Dempingo Įstatyme ir kai kuriuose kituose teisės aktuose. Formuojasi ir teismų praktika.

Monopolinės veiklos ribojimo ir vertinimo praktika grindžiama tam tikrais metodais ir principais. Monopolinės veiklos ribojimo principus šiuolaikinėje teisės doktrinoje ir praktikoje priimta vadinti "amerikietiškaisiais" ir "europiniais" principais. Tai atitinka antimonopolinių įstatymų atsiradimo aplinkybes, jų pagrindines idėjas.

Europos Sąjungoje (išskyrus Vokietiją) ir Japonijoje laikomasi kontrolės ir reguliavimo principo. Pagal šį principą monopoliniai susivienijimai ir juos legalizuojančios sutartys iš esmės galimi tik tol, kol nepažeidžia konkurencijos laisvės.

Ūkio subjektai įpareigojami registruoti susitarimus ir sutartis, jeigu jų turinyje numatomas monopolijos sukūrimas arba konkurencijos ribojimas. Valstybės institucijoms suteikiama teisė pripažinti šio pobūdžio dokumentus ribojančiais konkurenciją ir ūkinę veiklą, uždrausti juos kaip prieštaraujančius visuomenės interesams. Romos sutarties dėl EES įkūrimo 85 straipsniu ir daugelio Europos šalių, tarp jų ir Lietuvos, nacionalinės teisės nonnomis draudžiama praktika, kuri tiesiogiai ar netiesiogiai gali trukdyti, riboti ar pažeisti konkurenciją rinkoje. Minėtame Romos sutarties straipsnyje nurodoma, kad draudžiama:

- a) netiesiogiai ar tiesiogiai nustatyti pirkimo ir pardavimo kainas, su tarties sąlygas, kurios kenktų konkurencijai;
- b) riboti ir kontroliuoti gamybą, realizavimą, techninę pažangą ir kapitalo investicijas;
- c) prekybos partneriams taikyti sąlygas, kurios sudarytų nevienodas galimybes dalyvauti konkurencijoje;
- d) pasiskirstyti rinką ir tiekimo šaltinius;
- e) prekybos partneriams taikyti nevienodus reikalavimus esant tapačioms sąlygoms, nes dėl to jie atsidurtų nevienodoje ekonominėje padėtyje.

Antimonopolinių įstatymų įgyvendinimą praktikoje apsunkina tuose pačiuose įstatymuose numatytos išimtys ir ūkio subjektų organizacinių formų įvairovė. Todėl nė vienoje nacionalinėje teisės sistemoje tiek amerikietiškieji, tiek europiniai monopolinės veiklos vertinimo principai ir kriterijai nuosekliai netaikomi. Bendroji išimtis – valstybinės monopolijos, tenkinančios nacionalinius gynybinius ir strateginius tikslus. Šioms monopolijoms priskiriamos

vadinamosios natūraliosios monopolijos, gaminančios produkciją, kurios negalima pakeisti ku nors kitu, ir teikiančios tokias pat niekuo nepakeičiamas paslaugas. Tai:

- a) naftos ir naftos produktų transportavimas magistraliniais vamzdiniais naftotiekiais;
- b) magistraliniai dujotiekiai;
- c) magistralinės elektros linijos;
- d) krovinių gabenimas geležinkeliais;
- e) transporto terminalų, jūrų uostų, oro uostų paslaugos;
- t) ryšių ir pašto paslaugos.

Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas iš esmės įgyvendina draudimo ir kontrolės principą antimonopolinei veiklai reglamentuoti ir kontroliuoti. Įstatymo pagrindu kontroliuojama rinkos koncentracija, rinkos struktūrų steigimas ir tvarka, ribojantys ar trukdantys konkurenciją veiksmai, susitarimai ir sutartys, stebima, ar rinkoje kuris nors ūkio subjektas nepradedą dominuoti, ar nepiktnaudžiaujama esama padėtimi rinkoje. Priimti vartotojų interesus ginantys teisės aktai.

Antimonopoliniai įstatymai įgyvendinami per specializuotas valstybės institucijas, naudojant specializuotą mechanizmą.

Lietuvoje monopolinei veiklai stebėti ir kontroliuoti įsteigta Konkurencijos taryba, Valstybinė konkurencijos ir vartotojų teisių gynimo tarnyba, valstybinės kontrolės institucijos.

Antimonopoliniai ginčai nagrinėjami administracine-teismine tvarka. Šalyse, kuriose prioritetą teikiamas administracinei procedūrai (Lietuva, Rusija, Vokietija, Prancūzija, Japonija, Belgija), pradinė ginčo nagrinėjimo procedūra priklauso administracinei institucijai. Nepatenkinta sprendimu ginčo šalis turi teisę kreiptis į teismą ir teismine tvarka ginčyti priimtą administracinį sprendimą.

Šalyse, kuriose teikiamas prioritetą teismui (JAV, Anglija, Šveicarija, Švedija, Japonija ir kt.), ginčų sprendimas yra teismo kompetencija. Tačiau numatyta ikiteisminė sprendimo procedūra, kurios metu gali būti priimtas administracinis sprendimas ir pareikalauta jį vykdyti. Jeigu sprendimas nevykdomas, suinteresuotoji šalis privalo kreiptis į teismą ir spręsti klausimą teismo ginčo tvarka.

Byla dėl monopolinės veiklos gali būti keliama valstybės institucijų iniciatyva (viešasis ieškinys viešiesiems interesams ginti) arba fizinio ir juridinio asmens iniciatyva (privatusis ieškinys).

Funkcionuoja ir tam tikslui skirtas valstybės kontrolės mechanizmas. Jis veikia dviem schemomis.

JAV, Prancūzijoje, Japonijoje, Belgijoje, Šveicarijoje, Kanadoje, Lietuvoje ir kai kuriose kitose šalyse nebūtina pranešti apie ribojančių sąlygų įtraukimą į sutartis. Kontrolės problema atsiranda tik tuomet, kai keliama antimonopolinė byla.

Vokietijoje, Anglijoje, Olandijoje, Skandinavijos šalyse, Austrijoje, Japonijoje ir Rusijoje veikia privaloma procedūra (notifikacija), įpareigojanti pranešti kontroliuojančiam organui apie sudarytus susitarimus, pasirašytas sutartis, kainas ir kitus veiksmus, kurie turi monopolinės veiklos požymių (vertikaliųjų ar horizontaliųjų), o kai kuriose šalyse šias sutartis privaloma registruoti specialiaame registre, kurio duomenys pranešami konkurentams ir vartotojams. Ši aplinkybė suteikia galimybę kelti antimonopolinės veiklos bylą ir traukti atsakomybėn antimonopolinių įstatymų pažeidėjus.

Civilinių sankcijų kategorijai priklauso tokie veiksmai:

- a) pripažinimas sudarytos sutarties negaliojančia;
- b) veiklos uždraudimas;
- c) reikalavimai, įpareigojimai, rekomendacijos atkurti konkurenciją rinkoje;
- d) ribojančių sąlygų iš sutarčių išbraukimas;
- e) licencijos veiklai suteikimas;
- l) įpareigojimas atlyginti nuostolius;
- g) baudos;
- h) patraukimas baudžiamojon atsakomybėn.

Išvados

Šiuo metu jau visuotinai pripažįstama, kad bendrovių grupių dariniai pasaulyje yra pagrindinė techninės pažangos varomoji jėga ir svarbiausias materialinio gerbūvio veiksnys, bet kita vertus, bendrovių grupė sukuria galimybę perkelti vienu subjektu atsakomybę kitiems ir taip piktnaudžiauti grupei priklausančių subjektų ribota atsakomybe kreditorių atžvilgiu, o kontrolė gali būti panaudota prieš kontroliuojamo subjekto narius. Todėl labai sudėtinga sukurti taisykles, tokiais atvejais apsaugančias šių asmenų interesus. Be to dėl formų įvairovės bei skirtingų teisinių koncepcijų Europos bendrijos bei pasauliniu mastu, bendrovių grupių klausimas vis dar lieka nereguluotas nor tam tikri žingsniai jau žengti (Antroji, Trečioji, Ketvirtioji, Septintoji, Tryliktoji Tarybos direktyvos ir jas atitinkantys Lietuvos teisės aktai).

Europos Bendrijos bendrovių teisėje susiklostė paradoksali situacija: deklaruojanti bendrosios rinkos pranašumus ir skatinanti įmonių grupes, ji vienodai nereglamentuoja šių klausimų, o dėl skirtingo reglamentavimo valstybių narių teisėje kyla didelių problemų ūkio subjektams.

Vertinant bendrovių grupių reglamentavimą Europos Bendrijos teisėje ir jo perspektyvas, galima teigti, kad jis būtinas tikslams, nustatytiems Europos Bendrijos sutarties 44 (*ex 54*) straipsnio antrosios dalies g punkte, t.y. narių ir trečiųjų asmenų interesų apsaugai, pasiekti, tačiau daugelyje sričių yra neįgyvendintas. Yra autorių, teigiančių, jog nepanašu, kad esant tokioms skirtingoms koncepcijoms Europos Bendrijos teisė artimiausiu metu įtvirtins vienodus bendrovių grupių reglamentavimo standartus. Tačiau tam tikras darbas šioje srityje tikrai yra ar bus atliktas, pavyzdžiui, saugant akcininkų mažumos interesus, bendrovių grupių reglamentavimu tam tikrose srityse [I,20; I,26], tam tikrų vienodų, nors ir fragmentiškų, standartų [I,16] bei nesunkiai į bendrovių grupę perkeliama universalių priemonių įtvirtinimu.

Europos Bendrijos Komisijai iš tikrųjų tenka sunki užduotis derinant skirtingas Europos Sąjungos valstybėse narėse įtvirtintas koncepcijas ir siekiant kompromiso. Kaip ir Devintosios direktyvos atveju, dauguma valstybių narių nepariima pateiktų projektų, susijusių su bendrovių grupių apibrėžimu, kadangi toks reguliavimas joms nežinomas, o verslo sektorius išreiškia nuomonę, kad toks reguliavimas yra varžantis ir nelankstus. Be to, grupės įvairiais būdais gali sukelti riziką akcininkams ir kreditoriams.

Manychiau, daug paprasčiau būtų Lietuvai, galinčiai visiškai savarankiškai pasirinkti vieną ar kitą koncepciją, tam tikras priemonės ar pamėginti surasti savo kompromiso variantą. Esama padėtis, kai yra tik fragmentinės nuostatos, o reikšmingesnis reglamentavimas skirtas tik ribotam subjektų ratui leidžia teigti, kad bendrovių grupės reglamentavimo Lietuvoje nėra, ypač

kiek tai susiję su svarbiausia ir problemiškesniausia jo dalimi kontroliuojamos bendrovės akcininkų ir kreditorių interesų apsauga.

Bene daugiausia nuveikta reguliuojant mokesčius klausimus Europos Bendrijos mastu (Ketvirtoji direktyva), o kartu ir Lietuvoje (Konsoliduotos finansinės atskaitomybės įstatymas). Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare ir dalyvaujant bendroje harmonizavimo politikoje yra ne mažai pasiekta ir reglamentuojant konkurencijos klausimus (Europos Bendrijos sutartis, Konkurencijos įstatymas ir kt., bei jų įgyvendinimą prižiūrinčių atitinkamų Konkurencijos tarnybų sukūrimas), kurie labai dažnai susiję su bendrovių grupių dariniais, siekiančiais monopolizuoti rinkas.

Nesant įstatyminės bazės, bendrovių grupių reglamentavimo spraga galėtų būti užpildyta taikant teisę. Žinant Lietuvos teisės tradicijas yra nemažai abejonių, ar teismams daugeliu atvejų pakaktų teisinės erdvės ir ryžto priimti kurią nors iš minėtųjų koncepcijų, tačiau būtina pateikti tam tikrus sprendimo variantus, nes, šių klausimų reglamentavimo spragos iš tiesų padarė ir padarys nemažai žalos akcininkams ir kreditoriams, tuo pačiu sukeldamos teisinį neapibrėžtumą. Neabejotina, kad visų nagrinėtų klausimų sprendimas susijęs su tam tikrų asmenų teisių ir teisėtų interesų apsauga, o aptarti galimo piknaudžiavimo atvejai aiškiai prieštarauja teisingumo ir sąžiningumo principų taikymui [1, 2]. Pripažinus įmonių grupes realiais, egzistuojančiais santykiais, tampa neabejotina, kad jie nėra pakankamai reglamentuoti civilinės teisės normų. Tokiu atveju būtų galima taikyti tiek įstatymo analogiją, tiek ir teisės analogiją [1, 2]. Tai būtų radikalus sprendimas, kurio rezultatas būtų ne tik spragų šalinimas, tačiau ir akivaizdus signalas įstatymų leidėjui.

Antruoju atveju Lietuvos kompetentingi teismai galėtų taikyti esamas normas, išplėsdami jų turinį. Tai pirmiausia liestų bendrovės vadovo sąvoką: pripažinus kontroliuojantį subjektą faktiniu kontroliuojamos bendrovės vadovu, jam būtų galima pritaikyti atsakomybę reglamentuojančias taisykles. Taip pat šiuo atveju reikėtų formuoti ir aplinkybes, kurių esant atsiranda kontroliuojamo subjekto atsakomybė kontroliuojamos bendrovės kreditoriams. Tai galėtų būti nepakankamas įstatinis kapitalas, nepagrįstas per didelių dividendų išmokėjimas, dėl kurių bendrovė lieka be pakankamų fondų, neteisingas faktų pateikimas, atitinkamų rezervų nesuformavimas, įmonių grupės pristatymas kaip vieno subjekto, teisės aktų nuostatų apėjimas naudojant kontroliuojamą bendrovę ir pan.

Bendrovių grupių valdymas turi skatinti skaidrią ir veiksmingą rinką, užtikrinti savalaikį, tikslų informacijos apie visus svarbius įvykius, susijusius su bendrovių grupe, jos finansine veikla, nuosavybe ir valdymu pateikimą, atitikti įstatymų reikalavimus, užtikrinti vienodą elgesį su visais akcininkais ir kreditoriais bei turi būti suteikta galimybė gauti tinkamą atlygį už jų teisių pažeidimą.

Santrauka

Magistriniame darbe „Bendrovių grupės: sąvoka, rūšys ir veiklos reglamentavimo ypatumai“ nagrinėjami klausimai, susiję su bendrovių grupės fenomenu, aptariamos bendrovių grupių rūšys bei problemos, susijusios su šio fenomeno teisinio reglamentavimo standartais pagal Europos Bendrijos bendrovių teisę, teisinis reglamentavimas Lietuvoje bei jo spragos, kai kurių Europos Sąjungos valstybių narių teisės koncepcijos šiuo klausimu.

Darbe aptariama bendrovės formavimosi genezė ir raida, bendrieji bendrovių ir bendrovių grupių reglamentavimo aspektai, atskleidžiantys vyraujančias tendencijas ir reglamentavimo sunkumus, nagrinėjami pagrindiniai svarbiausi bendrovių grupių reglamentavimo klausimai. Darbe bendrovių grupės samprata analizuojama nagrinėjant pagrindinius grupės elementus: grupę sudarančių subjektų teisinį statusą, kontrolę ir grupės interesus. Toliau nagrinėjamos svarbiausios įmonių grupės reglamentavimo kryptys: akcininkų mažumos interesų apsauga, kreditorių interesų apsauga, duomenų viešumas, konsoliduota finansinė atskaitomybė. Pabaigoje aptariami bendrovių grupių junginiai, jų monopolinė veikla ir jos teisinis reglamentavimas.

Darbe minėti klausimai analizuojami vertinant Europos Bendrijos bendrovių teisės nuostatas kartu ir Lietuvoje esančio teisinio reglamentavimo aspektais.

Resume

Master's paper "Groups of companies: concept, types and the peculiarities of business regulation" deals with the issues pertaining to the phenomenon of the groups of companies, discusses the types of company groups, and the problems related to the norms of legal regulation of this phenomenon in accordance with the law of the companies of the European Community, legal regulation in Lithuania, and its shortcomings, concepts of law in some member states of the European Union with regard to this issue.

Discussed in the paper are genesis and process of the company's formation, general regulation aspects of companies and company groups, revealing prevalent trends and difficulties of regulation. Main principal issues of the regulation of company groups are analyzed. Conception of the group of companies is analyzed in the paper by looking into the main elements of the group: legal status of the entities comprising the group, control, and the group's interests. Further studied are the key directions of the enterprise group regulation: protection of the interests of the shareholders' minority, protection of creditor interests, bodies of company management, control, data publicity, consolidated financial accountability. Finally, associations of company groups, their monopolistic activities and their legal regulation are discussed as well.

The above issues are analyzed in the paper also based on the evaluation of the provisions of the company law of the European community in the aspects of legal regulation existing in Lithuania.

Naudota literatūra

I. Įstatymai ir kiti teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. – Vilnius, 1992.
2. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. – Vilnius, 2002.
3. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (Žin., 2000, Nr. 64-1914, Nr. 113-3614; 2001, Nr. 112-4081; 2002, Nr. 72-3013, Nr. 101-4495, Nr. 124-5628; 2003, Nr.123-5574; 2005, Nr. 84-3109; 2006, Nr. 77-2964, Nr. 82-3252; 2007, Nr. 12-489);
4. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas (Žin., 1994, Nr. 102-2049; 1995, Nr. 64-1508; 1997, Nr. 69-I, 338, Nr. 1I, 3-3006; 1998, Nr. 26-671; 1999, Nr. 60-1956; 2000, Nr. 28-761, Nr. 34-956, Ne. 42-1186, Nr. 83-2512; 2004, Nr. 122-4360);
5. Lietuvos Respublikos kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) įstatymas (Žin., 1993, Nr. 20-488; 1995, Nr. 27-601; 1997, r. 69-I, 341; 2000, Nr. 26-667, Nr. 64-1938; 2002, Nr. 57-2296; 2004, Nr. 78-2709)
6. Lietuvos Respublikos žemės ūkio bendrovių įstatymas (Žin., 1991, Nr. 13-328; 2001, Nr. 45-1574; 2003, Nr. 42-191, 3)
7. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas (Žin., 1999, Nr. 30-856; 2000, Nr.85-2572; 2003, Nr. 74-3430; 2004, Nr. 63-2244);
8. Europos ekonominių interesų grupių įstatymas (Žin., 2004, Nr. 4-43)
9. Europos bendrovių įstatymas (Žin., 2004, Nr. 78-2710)
10. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas (Žin., 2007, Nr. 17-626);
11. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų registro įstatymas (Žin., 2001, Nr.55-1940);
12. Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas (Žin., 2001, Nr. 99-3516; 2002, Nr. 123-5546; 2003, Nr. 123-5587; 2006, Nr. 78-3057)
13. Lietuvos Respublikos įmonių konsoliduotos finansinės atskaitomybės įstatymas (Žin., 2001, Nr. 99-3517; 2002, Nr. 123-5547; 2003, Nr. 123-5588; 2006, Nr. 78-3058)
14. 1993 08 03 Vyriausybės nutarimas Nr. 601 "Dėl koncernų, konsorciumų ir įmonių asociacijų steigimo ir veiklos nuostatų".
15. 1968 m. kovo 9 d. Pirmoji Tarybos direktyva (EEB) 68/151;
16. 1976 m. gruodžio 13 d. Antroji Tarybos direktyva 77/91IEEB;
17. 1978 m. spalio 9 d. Trečioji Tarybos direktyva 78/855/EEC. 1978 OJ L 295;
18. 1978 m. liepos 25 d. Ketvirtoji Tarybos direktyva 78/660/EEC. 1978 OJ L 222;
19. 1982 m. gruodžio 17 d. Šeštoji Tarybos direktyva 82/891/EEC. 1982 OJ L 378;

20. 1983 m. birželio 13 d. Septintoji Tarybos direktyva 83/349/EEC. 1983 OJ L 193;
21. 1984 m. balandžio 10 d. Aštuntoji Tarybos direktyva 84/253/EEC. 1984 OJ L 126;
22. 1989 m. gruodžio 21 d. Vienuoliktoji Tarybos direktyva 89/666/EEC. 1989 OJ L 395;
23. 1989 m. gruodžio 21 d. Dvyliktoji Tarybos direktyva 89/667/EEC. 1989 OJ L 395;
24. 2004 m. balandžio 21 d. Tryliktoji Tarybos direktyva 2004/25/EB. 2004 OJ L 142/12;
25. Devintosios Tarybos direktyvos projektas, oficialiai nepateiktas, III/1639/84;
26. 1994 m. rugsėjo 22 d. Direktyva 94/45/EB. 1994 OJ L254, p. 64;
27. 1988 m. gruodžio 12 d. Direktyva 88/627/EEB. 1988 OJ L 348, p.62;
28. LR Seimo ekonomikos komiteto, pagrindinio komiteto išvada, dėl akcinių bendrovių įstatymo pakeitimo įstatymo projekto (IXP-2878) ES 2003 m. Lapkričio 26 d. Nr. 39 (www.lrs.lt);
29. Europos Sąjungos sutarties ir Europos Bendrijos steigimos sutarties suvestinės redakcijos (Suvestinė redakcija) 2006 m. gruodžio 29 d. *Oficialusis leidinys C 321E* (www.eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm);
30. Lietuvos Respublikos įmonių, priklausančių finansų konglomeratui, papildomos priežiūros įstatymas (Žin., 2004, Nr. 120-4433);
31. Lietuvos Respublikos Ūkio ministro įsakymas dėl gairių pareiškėjams (viešajam sektoriui), siekiantiems gauti Europos Sąjungos struktūrinių fondų finansinę paramą pagal Lietuvos 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumentą, patvirtinimo ir pavedimų viešajai įstaigai Lietuvos verslo paramos agentūrai 2006 m. vasario 10 d. Nr. 4-51 (Žin., 2006, Nr. 20-682).
32. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl juridinių asmenų registro įsteigimo ir nuostatų patvirtinimo (Žin., 2003, Nr. 107-4810; 2004, Nr. 93-3415; 2004, Nr. 104-3841; 2005, Nr. 25-803; 2006, Nr. 44-1600; 2007, Nr. 15-537)

II. Specialioji literatūra

1. Abrarmavičius A, Mikelėnas V., Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius, 1999.
2. Advokatų kontora „Miškinis, Kavaliauskas ir partneriai“, studija „Bendrovių valdymo sistema, valdymo modelio pasirinkimas ir funkcionavimo ypatumai“, Vilnius 2006. (www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/UM_STUDIJA_06-12-14.doc)
3. Bendros konsoliduotos pelno mokesčio bazės sukūrimas ES ECO/165, 2006 m. vasario 20 d., Briuselis, www.eesc.europa.eu/index_lt.asp
4. Civilinio kodekso komentaras II, Vilnius 2002.
5. Civilinė teisė, bendroji dalis I tomas, 2004.

6. Edwards Vanessa, Europos Sąjungos bendrovių teisė, Vilnius 2002.
7. Europos sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos civilinėje teisėje. Vilnius, 2005
8. *Groups of Companies in the EEC*, ed. E. Wymeersch, Walter de Gruyter, 1993.
9. Kriaučiūnas D., Įmonių grupės: reglamentavimas Europos Bendrijos ir Lietuvos teisėje, Teisė 2001 Nr. 38 p. 32-49
10. Leonas P., Teisinės minties palikimas, Vilnius 1995.
11. Maksimaitis M., Užsienio teisės istorija, Vilnius 2002.
12. Maksimaitis M., Vansevičius S., Lietuvos valstybės ir teisės istorija, Vilnius 1997.
13. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S., Romėnų teisė, Vilnius 1999.
14. Stanislovaitis R., Komercinė teisė, Vilnius 2005.
15. Šatas J., Komercinės teisės subjektai (Lietuvos ir užsienio firmų teisinės formos), Vilnius, 1998.
16. Vasarienė D., Civilinė teisė, Vilnius 2002.
17. Vėgėlė I. Įmonėms taikytina teisė ir pirminis steigimasis Europos Bendrijos teisėje. – Vilnius, 2002. P. 92.
18. Visuotinė Lietuvių enciklopedija, Vilnius 2003.

III. Praktinė medžiaga

1. LAT nutartis, civilinė byla Nr. 3K-3-383/2000. (<http://www.lat.lt>)
2. Teisingumo Teismo veikla ir raida 2005 m. (<http://curia.europa.eu/lt/instit/presentationfr/rapport/pei/cj2005.pdf>)